

LAMARTINE

RAPHAEL

ROMAANI

KARISTON KLASSILLINEN KIRJASTO 25

RAPHAEL

KAKSIKYMMENTUOTIAAN TARINA

Kariston klassillinen kirjasto.

1. Ruskin: Kuninkaitten aarteet.
2. Cicero: Vanhuudesta.
3. Aucassin ja Nicolette.
4. Machiavelli: Ruhtinas.
5. Rousseau: Yhteiskuntasopimuksesta.
6. Voltaire: Sallimus.
7. Mazzini: Ihmisen velvollisuudet.
8. Foscolo: Jacopo Ortisin viimeiset kirjeet.
9. Schopenhauer: Kuolema ja kuolematon.
10. Montesquieu: Persialaisia kirjeitä.
11. Epiktetos: Ojennusnuora.
12. Richardson: Pamela valnottuna.
13. Almqvist: Käy laatuun.
14. Brentano: Kunnan Kasper ja kaunis Anni.
15. Browne: Lääkärin uskonto.
16. Lessing: Minna von Barnhelm.
17. Diderot: Rameaun veljenpoika.
18. Voltaire: Kaarle XII:n historia.
19. Byron: Kolme runokertoelmaa.
20. Montaigne: Tutkielmia.
21. Kant: Ikulseen rauhaan.
22. Richardson: Pamela naimisissa.
23. Lamennais: Uskovaisen sanoja.
24. La Rochefoucauld: Mietelmiä.
25. Lamartine: Raphael.
26. Almqvist: Kappeli.
27. Sand: Hildeniampi.
28. La Fayette: Clèvesin prinsessa.
29. Murger: Boheemi-elämää.
30. Stifter: Abdias.

ALPHONSE DE LAMARTINE

RAPHAEL

KAKSIKYMMENTUVUOTIAAN TARINA

SUOMENTANUT JA JOHDANNOLLA VARUSTANUT

AARNE ANTILA

HÄMEENLINNA

ARVI A. KARISTO OSAKEYHTIÖ

ALPHONSE DE LAMARTINE *Raphael* on kieltämättä Ranskan romantiikan kauneimpia ja edustavimpia suorasanaisia tuotteita sekä aiheensa ja muotonsa että sen läheisen sukulaisuuden vuoksi, joka sillä on romantiikan suuntaa määräävimpiin tuotteisiin. Näihin verrattuna ei siinä tosin ilmene mitään yllättävän outoa ja uutta, mutta liioiteltua ei ole väittää, että siinä yhtyvät romantiikan parhaat ominaisuudet: hyvä luonnontaju, korkea ihanteellisuus, tunteen voima ja välittömyys sekä rikas kieli, kun taas nykyaikaiselle lukijalle eniten ikävyyttä aiheuttavat romantiikan viat — pitkäveiteinen vatvominen ja kaikkea todennäköisyyttä uhmaileva liioittelu — eivät pahasti haittaa.

Hätäinen tarkastelija luulee pääpiirteissään selittäneensä Lamartinen *Raphaelin* synnyn viittaamalla, että sen tunnekylläisillä luonnokuvauksilla ja päähenkilöiden heräämisellä luonnonpalvonnasta Jumalan tuntemiseen on esikuvinaan Chateaubriandin *Atala*, *René*, *Génie du Christianisme*, — että tapahtumapaikka Savoiji ja kahden ihanteellisen nuoren kiihkeä, rajaton, yliaistillinen rakkaus tuo mieleen Rousseau'n *Nouvelle Héloïsen*, — että haaksirikko, rakastavien vuorivaeltelut ja eron vaikeus on samaa kuin Bernardin de Saint-Pierren *Paul ja Virginia*, varsinkin kun tiedetään näiden olleen Lamartinen lempikirjoja. Mainittujen teosten vaikutus ei ole kiellettävissä, mutta väite, että Lamartine olisi orjallisesti jäljitellyt esikuviaan, on menetänyt osan tehoaan sen jälkeen kun tarkat tutkimukset — varsinkin Léon Séché'n — ovat osoittaneet, että *Raphael* aivan yksityiskohtia myöten, joskin liioitellen, kuvaa muuatta rakkausepisodia Lamartinen omasta elämästä. Sitä voi sanoa historiallisesti miltei yhtä todeksi kuin hänen historialliseksi tarkoitettua vuoden 1848 vallankumouksen historiaansa — romantikon mielessähän uni ja tosi niin helposti kutoutuvat yhteen ja hänen kynänsä on niin herkkä suuretelemaan.

Verrattakoon seuraavia elämäkerrallisia piirteitä *Raphaelin* tarinaan.

Alphonse de Lamartine syntyi lokakuun 21 p:nä 1790 Millyn linnassa Mâconin lähellä köyhän aatelismiehen poikana. Hänen lapsuutensa oli harvinaisen onnellinen hellivien vanhempien ja sisarusten seurassa. Koulunkäynti jäi kesken: hänen unelmoiva luonnonlaatunsa kammosi kaavamaisuutta. Kotiin palattuaan hän retkeili yksin metsissä, haaveili ja luki aluksi klassikoita, jotka kuitenkin olivat hänelle liian järkipäisiä ja viileitä, ja La Fontainea, jonka ihmiselämän kuvaus oli hänestä liian synkkää ja rumaa. Lamartine rakasti kiihkeyttä, hellyyttä, tunteenpaloa ja kyynelherkkää kauneutta. Haltioituneena hän luki Raamattua, Paulia ja Virginiaa, Emileä, Nouvelle Héloïsea. Kaksi viimeainittua äiti kerran poltti, koska pelkäsi niiden liiaksi kiihoittavan poikansa tunteita ja väärentävän hänen makuaan. Vv. 1811—12 Lamartine matkusti Roomaan ja Napoliin ja astui senjälkeen vastaperustettuun kuninkaalliseen kaartiin, joka lakkasi 1814. Seuraavina vuosina hän retkeili alpeilla ja Savoiissa, ja täällä, Aixin kylpypaikassa ihanan Bourget-järven rannalla, hän syksyllä 1816 kohtasi Raphaelin Julian, runojensa Elviran.

Julia — täydelliseltä nimeltään Julie-Françoise Bouchaud des Hérettes — oli vanhaa, kunnioitettua nantesilaista kauppiassukua, jonka monet jäsenet olivat toimineet San Domingossa Haitin saarella. Julia syntyi heinäkuun 4:ntenä 1784 Pariisissa, mutta äiti oli kreolitar ja Juliakin vietti kuusi seitsemän lapsuusvuottaan San Domingossa. Äiti kuoli varhain, ja isä joutui San Domingossa tapahtuneen vallankumouksen vuoksi suureen köyhyyteen. Julia pääsi San Domingossa rikastuneen, Pariisissa asuvan enonsa perheeseen ja sai siellä serkkujensa kanssa hienon kasvatuksen. Kaksikymmenvuotiaana Julia joutui naimisiin enonsa perheystävän tohtori Charlesin kanssa, joka tällöin oli viidenkymmenen kahdeksan ikäinen. Julian harvinainen kauneus ja hieno sivistys veti puoleensa Pariisin seurapiirien huomion, mutta hän ei näyttänyt sitä tavoittelevan, vaan pikemmin välttävän. Charlesin nimi avasi hänelle kyllä parhaimpienkin salonkien ovet, mutta hän säästi sulonsa miehensä lähimmille ystäville ja ammattitovereille. He olivat innokkaita voltairelaisia, ja Julia sai luonnollisesti heiltä syviä vaikutuksia. Liioiteltua lienee sentään väittää häntä ateistiksi, kuten Lamartine tekee.

Julian lapsuudesta alkain heikko terveys muuttui hänen kolmannenkymmenennen ikävuotensa vaiheilla keuhkotaudiksi. Lääkäri määräsi hänet v. 1816 pahimmaksi ajaksi, syksyksi, pois Pariisista Aixin ihanaan kylpypaikkaan. Samoihin aikoihin tuli sinne Lamartine alakuloisena ja sotilaselämään kyllästyneenä ja joutui sattumalta asumaan samaan taloon seinäkkäin Julian kanssa.

Ennen pitkää syntyi Julian ja Lamartinen välille rakkaussuhde, jota hehkussaan ja puhtaudessaan voi verrata Danten ja Beatricen, Petrarcan ja Luran keskinäiseen kiintymykseen. Lamartine on hävittänyt miltei kaikki tätä rakkauttaan valaisevat kirjeet, mutta mikäli muuten on voitu todeta, ei *Raphaelin* kuvaus sanottavastikaan poikkea todellisuudesta, ja Julian viimeiset kirjeet ovat osittain sananmukaista jäljennöstä. Ystävä V., jonka luona Lamartine asui hotellilla Richelleussa, on keväällä 1816 Riosta Pariisiin palannut lähetystösihteeri Aymon de Virieu, ja Julian ja Lamartinen lääkärin ja viimeisen uskotun nimi on teoksessa Alinista muutettu vain Alainiksi.

Julia kuoli joulukuun 18:ntena 1817, hartaana katolilaisena, risti rinnalla. Vaikkei sanoma suinkaan tullut odottamatta Lamartinelle, teki se tärisyttävän vaikutuksen: kolme päivää ja yötä hän harhaili yksinään metsissä saadakseen rauhassa itkeä.

Nyt alkoi Lamartinen runsas kirjallinen tuotanto. Asiaa ei ole ymmärrettävä niin, että Lamartine olisi pian löytänyt lohdun Julian kuoleman jälkeen — sitä surua hän kantoi elämänsä ajan, Julian ristiä suudellen hän nukkui ikuiseen lepoon — vaan hän sai syvän ja runsaan innoituksen lähteen. Runoilijat eivät ole muiden kuolevaisten kaltaisia. He laulavat vielä itkiessään. Se on heidän tapansa viihdyttää tuskaansa — tai ikuistaa se. Itkettyään kuiviin kyyneleensä Julian menetyksestä Lamartine lauloi hänestä ja sai aikalaisensa itkemään.

Omituista on, että Lamartinen syvään, ainaiseen surumielisyyteen yhtyy parantumaton optimismi. Mikään ei häntä loukkaa: hän rakastaa, ihailee, uskoo. Kaikki on hänelle sopusointua ja kauneutta. Paha ja ruma ovat olemassa hänen mielestään vain niille hengille, jotka eivät tiedä, silmille, jotka eivät näe; siksi valaa Lamartine luontoon ja ihmisiin oman sielunsa hehkuvat värit. Omituista on myös, että yh-

teiskunnalliset herätteet ja politiikka kiinnittivät tätä hentomielistä uneksijaa. Hän lauloi harvinaisella voimalla ja innostuksella suuria kansanvaltaisia aatteita, kansojen veljeyttä, kaikki käsittävää inhimillisyyttä, ja v:n 1848 vallankumouksen myrskyisinä päivinä hänestä tuli väliaikaisen hallituksen jäsen ja kansan johtava sielu. Hänen leimuavien puheittensa ansiota on, ettei Ranska silloin joutunut roska-
väen hallittavaksi. V. 1851 Lamartinen valtiollinen tähti laski, hän vetäytyi syrjään julkisesta toiminnasta ja eli ahtaissa oloissa kuolemaansa asti v. 1869.

Viime vuosisadan lopulla, järkevän ja kylmän huolitellun naturalismin loistoaikana ei Lamartinelle luonnollisesti annettu suurta arvoa, mutta viime vuosina on harrastus ja suosio häntä kohtaan ilmeisesti lisääntynyt. Hänen tunnekylläinen surumielisyytensä, utuinen symbolisminsa ja horjumaton aatteellisuutensa kiinnittävät taas varsinkin nuoria, naturalismin karuun, rumaa suosivaan objektivisuuteen kyllästyneitä; hänen lennokkaat säkeensä, soinnukas, värikylläinen kielensä ja luontoperäisen välitön runollisuutensa hurmaa taas parnassolaisten hiottuihin, metallisiin säkeisiin väsyneitä.

Tätä uudelleen heräävää harrastusta todistavat uusi täydellinen, äskettäin ilmestynyt painos Lamartinen teoksista ja ne laajaperäiset tutkimukset, joita *Les Annales Romantiquesin* piiri, varsinkin Léon Séché, on sunnannut Lamartinen elämän ja tuotannon pienimpiinkin yksityiskohtiin. Raphaelin ja Julian rakkaus on laajoissa piireissä muuttunut suorastaan palvonnan kohteeksi. Suurimmistakaan pönistuksista huolimatta ei kuitenkaan ole onnistuttu löytämään Julian hautaa. Léon Séché kirjoittaa tästä:

»Etsikää sitä. En vain minä sitä pyydä, vaan Julian sukulaiset ja kaikki ihailijat, kaikki ne, jotka siunaavat ja kunnioittavat häntä kaikesta hyvästä, minkä hän *Mietteiden, Raphaelin ja Jocelynin* välityksellä on tehnyt maan päällä. Sanokaa, missä tämän jumalallisen olennon ruumis lepää, jotta keräisimme hänen tomunsa kultaiseen maljakkoon ja pystyttäisimme hänen haudalleen valkomarmorisen alttarin, jossa puhtaan rakkauden palvojat voivat häntä muistellen käydä ripillä.»

»Ja jos ynsä kohtalo ei suosi etsintäämme, voimme kuitenkin aina

kunnioittaa häntä Aixin laaksossa, jossa hänen sielunsa on jo vuosisadan leijaillut. Sinne sopii tosiaankin Lamartine ihailijain aina mennä häntä tapaamaan. Hän on 'huokailevassa ja hiljenevässä länsituudessa', Tresservesin ja Saint-Innocentin kukkuloiden kastanjametsissä, hän on Haute-Comben luostarin raunioissa, kallioilla, kunnaila ja niityillä, jotka ympäröivät tätä maailman kauneinta laaksoa, hän on ennen kaikkea järven rannalla, jossa pieninkin valkopurje aina herättää hänen muistonsa.»

Joku vuosi takaperin aloitettiin Ranskassa kansalliskeräys valkoisen marmoripatsaan pystyttämiseksi Bourget-järven rannalle sille paikalle, missä Lamartine ja hänen rakastettunsa tapasivat ensi kerran toisensa syyskuussa 1816.

Suomentaja.

ESIPUHE

Nämä sivut kirjoittaneen ystävän oikea nimi ei ollut Raphael. Toverimme ja minä annoimme sen hänelle usein leikillämme, koska hän nuorukaisena muistutti suuresti nuoren Raphaelin muotokuvaa, joka on Roomassa Barberinien taulukokoelmassa, Firenzen Pitti-palatsissa ja Pariisissa Louvren museossa. Me annoimme hänelle tämän nimen myös sentähden, että tällä lapsella oli luonteensa erikoisena piirteenä niin voimakas luonnon- ja taiteenkauneuden tajuaminen, että hänen sielunsa oli niin sanoakseni Luojan ja ihmisten töihin levinneen aineellisen tai yliaistillisen kauneuden heijastaja. Se ilmeni hänessä äärimmäisenä, miltei sairaalloisena, herkkätuntoisuutena ennenkuin aika oli ehtinyt sitä hieman karaista. Me sanoimme vertaamalla hänen mielentilaansa koti-ikävään, että hänellä oli taivaanikävä. Hän myönsi sen hymyillen.

Tämä intohimoinen kauneudenrakkaus saattoi hänet onnettomaksi; jos hän olisi ollut toisessa asemassa, olisi se voinut tehdä hänet kuuluisaksi. Jos hän olisi pidellyt siivellintä, olisi hän maalannut Folignon madonnaa. Jos hän olisi käsitellyt talttaa, olisi hän veistänyt Canovan Psyken. Jos hän olisi tuntenut sävelten kirjoituskielen, olisi hän pannut muistiin merituulen valitukset Italian havupuissa tai nukahtaneen nuoren neitosen henkäykset, joka näkee unta siitä, mitä ei tahdo mainita. Jos hän olisi ollut runoilija, olisi hän kirjoittanut Jobin puheluja Jehovalle, Tasson Herminian säkeistöjä, Shakespearen Romeon ja Julian keskustelua kuutamossa, kuvannut loordi Byronin Haydeen.

Hän rakasti yhtä paljon hyvää kuin kaunista, mutta hän ei rakastanut hyvettä siksi, että se oli pyhää, vaan ennen kaikkea siksi, että se oli kaunista. Hänen luonteensa ei ollut kiihkeä, sen sijaan kyllä hänen mielikuvituksensa.

Jos hän olisi elänyt muinaisajan tasavalloissa, joissa ihminen kehittyi kokonaan vapaudessaan, niinkuin ruumiskin siteittä kehittyi vapaassa ilmassa ja auringonpaisteessa, olisi hän pyrkinyt korkeimmille huipuille kuten Caesar, hän olisi puhunut kuin Demosthenes, hän olisi kuollut kuin Cato. Mutta hänen nöyryyttävä, arvoton ja hämärä kohtalonsa kytki hänet vastoin hänen tahtoaan joutilaisuuteen ja mietiskelyyn. Hänellä oli siivet, mutta ei ympärillään ilmaa niitä kannattamaan. Hän kuoli nuorena, kaiho-mielin katsellen etäisyyttä milloinkaan sinne pääsemättä. Hänen maailmansa oli unelma. Toteutukoon se edes hänen taivaassaan!

Tunnetteko nuoren Raphaelin kuvan, josta äsken teille puhuin? Se on kuva vähän kalpeasta kuusitoistavuotiaasta, jonka Rooman aurinko on saanut hieman lyijynväriseksi, mutta jonka poskilla vielä on lapsuuden utukarvat. Hivelvä säde näyttää leikkivän sametinpehmeällä hipiällä. Nuorukaisen kyynärpää nojautuu pöytää vasten, kyynärvarsi kannattaen päätä, joka lepää kämmenen varassa. Ihmeellisen kaunismuotoiset sormet painavat pienen valkean vaon leukaan ja poskeen. Suu on hieno, surumielinen, uneksiva, nenä kapea ja hienosti sinertävä, ikäänkuin ihon hentous antaisi suonien sinen kuultaa läpi. Silmien tumma sini muistuttaa Apenninien taivaan väriä ennen auringonnousua; ne katsovat hieman ylöspäin kohti taivasta, niinkuin ne aina katsoisivat yli todellisuuden. Ne ovat valon kyllästävät pohjia myöten, mutta samalla niissä kimmeltää ikäänkuin kasteen tai kyynelten heijastetta. Otsa kaareutuu loivaksi holviksi, ja hienon orvaskeden alla näkee ajatusten näppäimistön liikkeitä; ohimot mietiskelevät, korva kuuntelee. Mustat hiukset, jotka taiteilijatoverin tai sisaren tottumattomat sakset ovat epätasaisesti ensi kertaa leikanneet, luovat varjostusta poskille ja kädelle. Pieni lattea musta samettilakki peittää päälakea ja vähän ot-saakin.

Astuessaan tuon muotokuvan eteen tulee miettiväiseksi ja alakuloiseksi, tietämättä miksi. Siinä on lapsinero unelmoimassa kohtalonsa kynnyksellä, vielä siihen joutumatta. Siinä on sielu elämän ovella. Mitä siitä tulee? No niin, lisätkää kuusi vuotta ikää tälle unelmoivalle lapselle, jyrkentäkää piirteitä, päivättäkää ihoa, rypistäkää otsaa, kat-sakkaa hiuksia, synkistäkää vähän katsetta, saattakaa huu-

let surullisemmiksi, suurentakaa vartaloa, kohottakaa lihaksia, muuttakaa Leo X:n ajan italialaispuku maaseudun yksinkertaisuudessa kasvaneen nuoren miehen tummaksi yksiväriseksi puvuksi, miehen, joka ei vaadi vaatteiltaan muuta kuin että ne ovat säädyllyiset, säilyttäkää jonkinlainen mieltävä tai kärsivä kaihomielisyys kaikissa asennoissa, niin teillä on hyvin helposti tunnettava kuva kaksikymmenvuotiaasta ystävästämme.

Hänen sukunsa oli köyhää, joskin vanhaa juurta Forezin vuoristosta. Hänen isänsä oli vaihtanut miekan auran kuten monet espanjalaiset aatelismiehet. Kunnia oli isälle kaikki kaikessa. Äiti oli vielä nuori ja kaunis ja olisi voinut olla hänen sisarensa, niin hän poikaansa muistutti. Hän oli saanut pääkaupungin ylellisen ja hienon kasvatuksen, ja hänellä oli vielä siltä ajalta jällellä kielessä ja käytöksessä vivahdus, joka ei hevillä haihdu, niinkuin ruusupastillien tuoksuna kristallimaljakossa, jossa niitä on säilytetty.

Kerran jouduttuaan tänne vuoristoon rakastamansa miehen pariin ja lasten, jotka täysin vastasivat äidin ihailua ja ylpeyttä, ei hän ollut enää kaivannut mitään entisestä. Hän oli ummistanut kauniin nuoruudenkirjansa näihin kolmeen sanaan: Jumala, mies, lapset. Erityisesti hän rakasti Raphaelia. Kuninkaan osan hän olisi tahtonut pojalleen toimittaa, mutta valitettavasti hänellä ei ollut kuin sydän häntä kohottaakseen. Kohtalo painoi heitä ainiaan, useinkin pikku varojensa ja unelmiensa pohjalle asti.

Kaksi hurskasta vanhusta, joita joku aika hirmuvallan jälkeen vainottiin joidenkin minulle tuntemattomien uskonnollisten, mystillisyyteen taipuvien ja maailman uudistamista iulistavien mielipiteitten vuoksi, oli paennut tähän vuoristoon. He saivat turvapaikan Raphaelin kotona. He rakastivat lapsukaista, jota äiti silloin vielä piteli polvellaan. Vanhukset ilmoittivat äidille jotakin salaperäistä, osoittivat jonkin tähden ja sanoivat: »Seuratkaa sydämelänne tätä poikaa!» Äiti uskoo mielellään tällaisia sanoja. Hän soimasi tämän vuoksi itseänsä, ollen hyvin hurskas, mutta hän uskoi sitä viittausta. Tämä usko antoi hänelle voimaa monissa koettelemuksissa, mutta se saattoi hänet ponnistamaan yli voimiensa, kasvattaakseen Raphaelia, ja petti hänet viimein.

Tunsin Raphaelin kahdentoista vanhasta. Äitinsä jäl-

keen rakasti hän enimmin minua. Opinnot päätettyämme tapasimme toisemme Pariisissa, sitten Italiassa. Muuan isän sukulainen oli ottanut hänet mukaansa Vatikaanin kirjaston käsikirjoituksia jäljentämään. Hän oli intohimoisesti ihastunut Italian kieleen ja henkeen. Hän puhui paremmin italiaa kuin äidinkieltänsä. Hän lausuili aivan valmistautumatta joskus iltaisin Pamphili-huvilan pinjapuiden alla, auringon lasku ja Rooman tasangolle hajonneet ruihot edessään, säkeistöjä, jotka nostivat kyönelet silmiini. Mutta hän ei kirjoittanut mitään.

»Raphael», sanoin hänelle joskus, »miksi et kirjoita paperille?»

»Turhia», vastasi hän, »merkitseekö tuuli muistiin, mitä se laulaa päämme yläpuolella humisevissa lehdissä? Kirjoittaako meri hietikkojensa huokaukset? Ei mikään kirjoitettu ole kaunista, jumalallisin ei milloinkaan tule esiin ihmissydämeistä. Soitin on lihaa, sävel on tulta. Mitä siinä voi tehdä? Tuntemisen ja ilmaisemisen välillä», lisäsi hän surullisena, »on sama etäisyys kuin sielun ja kirjaimiston parinkymmenen aakkosen — äärettömyys. Tahdotko ruokohuiluilla esittää maailmojen soinnut?»

Erosin hänestä tavatakseni hänet jälleen Pariisissa. Hän etsi silloin äitinsä tuttavuussuhteiden avulla turhaan toimialaa, joka vapauttaisi hänet sielunsa kuormasta ja kohtalonsa painosta. Ikäisemme nuoret tunsivat miehet tavoittelivat hänen seuraansa, naiset tunsivat mielihyvää tarkkaillessaan häntä kadulla. Hän ei milloinkaan käynyt salongeissa. Naisista hän rakasti vain äitiään.

Äkkiä hän katosi näkyvistämme kolmeksi vuodeksi. Saimme sittemmin tietää, että hänet oli nähty Sveitsissä, Saksassa ja Savoijissa ja myöhemmin talvella viettäen osan öitensä jollakin Pariisin sillalla tai rantakäytävällä. Hänen ulkoasunsa ilmaisi äärimmäistä köyhyyttä. Vasta monta vuotta myöhemmin kuulumme hänestä lisää. Vaikka hän olikin poissa, ajattelimme häntä aina. Hän oli niitä luonteita, joita ei unohda.

Lopulta sattuma vei meidät yhteen kahdentoista vuoden kuluttua. Olin saanut perinnön samassa maakunnassa, missä hän asui, ja matkustin sinne erästä maapalaa myymään. Siellä kuulustelin Raphaelista. Minulle kerrottiin, että hän oli menettänyt isänsä, äitinsä ja vaimonsa muutamien vuosien väliajoilla, että aineelliset vastoinkäymi-

set olivat kohdanneet häntä sydämen onnettomuuksien jälkeen, että hänen esi-isäinsä pienestä maatilasta ei ollut jällellä kuin vanha neliskulmainen tornirakennus puoltittain sortuneena syvängteen reunalla, puutarha ja niitty syvängteessä sekä viisi kuusi auranalaa huonoa maata, jota hän muokkasi pitäen kahta laihaa lehmää. Hän ei enää muussa eronnut naapureistaan, talonpojista, kuin siinä että hänellä oli kirjoja niukanaan pellolla; usein hän piteli kirjaa toisessa kädessä ja toisella ohjasi aurankurkea. Mutta muutamaan viikkoon ei hänen ollut enää nähty astuvan ulos hökkelistään. Arveltiin, että hän ehkä oli lähtenyt taas pitkille, monivuotisille matkoilleen.

»Se olisi vahinko», lisättiin, »kaikki naapurit pitivät hänestä. Vaikkakin hän on köyhä, tekee hän yhtä paljon hyvää kuin joku rikas. Paikkakunnalla on paljon kauniita kankaita, jotka on tehty hänen lampaittensa villoista. Hän opettaa iltaisin naapurikylien pikku lapsia kirjoittamaan, lukemaan ja piirtämään. Hän lämmittää heitä takkansa ääressä, antaa heille leipää, ja kuitenkin Jumala tietää jääneekö hänelle juuri mitään, kun sato on huono niinkuin tänä vuonna!»

Näin minulle puhuttiin Raphaelista. Tahdoin nähdä ainakin entisen ystäväni asunnon. Pyysin opastamaan itseni kukkulan juurelle, jonka laella kohosi sen tumma torni ja viereltä puksi- ja pähkinäpensaikosta pisti esiin matalia tallirakennuksia. Menin puunrunkoa pitkin miltei kuivan puron yli, joka vieri syvängteen pohjalla. Kiipesin mukalakivistä polkua ylös; kaksi lehmää ja kolme lammasta oli laitumella kukkulan kuloheinäisillä rinteillä, paimenenaan vanha, miltei sokea palvelija, joka hypisteli rukousnauhaansa, istuen vanhalla, portin holvikaaresta lohjenneella vaakunaveistoksella.

Raphael ei ollut matkustanut, vaan oli palvelijan ilmoituksen mukaan jo kolmatta kuukautta sairaana, ja vanhus lisäsi huomaavansa, että hänelle tulisi matka vain kalmistoon. Hän osoitti laihalla kädellään vastapäisellä kukkulalla sijaitsevaa hautuumaata.

»Saako häntä tavata?» kysyin.

»Kyllähän toki», vastasi vanhus. »Menkää ylös portaita ja vetäkää vasemmalla olevan suuren huoneen säppinuoraa. Tapaatte hänet lepäämässä vuoteellaan lempeänä kuin

enkeli, yksinkertaisena kuin lapsi», ja hän kuivasi silmiään kädenselällä.

Kiipesin jyrkät, pitkät ja rikkinaiset ulkoportaat. Askelmat, jotka olivat kiinni tornin seinässä, päättyivät kaidekehän ja pienen katon suojaamaan sillakkeeseen; suojakaton tiiliä oli murennut porrasaskelmille. Vedin vasemmalle johtavan oven nuorasta ja astuin sisään. En milloinkaan unohda näkyä. Huone oli avara, täyttäen koko tornin seinien välisen alan. Siihen tuli valoa kahdesta suuresta kiviristisestä ikkunasta, jonka pölyiset ja särkyneet ruudut olivat lyijyissä suunnikkaissa. Katto oli salvettu jyhkeistä savun mustentamista hirsistä, permanto laskettu tiilistä. Korkeassa takassa, jonka pielet olivat karkeasti koverretuista pölkkyistä, riippui haahloissa pata täynnä perunoita, ja sen alla kyti päästään hiiltyvä rankapuu. Kaikkena kalustuksena oli kaksi korkeaa selkäistä puuleikkauksilla koristettua nojatuolia, päällystyksenään tuhankarvainen kangas, jonka alkuperäistä väriä oli mahdoton arvata, tilava pöytä, jonka toista puolta peitti valkaisematon hamppuliina ja pari leipää, toista puolta sikin sokin heitetyt kirjat ja paperit, ja lopuksi vuode, jonka sinisarssiset uutimet oli kiedottu madonsyömiin patsaisiin, antaakseen pääsyn avonaisesta ikkunasta virtaavalle ilmalle ja vuodepeitteellä leikkiville auringonsäteille.

Sisäänastuessani istui vielä nuori, mutta taudin ja kurjuuden riuduttama mies vuoteensa laidalla sirottelemassa leivänmurusia pienille pääskysille ja varpusille, jotka hypivät permannolla hänen jalkojensa juuressa. Askeleeni kuullessaan linnut pyrähtivät kattolistalle, vuodepatsaille ja makuusijan kangaskatoksen reunoille. Tunsin Raphaelin kalpeudestaan ja laihuudestaan huolimatta. Hänen ulkomuotonsa, vaikka nuoruus oli haihtunut, ei ollut menettänyt mitään luonteenomaisuudestaan; kauneus oli vain vaihtunut, kuoleman kauneus levinnyt kasvoille. Rembrandtin ei olisi tarvinnut etsiä muuta Kristuksen mallia kohtaukselle Getsemanessa. Mustat hiukset valuivat kiharina olkapäille niinkuin päivän aherruksessa hiekeytyneen raatajan. Parta oli pitkä, mutta niin luonnollisen sopusuhainen, että huulien viehättävä juonne, poskien kohoutuminen, silmäkulmien kaaret, nenän hienous, ohimoiden miettivät syvennukset ja ihon valkeus jäivät esille. Avoimesta paidanrinnasta näkyi laihtunut, mutta jäntevä vartalo,

joka olisi tehnyt hänen ryhtinsä majesteetilliseksi, jos heikkous olisi sallinut hänen suoristautua.

Hän tunsi minut heti ensi silmäyksellä, läheni askeleen, käsivarret levällään, tullakseen syleilemään minua, ja vai-pui takaisin vuoteen laidalle. Astuin hänen luokseen. It-kimme aluksi ja keskustelimme sitten. Hän kertoi minulle koko elämänsä, miten Onnettaren oikku tai kuolema aina oli iskenyt häntä juuri kun hän luuli saavansa poimia elä-män kukkia ja hedelmiä, kuvasi isän, äidin, vaimon ja lap-sen menetykset, taloudelliset koettelemukset, perintötiluk-sien pakkomyynnin ja lopulta vetäytymisensä rappeu-tuneen kotikaton turviin, jossa hänellä oli toverina vain vanha häränajaja, palvelemassa palkatta, pelkästään rak-kaudesta taloon, ja vihdoinkin hivuttavan tautinsa, joka veisi hänet, kuten hän sanoi, syksyn lehtien mukana lepäämään kylän kalmistoon rakkaimpainsa viereen. Hänen mieli-kuvituksensa herkkyyks ilmaeni kuolemassakin. Näki, että hänen ajatuksissaan jo väikkyi kuvana sen hautakummun nurmikko ja sammaleet.

»Tiedätkö, mikä minua enimmäin surettaa?» sanoi hän osoittaen sormellaan uudintangolle lehahtanutta pikkulintujen reunustetta. »Ajatus, että ensi keväänä nämä lintu-parat, joista on tullut viimeiset ystäväni, turhaan etsi-vät minua tornistani, eivät löydä enää rikkiinäistä ruutua huoneeseeni tullakseen tai patjani pehmeitä untuvia per-mannolta pesänrakennukseensa. Mutta lapsuuteni hoitaja-mummo, jolle jätän pikku omaisuuteni, pitää huolta niistä niin kauan kuin elää», jatkoi hän itseään lohduttaakseen, »ja hänen jälkeensä... niin... Jumala!...

Hän linnunpojillekin ruuan antaa.»

Hän heltyi näistä pikku hoidokeista puhuessaan. Näki, että hänen sielunsa herkkyyks, jota ihmiset vieroivat ja hyl-kivät, oli suuntautunut eläimiin.

»Vietätkö jonkun ajan meidän vuoristossamme?» kysyi hän.

»Kyllä», vastasin hänelle.

»No, sepä hyvä», virkkoi hän, »sinähän siis suljet silmäni ja huolehdit, että hautani kaivetaan mahdollisimman lä-helle äitini, vaimoni ja lapseni leposijaa.»

Hän pyysi minua sitten ottamaan esille puuveistoksilla koristellun ison lippaan, joka oli huoneen nurkassa maissi-

säkin alla. Nostin lippaan hänen vuoteelleen. Hän otti sieltä suuren tukun p-pereita, joita sanattomana repi puolisen tuntia, ja pyysi noitajatarta lakaisemaan palaset tuleen. Papereissa oli paljon kaikenkielisiä runoja ja lukemattomia sivuja katkelmia, joita päivämäärät erottivat toisistaan kuten muistelmia.

»Miksi polttaa kaikkea?» kysyin häneltä varovasti. »Eikö ihminen voi antaa jälkeenjääneille yhtä hyvin henkistä perintöä kuin aineellista? Poltat ehkä ajatuksia ja tunteita, jotka elähdyttäisivät toista sielua?»

»Anna minun tehdä näin», vastasi Raphael; »tässä maailmassa on kylliksi kyyneleitä: ei ole tarvis lisätä niitä ihmisten sydämiin. Nuo ovat minun hullun mietintäni höyheniä», lisäsi hän runojaan osoittaen; »se on sitten ollut sulkasadossa ja saanut iäisyyden siivet! . . .»

Ja hän jatkoi repimistään ja polttamistaan minun katsellessani karua seutua ikkunan särkyneistä ruuduista. Lopulta hän kutsui minut vuoteensa viereen.

»Kuulehan», sanoi hän, »pelasta vain tämä käsikirjoitus, sen polttamiseen ei minulla ole rohkeutta. Kuolemani jälkeen tekisi hoitajamummoni siitä siementötteröitä. En tahdo, että häväistäisiin nimeä, joka siinä useasti esiintyy. Ota se, säilytä sitä, kunnes kuulet minun kuolleen. Sen jälkeen joko poltat tai säilytät sen, vanhoilla päivilläsi joskus muistellaksesi minua sitä selaillessasi.»

Otin käärön, kätkin sen pukuni alle ja lähdin päättäen palata seuraavana päivänä ja joka päivä helpottaakseni ystävän huolenpidolla ja keskustelulla Raphaelin loppua. Portaita alas mennessäni kohtasin parikymmentä pikkulasta, jotka kiipesivät puukengät käsissään ylös oppitunnille; hän antoi heille opetusta kuolinvuoteellaankin. Edempänä tapasin kylän papin, joka tuli viettämään iltaansa Raphaelin kanssa. Tervehdin hengenmiestä kunnioittavasti. Hän huomasi punertuneet silmäni ja vastasi tervehdykseeni surullista ymmärtämistä ilmaiseksi.

Seuraavana päivänä palasin kukkularakennukseen. Raphaelin elämä oli sammunut yöllä. Kylän kirkontornista alkoivat sielukellot kumahdella. Naiset ja lapset tulivat ulos kotiensa ovista ja itkivät kukkulalle päin katsoessaan. Kirkon viereisellä vihreällä pikku kentällä näkyi kaksi miestä, jotka hakkasivat maata ja avasivat hautaa ristin juureen! . . .

Lähestyin ovea. Pääskysparvi lenteli sinne tänne ja vierteli avonaisten ikkunain ympärillä, puikahtaen sisään ja tullen ulos lakkaamatta, niinkuin niiltä olisi pesät hävitetty.

Myöhemmin lukiessani näitä sivuja ymmärsin minkävuoksi hän tahtoi lintuja ympärilleen ja mitä ne muistuttivat hänelle kuolemaan asti.

RAPHAEL

1.

On paikkoja, ilmanaloja, vuodenaikoja, hetkiä ja ulko-naisia olosuhteita, jotka ovat niin täydellisessä sopusoin-nussa eräiden sielunliikkeiden kanssa, että luonto näyttää olevan sielua ja sielu luontoa, ja että jos erotat paikan ta-pahtumasta ja tapahtuman paikasta, niin paikka käy vä-rikkömäksi ja tunne haihtuu. Ota »Renéstä» Bretagnen kalliorannat, »Atalasta» erämaan arot, »Wertheristä» Schwa-benin usvat, »Paulista ja Virginiasta» Intian meren aallot ja lle de Francen kummut, niin et ymmärrä Chateaubriandia, Goethea etkä Bernardin de Saint-Pierreä. Paikkoja ja ta-pauksia kiinnittää toisiinsa sisäinen side, sillä niinkuin ih-missilmissä on luonto myös ihmissydamässä yhtenäinen. Me olemme maaemon lapsia. Sama elämä virtailee sen nes-teissä ja meidän veressämme. Kaikella, mitä maaemo näyt-tää kokevan ja ilmaisevan muodoillaan, ulkonäöllään, su-rumielisyydellään tai kirkkaudellaan, on vastakaiku meissä. Tunteen voi hyvin tajuta vain siellä, missä se on todella tun-nettu.

2.

Savoijiin, syvien laaksojen luonnolliseen sokkeloon, tul-lessa, josta Simplonin, Saint-Bernardin ja Mont-Cenisin vuoripurot lähtevät Sveitsiä ja Ranskaa kohti, eroaa Cham-

béryn tienoilla avarampi, vapaampi ja suurempi laakso alppien jonosta ja muodostaa Kissavuoren ja Beaugesin kallioseinämain väliin Genèveen ja Annecyyn päin vihreän aukeaman jokineen ja järvineen.

Vasemmalla piirtyy Kissavuoren penikulmanpituinen, korkea, synkkä, yksitoikkoinen, mutkaton ja kukkulaton ääriiviiva taivaalle. Luulisi sitä mittanauhan mukaan vaakasoraksi rakennetuksi suunnattomaksi linnoitukseksi. Vain sen itäisimmässä päässä kaksi tai kolme harmaata kalliokärkeä katkaisee sen muodon mittaosopillista yksitoikkoisuutta ja muistuttaa katseelle, ettei ihmisen käsi ole voinut leikkiä näillä järkäleillä, vaan Jumalan. Chamberyn puolella leviää Kissavuoren juuri miltei huomaamattomasti tasangoksi muodostaen kuusien, pähkinäpuiden, kastanjain ja viiniköynnösten verhoamia pengermiä ja rinteitä. Tämän tiheän ja miltei villin kasvullisuuden keskeltä kuultaa pitkän välimatkoin maataloja, kohooa kyläpahasten kellotorneja tai siintää vanhanaikuisten, ampumarei'in varustettujen linnojen torneja. Alempana tasangolla, joka muinoin oli laajana järvenä, on vieläkin syvä onkalo, mutkaiset rannat ja esiinpistävät niemet entisen muotoisina. Siinä näkee nyt vain veden asemesta poppeleja, niittyjä ja elovainioiden lainehtivan vihreinä tai keltaisina. Muutamia vähän korkeampia tasankoja, jotka ennen muinoin olivat saaria, kohooa ylemmä tästä suoperäisestä laaksosta. Niille on rakennettu olkikattoisia majoja puiden varjoon. Tämä kuvuneen syvänteen toisella puolella alaston, karu ja tyly Kissavuori kastelee kalliojuurtaan järveen, jonka vesi on sinisempi kuin taivas, mihin sen huippu tunkeutuu. Tämä järvi, jonka pituus on kolmisen peninkulmaa ja leveys vaih-

telee puolesta puoleentoista peninkulmaan, on Ranskan puolella kapea ja syvä, Savoijin puolella taas se esteettä levittää poukamien ja lahdelmin metsää, viiniköynnöksiä ja viikunapuita kasvavain kumpujen väliin, joiden vihreys saa kosteutensa järven vedestä. Näköpiiriin rajalla se yhtyy Châtillonin kallioseinämiin. Nämä vuoret antavat kuitenkin rotkoistaan järven liian veden virtailla Rhôneeseen.

Pohjoisessa graniittipohjalla on Haute-Comben apotti-luostari, Savoijin ruhtinassuvun hautapaikka, ja sen valtavat muurit heittävät varjon järven veteen. Kissavuoren seinämän suojatessa tätä rakennusta koko päivän auringolta se muistuttaa ympäristönsä hämärän vuoksi ikuista yötä, johon se on kynnyksenä Savoijin valtaistuimelta hautakammioon laskeutuneille ruhtinaille. Vain iltaisin mailleenmenevän auringon säde sitä koskettaa ja leikkii hetken sen muureilla ikäänkuin päivän päättyessä osoittaakseen ihmisille elämän portin. Muutamia kalastajaveneitä liukuu purjeitta äänettöminä syviä vesiä kalliojyrkänteiden ohi. Niiden vanhat rungot häipyvät väriltään kallioiden tummuuteen. Harmahtavasiipisiä kotkia leijaillee lakkaamatta näiden kallioiden ja veneiden yläpuolella ikäänkuin halusivat verkkojen saalista tai tahtoisivat hyökätä vesilintujen kimppuun, jotka seurailevat veneiden vanavettä pitkin rantaan.

3.

Jonkun matkan päässä on pieni savoijilaiskaupunki Aix pengermittäin rakennettuna laajalle viiniköynnösten, niittyjen ja puutarhain verhoamalle jyrkänteelle kuumain

rikkipitoisten lähteiden savussa ja usvassa. Pitkä ikivanha poppelikäytävä, joka muistuttaa turkkilaisia silmänkantamattoman pitkiä, hautausmaalle johtavia marjakuusikujia, yhdistää kaupungin järveen. Tämän tien oikealla ja vasemmalla puolella on kivisten joenuomain ja kuivuneiden vuoripurojen halkomia niittyjä ja vainioita jättiläismäisten saksanpähkinäpuiden varjossa, joiden oksilla riippuvat viiniköynnösten, vahvain kuin Amerikan liaanein, vesat ja tertut. Etäältä näiden saksanpähkinäpuiden ja viiniköynnösten välistä vilahtelee tai häämöttää sininen järvi pilvien ja päivänhetkién mukaan.

Saapuessani Aixiin oli ihmistungos jo ohi. Vieraskodit ja salongit, joihin vieraat ja joutilaat kesän aikana kerääntyvät, olivat kaikki suljetut. Muutamia vähävaraisia potilaita istuskeli kehnojen majatalojen kynnyksillä ja muutamia parantumattomia sairaita laahusteli varovaisin askelin keskipäivän helteessä yöllä varisseiden kuivien poppelinlehtien yli.

4.

Syksy oli lenseä, mutta varhainen. Oli aika, jolloin aamukylmään puremat, lyhyen ajan punassaan loistavat lehdet varisivat suurin joukoin viiniköynnöksistä, kirsikkapuista ja kastanjoista. Usva levisi seudulle aina keskipäivään asti kuin suuri yöllinen tulva laaksojen pohjilla jättämättä näkyviin muuta kuin alangon poppelien latvat, korkeammat kummut saarina ja vuorien huiput niinkuin laivankeulat tai karit valtameressä. Vasta etelän lempeät tuulahdukset auringon korkeimmillaan ollessa hälvensivät tämän verhon

maasta. Vuorensolain ahdistamat tuulet, jotka hivelivät kallioita, puita ja vettä, saivat aikaan soinnukkaan, surullisen, kauniin, milloin voimakkaan, milloin tuskin kuultavan huminan, joka muutamassa minuutissa näytti käyvän läpi luonnon ilon, voiman ja surumielisyyden koko asteikon. Se sävel oli syvästi vaikuttava. Sitten se haipui kuten taivaallisen hengen sanat, joka on mennyt ohi ja etääntyy. Tätä seurasi hiljaisuus, jommoista ei korva missään muualla ollut tajunnut; se pani melkein hengitystä pidättämään. Taivas muuttui taas miltei italialaisen seesteiseksi. Alpit kylpivät pilvettömissä, pohjattomassa taivaan sinessä. Aamumun pisarat tipahtelivat kahahtaen kuiville lehdistä tai välkähtelivät niityillä. Nämä hetket olivat lyhyet. Pian valahtivat esiin illan sinertävät ja viileät varjot ja verhosivat taivaanrannan, joka tuskin oli ehtinyt auringon viime säteistä nauttia. Luonto näytti kuolevan, mutta niinkuin nuoruus ja kauneus täynnä suloa ja seesteisyyttä.

Sellainen seutu, sellainen vuodenaika, sellainen luonto, sellainen nuoruus, sellainen kaikkien ympäröivien esineiden alakuloisuus oli ihmeellisessä sopusoinnussa oman alakuloisuuteni kanssa. Se suurensi ja sulostutti ikävääni. Vaivuin syvimpään surumielisyyteen. Mutta tämä mieliala oli elävä, niin täynnä ajatuksia, tunteita, läheistä seurustelua äärettömyyden kanssa ja sieluni valohämyä, etten halunnutkaan siitä päästä. Se oli sairautta, mutta sairautta, jonka tunteminen on puoleensavetävää eikä tuskallista ja jossa kuolema tuntuu suloiselta vaipumiselta äärettömyyteen. Olin päättänyt antautua siihen täydellisesti, välttää kaikkea seuraa, joka voi häiritä, ja verhoutua äänettömyyteen, yksinäisyyteen ja kylmäkiskoisuuteen kaikkien henkilöiden

suhteen, joita siellä kohtaisin. Eristäytymiseni oli kuin käärinliina, jonka läpi en halunnut enää nähdä ihmisiä, vaan luonnon ja Jumalan.

Chambéryn kautta kulkiessani olin nähnyt ystäväni Louis de ***:n. Huomasin hänen olevan samassa mielentilassa kuin itsenikin: perinjuurin kyllästytneenä elämän katkeruuteen, nero tuntemattomana, mieli itseensä sulkeutuneena, ruumis paljosta ajattelemisesta väsyneenä. Louis oli maininnut minulle erään yksinäisen, rauhallisen, Aixin kukkulalla sijaitsevan talon, jossa otettiin vastaan sairaita täysihoitoon. Tämän talon, jota piti vanha virasta eronnut lääkäri vaimoineen, yhdisti kaupunkiin vain kapea polku. Tämä tie kiemurteli sinne kuumien lähteiden purojen välitse. Talon takaosa oli holvikkojen ja viiniköynnösten ympäröimään puutarhaan päin. Sen toisella puolen johtivat kaltevien niittyjen ja kastanja- ja saksanpähkinäpuumetsikköjen halki vuoristoon nurmikkoaukeamat ja solat, joissa ei tarvinnut pelätä tapaa'ansa muuta kuin vuohia. Louis oli luvannut asettua asumaan kanssani Aixiin, heti kun oli saanut järjestykseen asiat, jotka hänen äitinsä kuoleman jälkeen pidättivät häntä Chambéryssa. Hänen läsnäolonsa oli minulle mieluinen, sillä hänen ja minun sieluni ymmärsivät toisiaan samanlaisen masennuksen välityksellä. Yhteinen kärsimys yhdistää paljoa paremmin kuin yhteinen nautinto. Tuskalla on aivan toiset siteet pusertaa sydämiä yhteen kuin onnella. Louis oli tällä hetkellä ainoa olento, jonka seura ei ollut minulle kiusallinen. Odotin häntä kärsimättömästi.

5.

Vanhan lääkärin perhe otti minut vastaan ystävällisesti ja lempeästi. Minulle annettiin huone, jonka ikkunasta avautui näköala puutarhaan ja maaseudulle. Melkein kaikki huoneet olivat tyhjinä. Perheen pitkä yhteinen pöytä oli myös autioitunut. Siihen ei tullut ateriatuokana muita kuin perheen jäsenet ja kolme neljä jäljelle jäänyttä chambérylaista ja torinolaista sairasta. Nämä sairast olivat tulleet kylpypaikkaan suuren joukon jälkeen saadakseen helpomman asunnon ja voidakseen elää vähäisten varojensa mukaan. Siellä ei ollut ainoatakaan, jonka kanssa olisin voinut keskustella tai asettua tuttavallisemmalle kannalle. Vanha lääkäri ja hänen vaimonsa huomasivat sen hyvin. He koettivat puolustautua sillä, että kylpykausi oli jo miltei ohi ja että vieraat olivat lähteneet liian varhain. Ilmeisellä ihastuksella ja hellällä, myötätuntoisella kunnioituksella he puhuivat eräästä nuoresta ulkomaalaisesta naisesta, jonka oli jäätävä kylpypaikkaan raukeuden vuoksi. Sairausten pelättiin muuttuvan hitaaksi kalvetustaudiksi. Hän oli hoitajattarensa kanssa asunut jo muutamia kuukausia talon syrjäisimmässä huoneessa eikä tullut koskaan yhteiseen seurusteluhuoneeseen. Hän söi ateriat omassa huoneessaan. Häntä ei nähnyt milloinkaan muualla kuin puutarhaikkunassaan viiniköynnösten välitse tai portailla, kun hän palasi aasilla ratsastamasta vuoristosta.

Tunsin syvää myötätuntoa tätä nuorta naista kohtaan, joka oli karkoitettu niinkuin minäkin yksin vieraaseen seutuun, sairas, koska hän täältä etsi terveyttään, surullinen myös varmaan, koska hän vältteli ihmislauman melua ja

katseita. Mutta en kaivannut vähääkään häntä nähdä, niin ihailevasti kuin minulle kerrottiinkin hänen suloudestaan ja kauneudestaan. Sydän katuvana, väsyneenä viheliäisiin ja epävakaisiin rakkaussuhteisiin, joista en ainoatakaan, lukuunottamatta suhdetta Antonina-parkaan, muistellut vakavalla uskollisuudella, häveten ja katuen keveitä ja epä säännöllisiä suhteitani, sydän lankeemuksieni raatelemana, ikävystyneenä ja lopen kyllästyneenä alhaiseen huumaukseen, arkana ja syrjäänvetäytyneenä luonteeltani, vailla sitä itseluottamusta, joka saattaa muutamat ihmiset tavoittelemaan seikkailevia kohtauksia ja tuttavuuksia, en halunnut ketään nähdä enkä joutua kenenkään näkyviin. Vielä vähemmän aioin rakastua. Nautin päinvastoin jonkinlaisella katkeralla ja turhamaisella ylpeydellä siitä, että olin ainaiseksi tukehduttanut tuon lapsellisuuden sydämessäni ja että olin kylliksi itselleni yksin kärsiäkseni ja tunteakseni alennukseni. Onneen en uskonut enää.

6.

Päiväni vietin huoneessani lukemalla muutamia kirjoja, jotka ystäväni oli minulle Chambérystä lähettänyt. Ilta-päivisin kuljeskelin yksinäni villeissä alppivuoristoissa, jotka Italian puolelta ympäröivät Aixin laaksoa. Palasin illalla väsymyksestä uupuneena, istuin illallispöydässä, palasin kamariini ja seisoin tuntikausia kyynärpäihini nojaten ikkunassani. Tuijotin taivaaseen, joka vetää puoleensa sielun ajatuksia samoin kuin rotko siihen kurottautuvaa, ikään kuin sillä olisi hänelle salaisuuksia paljastettavana. Nukah-

din tällä ajatuksen merellä, josta en etsinyt rantaa. Heräsin auringon säteisiin ja kuumien lähteiden solinaan menäkseni kylpyyn ja aamiaisen jälkeen antautuakseni samoihin kävelyihin ja samaan surumielisyyteen kuin edellisenä iltana.

Toisinaan iltaisin nojautuessani puutarhan puoliseen ikkunaan huomasin muutamien askelien päässä omastani toisen avonaisen valaistun ikkunan ja naisen kyynärpäihinsä nojautuneena kuten minäkin; hän pyyhkäisi kädellään otsaltaan pitkiä mustia hiussuortuvia katsellakseen kuun valaisemaa puutarhaa, vuoria ja taivasta. Hämärässä näin vain sivulta päin puhtaat, kalpeat, läpikuultavat kasvot, joita ohimoille kammattujen hiuksien kiekkurat ympäröivät. Tämä kuva piirtyi kamarin lampun valaiseman ikkunan loistavaa pohjaa vastaan. Joskus kuulin myöskin naisen äänen soinnun, kun hän sanoi muutamia sanoja tai antoi määräyksiä huoneessaan. Hieman vieras, joskin puhdas korostus, äänen vähän kuumeinen, kaipaava, lempeä ja kuitenkin ihmeellisen kaunisointuinen värähtely, jonka tarkoituksen ymmärsin sanoja kuulematta, oli minua liikuttanut. Tuo ääni soi viivästelevänä kaikuna korvissani kauan sen jälkeen, kun ikkunani oli suljettu. En ollut edes Italiassa kuullut mitään sitä muistuttavaa. Se kaikui puoleksi suljettujen hammasrivien välistä niin kuin pieni metalliharppu, jota Kreikan saariston lapset soittavat huulillaan iltaisin merenrantamilla. Se oli enemmän helinää kuin ihmisääntä. Olin sen huomannut aavistamatta, että tuo ääni tulisi niin syvästi ja kauan soimaan elämässäni. Seuraavana päivänä en sitä enää miettinyt.

Mutta eräänä päivänä palatessani ennen iltaa pienestä

portista viiniköynnösten alitse näin lähempää tuon ulkomaalaisnaisen lämmittelemässä lempeässä iltauringossa, istuen puutarhan penkillä selkä seinää vasten. Hän ei ollut kuullut portin narahdusta sulkiessani sen jälkeen: hän luuli olevansa yksin. Voin tarkastella häntä kauan joutumatta näkyviin. Hänen ja minun välilläni ei ollut kuin parisenkymmentä askelta ja ensi syyskylmään harventama viiniköynnösverkko. Viiniköynnösten viimeiset lehtien varjot kisailivat vain hänen kasvoillaan auringon säteiden kanssa, joita hän ikäänkuin tanssitti. Hänen vartalonsa näytti luonnottoman suurelta, niinkuin marmoriin veistettyjen, kokonaan verhottujen kylpijain, joiden vartta ihailee tarkoin muotoja eroittamatta. Hänellä oli yllään avara ja väljä puku. Koko ruumis oli kiedottu valkeaan isoon huiviin, jonka alta ei näkynyt kuin kaksi kättä ja laihahkot, pitkät sormet ristissä polvilla. Sormissaan hän pyöritteli huolettomasti punaista neilikkaa, joita kasvaa villinä vuoristossa lumen alla ja joita nimitetään harjaneilikoiksi tai runoilijan neilikoiksi, minkävuoksi — on minulle tuntematonta. Yksi hiipaksi nostettu huivin kulma peitti hänen päätään suojellakseen hänen hiuksiaan iltakostealta. Raukeasti kokoon vaipuneena, kaula nojautuen vasempaan olkapäähän, pitkät ja mustaripsiset luomet suljettuina auringonkilon vuoksi, piirteet kivettyneinä, ihonväri kalpeana, kasvojen ilme vaipuneena mykkään mietintään, kaikki muistutti kuoleman kuvapatsasta, sen kuoleman, joka johtaa ja kohottaa sielun ihmimillistä tuskaa tuntemasta ja vie valon ja rakkauden valtakuntaan, onnellisen ja ikuisen elämän piireihin.

Askelieni kahina varisseilla lehdillä kulkiessani sai hänet jälleen avaamaan silmänsä. Hänen silmänsä olivat meren-

vihreät tai ruskean juovikkaan lasuurikiven väriset, puolittain ummessa silmäluomien laskeuduttua, mustien pitkäin ripsien ympäröimät, joita itämaiden naiset koettavat kasvattaa itselleen keinotekoisesti lisätäkseen katseen tehoa ja antaakseen sille jonkinmoista voimaa ja hurjaa intohimoa riutumuksessakin. Näiden silmien katse näytti tulevan syvyyksistä, jommoista en ole huomannut missään muussa inhimillisessä silmässä. Se muistutti aivan täydellisesti yöllistä tähtien vilkuntaa, jota luulette voivanne koskettaa ja joka tulee miljoonain penikulmain päästä taivaalta. Kreikkalainen nenä liittyi miltei ilman syvennystä korkeaan, kapeaan, ikäänkuin syvän ajattelun pusertamaan otsaan. Huulet olivat kapeahkot, suupielissä surumielisyyden tutunomaiset hienot syvennykset. Hampaat muistuttivat perlemoa enemmän kuin norsunluuta niinkuin merenrantain ja saaristojen tyttöjen. Kasvot olivat soikeat kaveten ohimoilta ja suun alapuolelta, kasvojen ilme enemmän ajatusta kuin inhimillistä olentoa muistuttava. Tämän vallitsevan uneksivan ilmeen yli levisi kärsimyksen ja intohimojen välillä häälyvä riutumus, joka ei antanut katseen erota näistä kasvoista ikuista kuvaa jättämättä. Kaiken kaikkiaan siinä oli kokonaiskuva sielun tarttuvasta sairaudesta majestettillisimman, viehättävimmän kauneuden piirteissä, mikä milloinkaan on ilmennyt herkkätuntoisen ihmisen unelmissa.

Mennessäni nopeasti hänen ohitsensa puistokäytävällä tervehdin häntä kunnioittaen. Minun hillitty käytökseni ja alaspäin painuneet simäni pyysivät ikäänkuin anteeksi, että olin vastoin tahtoani häntä häirinnyt. Vieno puna ilmestyi hänen kalpeille poskilleen minun lähestyessäni. Asuin huoneeseeni aivan vapisevana tietämättä mikä ilta-

puistatus minua ahdisti. Muutamia minuutteja myöhemmin näin nuoren naisenkin palaavan huoneeseensa välinpitämättömästi katsahtaen ikkunaan. Näin hänet seuraavana päivänä samoihin aikoihin puutarhassa tai pihalla milloinkaan aikomatta tai uskaltamatta häntä lähestyä. Tapasin hänet muutamia kertoja alppimajan nurmikolla pienten tyttöjen seuraamana, jotka ajelivat hänen aasiaan tai poimivat hänelle mansikoita, toisinaan taas järvellä veneessä. Minä en osoittanut muulla tavoin naapuruuttani hänelle kuin kunnioittaen ja vakavasti tervehtien. Hän vastasi alakuloisen hajamielisenä, ja me kuljimme kumpikin tietämme vuoristossa tai järvellä.

7.

Tunsin itseni kuitenkin alakuloiseksi ja tyytymättömäksi illalla, ellen ollut häntä päivällä nähnyt. Menin itsekään syytä tietämättä puutarhaan ja jäin sinne yökylmästä huolimatta usein katsellen hänen ikkunaan. Minun oli vaikea palata, ennenkuin olin nähnyt hänen varjonsa verhojen lävitse, kuullut hänen pianonsa sävelen tai hänen äänensä ihmeellisen soinnun.

Huone, jossa hän iltaisin oleskeli, oli aivan minun huoneeni vieressä, josta sen erotti suuri, tamminen, salpaan pantu ovi. Saatoin epäselvästi kuulla hänen askeliensa kaiun, hänen hameensa kahinan ja kirjan lehtien rapahduksen hänen sormiensa niitä kääntäessä. Olin toisinaan kuulevinani hänen hengityksensäkin. Vaistomaisesti, olin asettanut kirjoituspöytäni ja lamppuni ovea vastaan,

koska silloin tunsin olevani vähemmän yksin kuullessani vähän elämää ympärilläni. Kuvittelin eläväni kahden kesken tuntemattoman kanssa, joka huomauttamatta täytti kaikki päiväni. Lyhyesti sanoen tunsin salaa intohimon kuohuntaa, huolta ja kekumaa, ennenkuin edes epäilin olevani rakastunut. Rakkauteni ei ilmennyt missään merkeissä, katseessa, tunnustuksessa, ulkonaisissa olosuhteissa, joita vastaan olisin voinut turvata itseni; se oli kuin näkymätön myrky, joka oli levinnyt minua ympäröivään ilmaan, valoon, loppuvaan kylpykauteen, eristyneeseen elämäni, tuon toisen yksinäistyneen salaperäiseen lähestymiseen, pitkiin kävelymatkoihini, jotka etäännyttivät minua hänestä vain paremmin tunteakseni sen vastustamattoman voiman, joka niinua häneen veti, hänen valkoiseen pukuunsa, joka vilahteli etäältä vuorikuusien välitse; hänen mustiin hiuksiinsa, joita tuuli järvellä hulmutti veneenlaidalle, hänen askeliinsa portaissa, hänen ikkunansa valoon, kuusisten lattiapalkkien narahdukseen hänen kävellessään huoneessaan, kynän rapsahdukseen hänen kirjoittaessaan paperille, pitkäin syksyiltain hiljaisuuteenkin, joita hän vietti yksin lukemalla, kirjoittamalla tai unelmoimalla muutamien askelien päässä minusta, vieläpä tuon salaperäisen kauneuden hurmaukseenkin, jota olin liiaksi nähnyt katsomattani-kin ja jonka näin uudelleen seinän läpi, niinkuin se olisi ollut läpinäkyvä minulle sulkiessani silmäni!

Tämä tunne ei minussa ollut muuten sekaantunut min-
käänlaiseen maltittomaan pyrkimykseen tai uteliaisuuteen
päästä tuon yksinäisen olennon salaisuuden perille tai puh-
kaista välillämme olevaa, niin sanoaksemme vapaaehtoista,
haurasta seinää. Mitä liikuttaa minua, sanoin itselleni, tuo

sielultaan ja ruumiiltaan sairas nainen, jonka sattumalta olen kohdannut vieraan maan vuoristossa? Olin puhdistanut, niin luulin ainakin, pölyn jaloistani, en tahtonut kiinnittää itseäni jälleen elämään millään sielun tai tunteiden, en ainakaan millään sydämen heikkouden siteillä. Halveksin syvästi rakkautta, koska en sillä nimellä tuntenut muuta kuin hymyilyä, keimailua, kevytmielisyyttä tai julkeutta, lukuunottamatta Antoninan tunteita, jotka olivat ihastuttavan lapsellisia kuin ennen kukintaa vanoistaan irtautuneet kukat.

8.

Kuka oli muuten tuo nainen? Oliko hän minun kaltaiseni vai ilmestys, lentävä meteori, joka välähtää mielikuvituksemme taivaan halki äkkiä silmät häikäisten? Oliko hän kotoisin minun isänmaastani vai jostakin kaukaa, idän vai etelän saarilta, jonne en voisi häntä seurata muutaman päivän häntä ihailtuani ja iäksi itkeäkseni? Ja oliko hänen sydämensä vapaa vastaamaan minun sydämeni tunteisiin? Oliko todennäköistä, että niin hurmaava kaunotar olisi kulkenut halki maailman ja päässyt siihen kypsyytteen, jolloin nuoruus loppuu, sytyttämättä matkallaan kerään niistä, joihin hänen katseensa sattuivat? Oliko hänellä isä, äiti, veljiä, sisaria? Eikö hän ollut naimisissa? Eikö maailmassa ollut miestä, jonka armottomat olosuhteet tilapäisesti erottivat hänestä, mutta joka eli hänen sydämessään niinkuin hänkin epäilemättä tuon miehen sydämessä?

Tämän sanoin itselleni päästäkseni tahattomasta, masentavasta ja kuitenkin suloisesta kiusauksesta. Halveksin

hankkia noihin kysymyksiin vastausta ja pidin stoalaisuudelleni arvottomana koettaa syventyä tuntemattomaan. Pidin arvokkaampana ja ehkä suloisempanakin olla epä-tietoisuudessa.

9.

Vanhan lääkärin perheellä ei kuitenkaan ollut samaa ylpeätä halua kunnioittaa tuota salaisuutta. Vieraista elävään perheiden luonnollisella harrastuksella hoidokkejaan kohtaan kuvasi lääkärin väki pöydässä kaikki olosuhteet, kaikki arvelut, kaikki pienimmätkin tiedot, mitä oli voitu koota nuoresta ulkomaalaisnaisesta. Kysymättä, vieläpä välttelemälläkin keskustelua hänestä sain tietää sen vähän, mitä tuosta eristyneestä naisesta tiedettiin. Turhaan katkaisin keskustelun. Se palasi joka päivä ja joka ateria tuohon aiheeseen: miehet, naiset, lapset nuoret tytöt, kylvettäjät, vuoriston oppaat, soutajat hän oli valloittanut, ihastuttanut ja hellyttänyt kaikki sanaa kenellekään sanomatta. Hän antoi jokaiselle miettimisen, kunnioituksen, puheen ja ihailun aiheita. On olentoja, jotka säteilevät, häikäisevät, vetävät kaikki ympärille piiriinsä aikomattaan, tahtomattaan ja tietämättäänkin. Muutamat olennot muodostavat kuin tähdet maailman saaden saattolaistensa katseet, sielut ja ajatukset mukautumaan omaan liikkeeseensä. Ruumiillinen tai henkinen kauneus on heidän voimansa, hurmaus on heidän siteensä, rakkaus on heidän säteilynsä. Heitä seurataan kautta maan aina taivaaseen asti, johon he nuorena katoavat, ja kun ei heitä enää näe, ovat silmät sokaistuina, eikä enää

katsokaan sinne, missä ei mitään näe. Sivistymätönkin tuntee näiden olentojen ylemmyyden joistakin salaisista merkeistä. Hän ihailee heitä ymmärtämättä heitä, samoin kuin syntymästään asti sokeat tuntevat säteet aurinkoa näkemättä.

10.

Sain kuulla, että tuo nuori nainen asui Pariisissa. Hänen miehensä oli vanhus, joka viime vuosisadalla oli tullut kuuluisaksi käänteentekevista tieteellisistä keksinnöistään. Hän oli ottanut haltuunsa tämän nuoren ulkomaalaistyön, jonka kauneus ja lahjakkuus olivat tehneet häneen syvän vaikutuksen, jättääkseen hänelle nimensä ja omaisuutensa. Nainen rakasti häntä kuin isää, kirjoitti hänelle joka päivä kirjeitä, jotka olivat hänen sielunsa ja tunteittensa päiväkirja. Kaksi vuotta sitten hän oli käynyt niin heikoksi, että mies oli ollut hyvin huolissaan. Hänelle oli määrätty ilmanmuutos ja matka etelään. Miehen vanhuudenheikkous esti häntä seuraamasta vaimoaan. Hän oli uskonut vaimonsa erään lausannelaisen ystävänsä perheen huostaan, jonka kanssa hän oli matkustellut Sveitsissä ja Italiassa. Kun ilmanmuutos ei pystynyt palauttamaan hänen voimiaan, oli muuan geneveläinen lääkäri määrännyt hänet Aixin kylpylään peläten, että kysymyksessä oli sydäntauti. Miehen piti tulla noutamaan vaimonsa sieltä viedäkseen hänet Pariisiin talven alkaessa.

Tässä kaikki, mitä olin saanut tietää minulle jo niin rakkaasta olennosta, jonka suhteen itsepäisesti halusin uskoa olevani täysin välinpitämätön. Sydämeni heltyi kat-

sellessani tämän naisen ihmeellistä kauneutta, jonka kukkeuteen tauti oli iskenyt. Se kulutti hänen elämäänsä kiihoittamalla tunteita ja puhaltamalla korkeammalle hänen elämänsä liekkiä, jonka se uhkasi sammuttaa. Kohdatesani ulkomaalaisnaisen portaissa etsin silmilläni hänen suupielistään ja sinisten, unettomuudesta raukeiden silmiensä ympäriltä edes hienoja kärsimyksen merkkejä. Hänen suloutensa viehätti jo minua, ja varsinkin se kuoleman varjo, jonka läpi luulin näkeväni hänet pikemmin öisen haamun kaltaisena kuin todellisuutena. Siinä kaikki. Elämämme kului paikallisesti yhtä lähekkäin, mutta jonkin tuntemattoman erottamana kuten alussakin.

11.

Ensi lumi alkoi hohtaa Savoijin vuoristokuusien latvoissa. Olin lakannut tekemästä alppivaelluksiani. Lokakuun lopun lempeä ja viivähtelevä lämpö oli keskittynyt laakson pohjaan. Rannalla ja järvellä oli ilma vielä lenseä. Sinne johtavassa poppelikäytävässä leikki aurinko, oksat huojuivat ja latvat humisivat, mikä viehätti minua. Vietin osan päivästäni vesillä. Soutajat tunsivat minut. He muistavat minut vieläkin, kuten on kerrottu, pitkistä matkoista, joita annoin heidän tehdä Ranskan ja Savoijin äärimäisiin lahtiin ja tuntemattomiin poukamiin. Ulkomaalaisnainen teki myös päiväsydämellä lyhyempiä matkoja. Soutajat, ylpeinä, että saivat häntä kuljettaa, ja tarkaten pienimpiäkin kylmän, pilvien ja tuulen merkkejä, joita saattoi taivaalla esiintyä, koettivat mahdollisimman

aikaisin ilmoittaa ne hänelle: he pitivät enemmän huolta hänen terveydestään kuin hukkaan menneiden päiviensä palkasta.

Yhden ainoan kerran he erehtyivät. He olivat luvanneet hänelle vaivattoman matkan vastaisella rannalla sijaitseville Haute-Comben luostarin raunioille ja paluun. He olivat tuskin päässeet kahta kolmannelta matkasta, kun Rhône'n laakson ahtaista solista puhaltava vihuri nostatti ja kuohutti lyhyet aallot niinkuin tuuli tekee, jota merimiehet sanovat navakaksi, joka nousee äkkiä ja kaataa alukset jonkin niemen ohi kulkiessa. Purjeet pullollaan pikku vene, jota soutajat kahdella airollaan hädin tuskin voivat pitää tasapainossa, tanssi kuin pähkinän kuori yhä suurenevilla laineilla. Paluu oli mahdoton ja puolisen tuntia saatiin ponnistella hengenvaarassa ennenkuin oltiin Haute-Comben korkeain kallioseinämäin suojassa. Sattuma tai sieluni kohtalo, joka tuona päivänä samaan aikaan ohjasi päämäärätöntä purttani järvellä, oli saattanut minut valitsemaan vakavamman veneen, jossa oli neljä voimakasta soutajaa. Menin vierailulle järven toisessa päässä sijaitsevalla saarella asuvan, chamberylaisen ystäväni sukulaisen herra de Châtillonin luo. Hänen linnansa oli saaren korkeimmalla kalliolla. Emme olleet kuin muutaman aironvedon päässä Châtillonin satamasta kun silmäni, jotka koneellisesti seurasivat nuoren sairaan naisen venettä niin kauas kuin silmä kantoi, huomasivat hädän ja vaarallisen kamppailun, jota hänen veneensä kävi vihurin puuskia vastaan. Soutajani ja minä käänsimme yksimielisesti purtemme. Me suuntasimme aavalle järvelle myrskyn pauhiinaan joutuaksemme hädänalaisen veneen avuksi, joka

useasti katosi vaahtoavan näköpiirin taa. Pitkä ja kauhea oli sieluni tuska sinä aikana, jonka käytimme kulkeaksemme yli miltei koko järven vaaranalaisen veneen luo. Kun me lopulta saavutimme sen, oli se rantaan saapumassa. Pitkä aalto heitti veneen silmäimme edessä hiekalle turvaan, luostarin raunioiden juurelle.

Me huudahdimme ilosta ja hypähdimme innoissamme veteen juostaksemme nopeammin veneen luo ja kantaaksemme rannalle sairaan haaksirikkoutuneen. Tyrmistynyt soutaja parka kutsui meitä avukseen masentunein liikkein ja surkeasti huutaen. Hän osoitti meille veneen pohjaa, jota emme vielä voineet nähdä. Viereen tultuamme huomasimme nuoren naisen makaamassa raukeana veneen pohjalla, sääret, ruumis, käsivarret jääkylmän vesikerroksen ja kuohukuplien peittäminä, vain rinta ja pää vedestä ylhäällä nojautuen kuten kuolleen pientä perässäolevaa puukirstua vastaan, jossa soutaja säilytti nuoriaan ja ruokatarvontaan. Hänen mustat hiuksensa olivat hajallaan kaulassa ja olkapäillä kuten mustan linnun siivet, joka ui lamikon rantaan. Hänen kasvoillaan, jonka väri ei ollut kokonaan kadonnut, oli mitä levollisimman unen rauha. Niillä lepäsi ylikuonnollinen kauneus, jonka viimeinen hengenveto jättää kuolleiden neitojen kasvoille joko viehättävänä säteenä elämästä otsalle, josta se pakenee, tai kuolemattomuuden ensi hämäränä piirteisiin, jotka se tahtoo saattaa jumaloiduiksi jälkeenjääneiden muistissa. Milloinkaan ennen en ollut nähnyt häntä niin jumalallisesti muuttuneena. Oliko kuolema tämän jumalallisen olennon valo vai tahtoiko Jumala tässä ensimmäisessä juhlallisessa vaikutuksessa antaa ennakkotunteen ja -kuvan

siitä muuttumattomasta muodosta, johon minut oli määrätty muistissani kiinnittämään tämä kauneus ikuisesti siihen katsoakseni, milloinkaan sitä tavoittamatta?

Me hyppäsimme veneeseen nostaaksemme kuolevan kuohuiselta makuusijaltaan ja kuljettaaksemme hänet kallioiden toiselle puolelle. Painoin käteni hänen sydämelleen kuin olisin laskenut sen marmoripallolle. Vein korvani lähelle hänen huuliaan kuin nukkuneen lapsen. Hänen sydämensä löi säännöttömästi, mutta voimakkaasti. Haalea hengitys oli tunnettavissa. Ymmärsin, että tämä pitkä tainnostila oli seurauksena kauhusta ja kylmästä vedestä. Eräs soutajista nosti jalkopuolta, minä kannatin hartioita ja päätä, joka lepäsi rintaani vasten. Kannoimme hänet sillä tavoin Haute-Comben kallion juurella olevaan kalastajamökkiin hänen osoittamatta elonmerkkejä. Tämä hökkeli oli soutajien majana, kun he kuljettivat matkailijoita rautioille. Siinä oli kaikkiaan vain yksi ahdas, hämärä ja savustunut tupa leivän, juuston ja pullojen peittämine pöytineen. Puiset portaat lähtivät takan äärestä ja veivät ylös pieneen matalaan kamariin, johon valoa virtasi pienestä järvelle päin avautuvasta, lasittomasta ikkuna-aukosta. Miltei koko tilan täytti kolme sänkyä, jotka olivat kuin syviä kaappeja puisine ovineen. Perhe nukkui niissä. Talon emäntä ja pari nuorta tyttöä, joiden huostaan jätimme tajuttoman naisen, säädyllisyydestä vetäytyen oven ulkopuolelle, levittivät takan viereen patjan, sytyttivät suloisen tulen oljista ja väriherneen korsista, päästelivät hänen vaatteensa valumaan, hieroivat kuiviksi hänen vettä tihkuvat jäsenensä ja hiuksensa. Sitten he kantoivat vieläkin tajuttomassa tilassa olevan erääseen kamarin vuoteista, johon

he olivat levittäneet valkeat takkakivellä lämmitetyt lakanat, kuten vuoristolaisten on tapana. Turhaan he koettivat saada häntä maistamaan muutamia pisaroita etikkaa tai viiniä, jotta hän virkoaisi eloon. Huomattuaan kaiken huolenpitonsa ja kaikki ponnistuksensa turhiksi he purskahdivat itkuun ja valitteluun, joten me palasimme takaisin sisään.

»Neiti on kuollut. Hänestä on henki lähtenyt. Ei meillä ole muuta tehtävää kuin itkeä ja hakea pappi!» huusivat he.

Hämmentyneet soutajat yhtyivät naisten valituksiin ja lisäsivät tilanteen kauheutta. Juoksin rappuja ylös, astuin huoneeseen, kumarruin vuoteen yli, jota iltarusko vielä valaisi. Koskin kädelläni otsaa: se oli polttava. Havaitsin hengityksen heikon, mutta tasaisen liikkeen, joka vuoroin kohotti ja vuoroin laski valkaiset hamppulakanaa hänen rinnallaan. Pyysin naisia olemaan hiljaa ja annoin viiden frangin kolikon eräälle nuorimmista soutajista ja käskin häntä hakemaan lääkärin. Jonkun lääkärin sanottiin asuvan lähes penikulman päässä Haute-Combessa, Kissavuoren ylängöllä sijaitsevassa kylässä. Soutaja lähti juoksemaan. Toiset istuutuivat pöytään rauhoittuneina siitä, ettei nainen ollut kuollut. Naiset kulkivat kamarin ja tuvan, kellarin ja kanatarhan väliä illallisen valmistuspuuhissa. Minä jäin istumaan maissijauhosäkille vuoteen jalkopäähän, kädet ristissä polvilla, silmät tuijottaen ulkomaalaisnaisen liikkumattomiin kasvoihin ja suljettuihin silmäluomiin.

Yö oli tullut. Joku tytöistä oli sulkenut ikkunan luukun ja asettanut pienen vaskisen pikilampun seinään. Sen valo

heittyi lakanalle ja nukkuneen kasvoille kuten vahakynttilän loiste käärinliinalle. Oi, olen myöhemmin samoin valvonut toisten kasvojen ääressä, mutta ne eivät enää ole heränneet! . . .

12.

Tuskin milloinkaan ovat nuoren miehen katse ja sielu niin pitkänä aikana syventyneet niin kiinteään ja ihmeelliseen tarkasteluun. Kuolemanpelon ja rakkauden välillä horjuen minun oli mahdoton käsittää, oliko silmäini alla nukkuva, enkelimäinen olento ikuinen tuska vai ikuinen nautinto, jonka tämä yö minulle valmisti salaperäisyydessään tai jonka aamu minulle antaisi tajunnan ja elämän palattua. Unen kouristukset, jotka eivät olleet kyllin voimakkaat häntä herättääkseen, olivat heittäneet lakanan syrjään ja paljastaneet hänen toisen olkapäänsä. Hänen hiuksensa valuivat alas suurina, paksuina, mustina renkaina. Päänaluselle rauennut kaula kaareutui pään painosta, joka taipui taaksepäin keveästi nojaten oikeaan poskeen. Toinen käsivarsi oli siirtynyt peiton alta niskan alle, joten paljas norsunluun valkoinen kyynärpää jyrkästi erosi valkaisemattoman, tyttöjen antaman paidan harmaasta väristä. Eräässä hiuksien keskellä olevassa sormessa näkyi pieni välikyvä kultasormus, johon kiinnitetyssä rubiinissa lampunvalo heijasteli. Mökin tytöt olivat riisuutumatta paneutuneet nukkumaan lattialle. Emäntä oli vaipunut puiseen nojatuoliin, kädet ja pää selustalla. Kukon laulaessa pihalla naiset menivät ulos puukengät käsissään ja laskeutuivat ääneti portaista työhön mennäkseen. Jäin yksin.

Aamun ensi sarastus alkoi heikosti tunkeutua suljetun ikkunaluukun raoista. Avasin sen toivoen, että järven ja vuoriston raitis ja suloinen aamuilma, ehkäpä myös aurin-gon ensi säde, niinkuin se herätti luonnon eloon, herättäisi myös tämän olennon jonka tahdoin pelastaa vaikka oman henkeni hinnalla. Raitis, jäätävä ilma levisi huoneeseen ja sammutti loppumaisillaan olevan lampunliekin. Vuode pysyi liikkumattomana. Kuulin naisraukkojen rukoilevan yhdessä alhaalla ennen päivätyönsä alkamista. Rukoilemis-ajatus välähti minunkin mieleeni kuten jokaiseen sieluun, joka tuntee voimainsa olevan lopussa ja tarvitsee salape-räistä ja yli-inhimillistä voimaa apuna pyrkimystensä voi-mattomassa jännityksessä.

Polvistuin lattialle kädet ristissä vuoteen laidalle katse kiintyneenä nuoren naisen kasvoihin. Rukoilin kauan, kiihkeästi, kyyneleihin saakka. Lopulta kyyneleet täytti-vät silmäni ja kätkevät minulta sen olennon kuvan, jonka virkoamista niin kiihkeästi halusin. Olisin kuluttanut tun-teja sillä tavalla huomaamatta ajan pituutta ja tuntematta polvieni likistymistä kiviin: siihen määrin oli sieluni vai-punut yhteen ainoaan tunteeseen, yhteen ainoaan tahtoon. Äkkiä siirtäessäni koneellisesti käteni silmiäni kuivaamaan tunsin käden koskevan omaani ja vaipuvan lempeästi pääl-leni ikäänkuin silittääkseen hiuksiani syrjään, ottaakseen verhon kasvoiltani ja minua siunatakseen. Huudahdin ja katsoin ylös. Näin sairaan silmäin avautuvan, hänen suun-sa hengittävän ja hymyilevän, hänen ojennetun kätensä tarttuvan käteeni ja kuulin nämä sanat: »Oi Jumalani, kii-tän sinua! Minulla on siis veli!»

13.

Aamukylmä oli herättänyt hänet, sillaikaa kun minä rukoilin hänen vuoteensa reunalla kasvot hiuksien ja kyynelten peitossa. Hänellä oli ollut aikaa huomata rukoukseni hartaudesta, että säälini oli harras. Hän oli kylliksi tajuisaan tunteakseen minut päivänvalossa, joka täysin sätein tunkeutui nyt huoneeseen. Pyörtyessään hän oli yksinäinen, kuin maailman hylkäämä, virotessaan hartaan tuntemattoman säälittelemä, ehkäpä rakastamakin. Vailla ketään sielun ystävää sortuneen elämänsä kukinta-aikana hän oli äkkiä löytänyt viereltään nuoren veljen kasvot, asennon, huolenpidon, rukouksen ja kyyneleet. Sana veli oli päässyt hänen sydäimestään ja huuliltaan elämän tajunnan yhtyessä onnentunteeseen!

»Veli? Ei niin, hyvä rouva», vastasin hänelle, tarttuen hänen käteensä, jota hän ojensi minua kohden, ja siirtäen sen varovasti otsaltani, niinkuin en olisi ollut kyllin arvokas hänen koskettavakseen, »ei veli, vaan orja, askeleittenne elävä varjo, joka ei pyydä taivaan siunaukseksi ja tämän elämän onneksi muuta kuin tämän yön muistamista ja saada säilyttää ikuisesti sen yli-inhimillisen olennon kuvaa, joka saa minut toivomaan, että voisin seurata häntä kuolemaan asti, tai joka yksin voisi saattaa minut sietämään tätä elämää!»

Sitä mukaa kuin nämä sekavat ja epäröivät sanat hiljaa pääsivät huuliltani, palasi elämän puna jälleen hänen poskilleen, surullinen hymy levisi hänen suunsa ympärille ikäänkuin itsepäisenä epäluuloisuutena onnea kohtaan. Hänen taivasta kohti suuntautuvat silmänsä näyttivät kat-

sein odottavan sanoja, jotka vastaisivat hänen ajatuksiinsa. Milloinkaan ei siirtyminen kuolemasta elämään ja unesta todellisuuteen ole ollut niin äkkinäinen ja niin ilmeinen ihmiskasvoilla. Hämmästys, raukeus, hurmaus, lepo, surumielisyys ja ilo, arkuus ja antautuminen, viehätys ja pidättyväisyys, kaikki tämä esiintyi yhtä aikaa hänen unen virkistämällä ja nuoruuden värittämällä kasvoillaan. Hänen säteilynsä valaisi synkkää makuukammiota yhtä paljon kuin aamunkoitto. Näillä kasvoilla ja tässä hiljaisuudessa oli enemmän ilmaisuja, selitystä, luottamusta ja äärettömyyttä kuin miljoonissa sanoissa. Ihmiskasvot ovat silmintajuttavaa kieltä ja ovat nuorina kuin näppäimistö, jota pitkin intohimo yhdellä katseella juoksee alusta loppuun. Se siirtää sielusta sieluun mykän ymmärtämyksen salaisuuksia, joilla ei ole mitään vastinetta missään puhutussa kielessä. Varmaan minunkin kasvojeni ilme paljasti ystävän sille katseelle, joka niin kiinteästi suuntautui niihin. Vielä kosteat vaatteeni, pitkän tumman tukkani tupsut, joita tuhansia kertoja yön kuluessa olin sormineni haronut, kaulani, josta liina riippui irrallaan, siniset renkaat silmäini ympärillä valvonnasta, unettomuuden ja mielenliikutuksen kalventama ihoni, miltei uskonnollinen haltioituminen, joka taivutti minut tämän kärsivän kauneuden pyhimyksen puoleen, rauhattomuus, kiihtymys, ilo, yllätys, tämän alastoman huoneen puolihämärä, jossa seisoin uskaltamatta astua askelta, ikäänkuin peläten haihduttavani niin jumalallisen unelman viehätyksen, vihdoin ensimmäiset auringonsäteet, jotka pilkistivät luukusta, häikäisivät silmäni ja saivat huonosti pyyhityt kyynelhelmeni kimaltelemaan, kaikki tämä antoi kasvoilleni varmaan voi-

makkaan ilmeen ja läpikuultavan hellyyden, jota hän epäilemättä ei milloinkaan enää näkisi koko elämänsä aikana.

Kykenemättä enää kestämaan näiden mielenliikutusten seurauksia ja hiljaisuuden sisäistä puistatusta kutsuin naisia. He tulivat. He huudahtivat hämmästyksestä nähdesseen henkiinheräämisen, jota pitivät ihmeenä. Samassa lääkäri, jota olin lähettänyt hakemaan, astui sisään. Hän määräsi lepoa ja eräillä vuoriryttien nesteellä hautomista, joka rauhoittaa sydämen toimintaa. Hän tyynnytti meitä kaikkia sanoessaan, että tämä nuorten naisten sairaus väheni vuosien vierieissä, ettei se ollut kuin äärimmäistä herkkätuntoisuutta, joka teki elämän runsaudesta kuoleman kaltaisen, mutta joka ei ollenkaan ollut kuolema, jolleivät sisäiset tuskat liittyneet lisäämään sielun kärsimyksiä ja muuttaisi niitä tavalliseksi surumielisyydeksi ja parantumattomaksi elämään kyllästymiseksi.

Naisten hakiessa niityiltä lääkärin mainitsemia yrttejä ja pesijättärien silittäessä kuumalla raudalla kastuneita vaatteita alhaalla tuvassa lähdin mökistä yksin kiertelemään vanhan luostarin raunioille.

14.

Mutta sydämeni oli liian tulvillaan omia vaikutelmia voidakseni välittää erakoista. Ensimmäisten munkkien kieltämys ja haltioituminen oli muuttunut ammatiksi. Myöhemmin olivat ystävättömät ja maailmalle hyödyttömät olennot hävinneet luostareihin jättämättä mitään merkkiä tai

surua haudoilleen. Ihmettelin vain, kuinka valmis luonto on täyttämään tyhjät tilat ja ihmisten hylkäämät asunnot, miten kallionraoissa juurtuvien köynnöskasvien elävä rakenne, karhunmaaramapensaast, muratit, leukoijat, jotka levittävät paksun verhonsa muurin halkeamiin, ovat paljon arvokkaampia kuin kivien kylmä sopusuhtaisuus ja ihmisten talttain muovailemien muistomerkkien kuolleet koristukset. Enemmän aurinkoa, enemmän tuoksua, enemmän huminaa, enemmän tuulen, vetten, lintujen, järven ja metsän kaiun harrasta virrenveisuuta oli nyt luostarin vanhan tyhjän kirkon rappeutuneiden pylväiden, sortuneiden kirkonlaivojen, repeytyneiden ja törröttävien holvien alla kuin ennen vahakynttilöiden valossa, suitsutuksen tuoksussa ja yksitoikkoisessa veisuussa, juhlamenoissa ja -kulkueissa, jotka täyttivät ne ennen öin päivin. Luonto on Jumalan suuri pyhä pappi, suuri koristaja, suuri runoilija, suuri soittoniekka. Pääskysen pesä, jossa poikaset kutsuvat ja tervehtivät emoa ja isoa vanhan temppelin särkyneen kattopienan alla; merituulen loppuhenkäykset, jotka tuntuvat tuovan autioon vuoristoluostariin purjeen lepatukset, aaltojen huokaukset, kalastajan laulun viime säveleet; suitsutuksen tuoksu, joka ajoittain tuntuu holvikoissa; varisevat kukat, joiden heteet putoavat haudoille; seinien vihreiden kasviverhojen huojunta; kulkijan askeleiden kumahdukset kellarin holveihin, joissa vainajat lepäävät — kaikki tämä on yhtä harrasta, yhtä ylentävää, yhtä äärettömän vaikuttavaa kuin koko luostari ennen pyhässä loistossaan. Puutuu vain kammioon suljettuja vaan ei kuolleita ihmisiä kurjine, ahtaiden muurien kutistamine tunteineen; mutta lisänä on Jumala, joka ei missään ole niin nähtävissä ja tunnetta-

vissa kuin luonnossa, Jumala, jonka varjoton loisto näyttää tunkeutuvan näihin hengen hautoihin auringonsätein ja taivaansinin, joita holvikot eivät voi estää.

15.

Tällä hetkellä en hallinnut kylliksi mietteitäni, että olisin voinut itselleni tehdä selvää epämääräisistä tunteistani. Olin miehen kaltainen, jolta on juuri nostettu suunnaton taakka ja joka hengittää syvään puristuneita lihaksiaan oikoen, astellen sinne tänne voimassaan, kuin olisi ahmaistava koko avaruus, vedettävä kaikki ilma keuhkoihin. Taakka, josta pääsin, oli oma sydämeni. Antaessani sen pois tunsin ensi kertaa saavuttaneeni elämän täydellisyydessään. Ihminen on siinä määrin luotu rakastamaan, että hän tuntee itsensä ihmiseksi vasta tietäessään täydellisesti rakastavansa. Siihen asti hän etsii, on rauhaton, reuhtoo, erehtyy ajatuksissaan. Siitä hetkestä hän rauhoittuu, lepää, on kohtalonsa perillä.

Istuin suunnattoman, korkean pengermän muratin peittämällä muurilla, josta näkyi yli järven. Jalkani riippuivat rotkon reunalta, silmät harhailivat järven suunnattomalla loistavalla pinnalla, joka suli yhteen taivaan loistavan ääretömyyden kanssa. Nämä kaksi sineä sulivat niin yhteen taivaanrannalla, etten olisi voinut sanoa, missä taivas alkoi ja järvi loppui. Uin mielestäni puhtaassa eetterissä ja sukelsin valtamereen. Mutta sisäinen ilo, jossa liikuin, oli tuhat kertaa rajattomampi, loistavampi ja mittaamattomampi kuin ilma, johon samoin upposin. Minun olisi mah-

dotonta itsellenikään määritellä tuota iloa tai paremmin sisäistä kirkkautta. Se oli kuin tutkimaton salaisuus, joka paljastui vain tunteissa eikä sanoissa. Se oli epäilemättä samantapaista kuin tuntee silmä, joka siirtyy pimeydestä valoon, tai mystikon sielu, joka uskoo käsittävänsä Jumalan. Se oli valoa, häikäisyä, huumausta ilman huimausta, rauhaa ilman alakuloisuutta ja liikkumattomuutta. Olisin elänyt tässä tilassa yhtä monta tuhatta vuotta kuin järvi vyöryttää laineitaan rannan hiekkaan huomaamatta, että olin elänyt useampia sekunteja kuin yksi hengenvetoni kesti. Samanlainen tunne on kai kuolemattomilla taivaassa, kun heissä ajan tajuaminen lakkaa ja liikkumaton ajatus kiintyy silmänräpäyksen iäisyyteen! . . .

16.

Tuo tunne oli minussa epämääräinen, muodoton ja hämärä. Se oli liian täydellinen ollakseen mitattavissa, liian yhtenäinen ollakseen ajatuksen jaoiteltavissa ja edes harkinnan eriteltävissä. En ihaillut yliluonnollisen olennon kauneutta, sillä kuoleman varjo levisi vielä tämän kauneuden ja silmäini väliin, en ollut ylpeä siitä, että hän rakasti minua, sillä en tiennyt, olinko hänen silmissään muuta kuin aamu-uni, en toivonut omistavani hänen sulouttaan, sillä kunnioitukseni oli tuhat kertaa yläpuolella alhaista aistien tyydyttämistä, eikä ajatukseni olisi voinut siihen vajota; en ollut turhamaisen tyydytetty, että olin valloittanut voimattoman naisen, sillä sellainen kylmä turhamaisuus on aina ollut sielulleni vieras, eikä minulla tässä erämaassa

ollut ketään, jolle olisin voinut paljastaa rakkauttani siitä kerskuakseni, ei ollut toivoa kytkeä hänen kohtalooan omaan kohtalooni, sillä tiesin hänen kuuluvan toiselle; ei varmuutta tavata häntä jälleen, ei onnea seurata hänen askeleitaan, sillä en ollut vapaampi kuin hänkään ja muutamien päivien kuluttua oli kohtalo meidät erottava; lopuksi ei mitään varmuutta, että hän rakasti minua, sillä en tien-nyt mitään hänen sydämensä tunteista lukuunottamatta kädenliikettä ja kiitosta, jotka hän oli minuun kohdistanut!

Se oli muuta, se oli epätsekäs, puhdas, rauhallinen, aineeton tunne, rauhallinen varmuus, kun on vihdoinkin löytänyt aina hakemansa ja vasta nyt tavatun olennon, lepo kiu-sallisesta kunnioittamisesta, jolta puuttuu epäjumala, ja epämääräisestä ja rauhattomasta palvonnasta, jolta puut-tuu palvonnan kohde. Ylevä kauneus kiusaa sieluamme niin kauan, kunnes olemme nähneet palvontamme koh-teen, kunnes sielumme on siihen tarttunut kuin rauta mag-neettiin tai kunnes se on sulanut ja hävinnyt siihen kuin hengähdys ilman aaltoihin.

Ja mikä kummallisinta, en tuntenut pyrkimystä häntä jälleen näkemään, hänen ääntänsä jälleen kuulemaan, häntä lähestymään, vapaasti keskustelemaan hänen kanssaan, joka oli kaikki ajatukseni ja koko elämäni. Olin nähnyt hänet, hänen kuvansa oli sielussani. Mikään tästä lähin ei voinut tätä omistusta minulta riistää. Lähellä tai kaukana, poissa tai läsnä hän eli minussa, kaikki muu oli minulle yh-dentekevää. Täydellinen rakkaus on kärsivällinen, koska se on ehdoton ja ikuisuudestaan tietoinen. Riistääkseen sen minulta olisi pitänyt riistää sydämeni. Minä tunsin, että tämä kuva oli minulle tästä alkain kuin valo silmälle,

joka on nähnyt sen vain kerran, kuten ilma rinnalle, joka on sitä vain kerran hengittänyt, kuten hengelle ajatus, jota se vain kerran on ajatellut. Uhmailin, ettei Jumalakaan tästä lähtien voisi riistää tätä kuvaa aatteistani. Olin nähnyt hänet, siinä kyllin; epätsekkäälle mietinnälle on näkeminen nauttimista. Vähän merkitsi minulle, että hän rakasti minua tai katosi silmistäni minua havaitsematta. Hänen loisteensa oli minuun sattunut, minä jäin hänen säteisiinsä. Hän ei voinut enää vetää niitä pois minusta enempää kuin aurinko voi palauttaa säteitään, joiden on antanut tulvailla maailmaan. Tunsin, ettei sydämessäni olisi enää yötä eikä kylmyyttä, vaikka minun olisi elettävä tuhansia vuosia, sillä kuva loistaisi siellä yhtä kirkkaana kuin tänä hetkenä.

17.

Tämä vakaumus antoi rakkaudelleni horjumattoman lujuuden, varman rauhan, syvän äärettömyyden tunnon, iloa uhkuvan hurmion, joka ei milloinkaan haihdu. Annoin hetkien liittää laskematta niitä, varmana, että minulla niitä oli loppumattomasti. Jokainen niistä antaisi minulle ikuisesti tämän sisäisen läsnäolon. Voisin vuosisadaksi erota tästä olennosta tämän vuosisadan voimatta vähentää päivääkään rakkauteni ikuisuudesta! Menin ja tulin, istuuduin ja nousin, juoksin ja astelin hitaasti, kiidin hipaisematta maata jaloillani kuten haamu, jota hieno aineeton ruumis kohottaa ja joka liukuu maanpinnalle jälkiä jättämättä. Ojensin käsivarteni ilmaan, järvelle, valoon niinkuin olisin tahtonut syleillä koko luomakuntaa ja kiittää, että se oli

minulle muuttunut lihaksi ja hengeksi olennessa, joka minun silmissäni kokosi luonnon kaikki salaisuudet, loiston, elämän ja hurman. Lankesin polvilleni kiville ja raunioille niitä tuntematta, rotkojen reunoille niitä näkemättä. Huusin epäselviä sanoja, jotka hukkuivat järven laineiden kuuhuntaan, suuntasin taivaansineen pitkiä, läpätunkevia katseita nähdäkseni sieltä itse Jumalan ja yhdistääkseni kiitoshymnin onneni hurmaan. En ollut enää ihminen, olin elävä, huutava, laulava, rukoileva, pyytävä, kiittävä, jumaloiva, sanattomissa purkauksissa riemuitseva sielu, huumautunut sydän, järjetön sielu, joka kuljetti rotkojen reunoilla ruumista ja joka ei enää tuntenut aineellisuuttaan, ie uskonut aikaan, paikkaan eikä kuolemaan. Siihen määrin rakkauselämä, joka oli valahtanut minuun, antoi minulle etukäteen kuolemattomuuden nautinnon ja täydellisyyden.

18.

En havainnut hetken kiittämistä, ennenkuin keskipäivän aurinko tapaili jo luostarin muurien ylä-äärtä. Laskeuduin alas hypellen kiveltä kivelle, puunrungolta toiselle halki metsän. Sydämeni löi halkeamaisillaan rinnassani.

Lähestyessäni pientä majataloa näin talon takana viettävällä niityllä sairaamme istuvan eteläisen muurin suojassa. Asukkaat olivat vierittäneet muuria vastaan muutamia kiviä. Hänen valkea pukunsa hohti auringossa niityn vihreää vastaan. Hän luki pientä kirjaa, joka oli avoinna hänen polvillaan, ja jätti sen ajoittain leikkiäkseen vuoriston pikku lapsien kanssa, jotka tulivat hänelle tarjoamaan kukkia ja kastanjoita.

Minut havaitessaan sairas tahtoi nousta seisomaan tulakseen luokseni. Tämä liike riitti rohkaisemaan minua lähestyäkseni. Hän otti minut vastaan punastuen ja huulet vapisten, mikä ei jäänyt minulta huomaamatta ja lisäsi omaa ujouttani. Tilanteen omituisuus kiusasi meitä kumpaaakin niin, ettemme pitkään aikaan saaneet sanaa suustamme. Lopulta hän teki minulle epävarman, tuskin tajuttavan liikkeen kehoittaen minua istuutumaan myllynkiven reunalle lähelle häntä. Olin huomaavinani, että hän odotti minua ja oli varannut minulle tuon paikan. Istuuduin kunnioittavasti jonkun matkan päähän hänestä. Hiljaisuus välillämme jatkui yhä. Oli ilmeistä, että me molemmat turhaan etsimme jokapäiväisiä lauseparsia, joita vaihdetaan keskustelun vääränä rahana ja joiden tarkoituksena on kätkeä ajatuksia eikä paljastaa. Peläten sanovamme liian paljon tai liian vähän pidätimme sielua huulillamme. Olimme yhä myykinä ja hiljaisuus lisäsi punastumistamme. Lopulta painuneiden katseittemme kohotessa yhtäikaa ja kohdatessa suoraan toisensa näin sellaisen tunteellisuuden pohjattomuuden hänen silmissään ja hän epäilemättä sellaisen hehkuvan innon, sellaisen viattomuuden ja syvyyden minun silmissäni, etten voinut irroittaa katsettani hänen kasvoistaan eikä hän myöskään minun piirteistäni ja että kyynelien noustessa sydämistä silmiimme me vaistomaisesti veimme käden silmillemme ikäänkuin ajatuksia kätkeäksemme.

En tiedä, kuinka kauan olimme sillä tavoin. Mutta vihdoin hän sanoi vapisevalla ja puoleksi tukahtuneella äänellä ja malttamattomasti:

»Itkette minun vuokseni, olen sanonut teitä veljekseni,

olette ottanut minut sisareksenne emmekä sentään uskalla toisillemme puhua. Kyynel», jatkoi hän, »tuntemattoman sydämen epäitsekäs kyynel on arvokkaampi kuin koko elämäni. Kalliimpaa se ei ole minulle milloinkaan tuottanut.» Ja edelleen pieni syyttävä sointu äänessä: »Olenko muuttunut teille aivan vieraaksi sen jälkeen kun en enää apuanne tarvitse? Niin, mitä minuun tulee», jatkoi hän päättäväisenä ja varmana, »tiedän teistä vain nimen ja ulkonäön, mutta tunnen sielunne. Vuosisadassakaan en enempää oppisi!»

»Minä taas, hyvä rouva», sanoin tapaillen, »en tahtois milloinkaan kuulla sanaakaan, mikä tekee teistä elävän maallisen olennon, jota samat siteet kiinnittävät tähän surulliseen maailmaan kuin minuakin. Minulle riittää tieto, että olette liikkunut tässä maailmassa, että olette antanut minun katsoa teitä kaukaa ja muistaa teitä ikuisesti.»

»Oi, älkää pettäkö itseänne sillä tavoin», virkkoi hän, »älkää nähkö minussa sydämenne jumalallista harhakuva. Kärsisin kovasti sinä päivänä, jolloin tuo harhakuva haihtuisi. Älkää nähkö minussa muuta kuin mitä olen, alakuloisuudessaan ja yksinäisyydessään kuoleva nainen, jolle maailma ei voi antaa mitään jumalallisempaa kuin vähän sääliä. Te huomaatte kuka olen, kun sanon sen teille, mutta sanokaa minulle yksi asia, joka on saattanut minut rauhattomaksi siitä päivästä alkain, jolloin teidät puutarhassa näin. Minkä vuoksi te, joka olette niin nuori ja niin kaunispiirteinen, olette niin yksinäinen ja surullinen? Minkätähden te aina välttelette talon vieraiden läsnäoloa ja keskustelua harhaillaksenne vuoriston ja järven etäisimmissä kolkissa tai sulkeutuaksenne kamariinne? Teidän

valonne sanotaan loistavan myöhäiseen yöhön. Onko teillä sydämessänne salaisuus, jonka uskotte vain yksinäisyydelle?»

Hän odotti ilmeisen levottomana, silmäluomet painuneina, kätkeäkseen vaikutuksen, jonka minun vastaukseni tekisi häneen.

»Minun salaisuuteni», vastasin hänelle, »on se, ettei minulla ole mitään salaisuutta; tunnen sydämen raskautta, jota mikään innostus tähän asti ei ole kohottanut. Koetettuani useita kertoja antautua epätydyttäviin nautintoihin täytyi minun aina katkerana ja masentuneena niistä luopua, päättää olla milloinkaan rakastamatta.»

Sitten kuvasin hänelle mitään peittelemättä niinkuin Jumalalle kaikki, mikä elämässäni voi olla hänelle mielenkiintoista: syntymäni vaatimattomissa ja köyhissä oloissa; isäni, vanhanaikaisen tarmokkaan sotilaan; äitini, äärimmäisen herkkätunteisen, kirjallisesti hienosti sivistyneen naisen; sisareni, hurskaat ja enkelimäisen yksinkertaiset tytöt; kasvatukseni, jonka luonto antoi vuoriston lasten joukossa; helpot ja intohimoisen ahkerat opintoni; väkimmäisen joutilaanaolon; matkani; ensimmäisen vakavan sydämeni värähdyksen erään nuoren napolilaisen kalastajatyttöä nähdessäni; huonot ystävyysuhteeni Pariisiin palattuani; kevytmielisyyden, epäsäännöllisyyden ja itseni halveksimisen, johon nämä suhteet olivat johtaneet minut; innostukseni sotaväkeen, jonka rauha hävitti armeijaan joutuessani; eroni rykmentistä; päämäärättömät juoksuni; toivottoman paluun kotitalooni; jäytävän alakuloisuuteni; kuolemankaipuuni; kaikkien kyllästymiseni; lopulta ruumiillisen raukeuteni, joka oli tuloksena sielun veltostumi-

sesta ja johon nelikolmattavuotiaan hiusten, piirteiden ja näennäisen verevyyden alle kätkeytyi sielun varhaisvanhuutta ja iän kypsyttämän ja painaman vanhuksen maailmanvieromista.

Viipyessäni näissä elämäni ikävyyksissä, pettymyksissä ja suruissa nautin sisällisesti, sillä en niitä enää tuntenut. Yksi ainoa katse oli minut kokonaan uudistanut. Puhuin itsestäni kuin jostakin vainajasta: uusi ihminen oli minussa syntynyt.

Lopetettuani kohotin silmäni häneen kuin tuomariini. Hän vapisi ja oli aivan kalpea liikutuksesta.

»Jumalani», huudahti hän, »miten olette saanut minut värisemään».

»Ja minkä vuoksi?» kysyin.

»Siksi että jollette olisi ollut onneton ja yksinäistynyt, niin meidän välillemme ei olisi syntynyt vähääkään sopu-sointua. Ette olisi tuntenut tarvetta kenellekään valittaa, ja minä olisin itse eronnut elämästä näkemättä sieluni varjoa muualla kuin peilissä, josta kylmä kuvani heijastuu . . . Elämäntarinanne on», jatkoi hän, »sukupuolta ja olosuh-teita muuttaen oman elämäni tarina. Teidän vain alkaa, ja minun . . .»

Estin hänet lopettamasta lausetta.

»Ei, ei!» huudahdin kumeasti, painaen huuliani hänen jalkoihinsa ja suonenvedontapaisesti kietoen käsivarteni niiden ympärille ikäänkuin pidättääkseni hänet maassa. »Ei, ei, se ei lakkaa ja jos lakkaa, niin tunnen omanikin lakkaavan.»

Vapisin tekemästäni liikkeestä ja huudosta, joka minulta

vastoin tahtoani oli päässyt, enkä uskaltanut enää nostaa kasvojani maasta, josta hän oli vetänyt jalkansa syrjään.

»Nouskaa», sanoi hän vakavana, kuitenkin ilman vihaa, »älkää ihailko tomua, joka on tuhat kertaa enemmän pölyä kuin se, johon tahritte kauniit hiuksenne ja joka haihtuu pian ja huomaamatta syksyn ensi henkäyksestä. Älkää pettykö edessänne istuvan olentoparan suhteen. Hän on vain nuoruuden varjo, kauneuden varjo, rakkauden varjo, jotka te ehkä tapaatte jonakin päivänä, kun tämä varjo on haihtunut kauan sitten. Säilyttäkää sydämenne niille, joiden on elettävä, älkääkä antako kuoleville muuta kuin mitä annetaan kuolemalle — lempeä käsi tukemaan heidän elämänsä viime askeleita ja kyynel heidän haudallaan!»

Vakava, miettiväinen ja alistuvainen sävy, jolla hän lausui nämä sanat, sai minut värisemään sydänjuuria myöten. Kohottaessani silmäni häneen, nähdessäni laskevan auringon hohteen valaisevan näitä kasvoja, joissa piirteiden nuorekkuus ja ilmeiden ylevyys loistivat hetki hetkeltä yhä kirkkaammin niinkuin uusi aurinko olisi noussut tässä sydämessä, en saattanut uskoa kuoleman kätkeytyvän näihin ilmeisiin elämän merkkeihin. Mitä merkitsi muuten, vaikka tämä enkelimäinen olento olisi ollut kuolema — silloin ihailin kuolemaa! Ehkäpä suunnaton ja täydellinen rakkaus, jota minä kaipasin, oli löydettävissä vain kuolemasta. Ehkä Jumala näytti minulle maan päällä tämän sammumaisillaan olevan liekin saadakseen minut seuraamaan tämän säteen jälkiä hautaan ja taivaaseen asti.

»Älkää unelmoiko, vaan kuunnelkaa minua!» sanoi hän minulle, ei niinkuin rakastajatar, joka ääneltään koettaa olla vakava, vaan nuoren äidin tai vanhemman ja kypsem-

män sisaren äänellä, joka neuvoo poikaa tai veljeä. »En tahdo, että kiintyisitte tyhjään olentoon, harhakuvaan, unelmaan. Tahdon, että tiedätte keneen niin sokeasti liitätte sielunne, jota en voisi pidättää kuin petoksella. Valhe on aina ollut minulle niin inhoittava ja mahdoton, etten haluaisi taivaan ylevintä onnea, jos taivasta olisi petettävä sinne sisään päästäkseen. Väärin hankittu onni ei olisi minulle onnea, vaan omantunnon tuskaa.»

Näin puhuessaan hänellä oli sellainen vakava puhtaus huulillaan, sellainen vilpittömyys äänessään, sellainen kirkkaus silmissään, että luulin kuolemattoman totuuden asuvan tässä puhtaassa verhossa täydessä auringonvalossa antaen äänensä tunkea korviini, katseensa silmiini, sielunsa sydämeeni. Lepäsin puolittain myllynkiven reunalla hänen jalkojensa juuressa, kyynärpää maassa pää nojautuen oikeaan käteeni, katseeni kiintyneenä hänen huuliinsa, joiden ainoakaan liikettä tai huokausta en tahtonut menettää.

19.

»Olen syntynyt», sanoi hän, »erään kuumen vyöhykkeen saarella lähellä Virginiaa, josta runoilijain mielikuvitus on tehnyt unelmien kotimaan. Voitte nähdä sen hiuksieni väristä, ihostani, joka on kalpeampi kuin Euroopan naisten, ja kuulla murteestani, jota en ole voinut unohtaa. Olen oikeastaan halunnutkin säilyttää tämän murteen, koska se on ainoa muisto, mikä minulle on säilynyt kotimaastani. Se muistuttaa minulle valittavaa säveltä, jonka merituuli synnyttää kuumimpaan aikaan kookospalmuissa.

Te voitte huomata sen varsinkin liikkeitteni parantumattomasta hitaudesta, joka eroaa niin suuresti ranskalaisten vilkkaudesta; se paljastaa kreolittarien miltei villin huolettomuuden ja luonteen, joka ei osaa teeskennellä eikä mitään salata.

— Sukunimeni on d'***, ristimänimeni Julie. Äitini hukkuu paetessaan San Domingosta valkoisten joukkomurhain aikana purrella, joka haaksirikkoutui. Aalto viskasi minut rannalle, josta muuan neekerinainen löysi minut, ruokki minua ja toimitti takaisin isälleni muutamia vuosia myöhemmin. Isäni, joka oli putipuhtaaksi ryöstetty, sairas henkipatto, toi minut kuusivuotiaana Ranskaan yhdessä vanhemman sisareni kanssa. Hän kuoli vähän paluun jälkeen köyhien bretagnelaisten sukulaistensa luona, jotka olivat ottaneet meidät luokseen. Olin heillä kasvattityttärenä toisen, maanpaossa saadun äitini kuolemaan. Kahden toista vanha ollessani otti hallitus kohtaloni huolekseen, koska olin isänmaalle uskollista palvelusta suorittaneen kreolin orpolapsi. Minut kasvatettiin kaikessa ylellisyyden loistossa niissä komeissa laitoksissa, joihin valtio sijoittaa isänmaan puolesta kaatuneiden kansalaisten tyttäret. Ikäni ja varhaiskypsät lahjani lisääntyivät ja muiden sanojen mukaan myös se, mitä silloin nimitettiin kauneudeksi. Tuo vakava ja surullinen sulous ei ollut muuta kuin kuumain vyöhykkeiden kasvin kukka, joka muutamaksi päiväksi puhkee vieraan taivaan alla.

Mutta kauneus ja hyödyttömät lahjani eivät ilahduttaneet mitään silmää sen kehän ulkopuolella, johon olin suljettu. Toverini, jotka lapsuudenystävyyden vuoksi olivat miltei sieluni sukulaisia, häipyivät palatakseen joko

kotiinsa tai seuratakseen miehiään. Kukaan äiti ei minua kutsunut. Kukaan nuori mies ei kuullut puhuttavan minusta seurapiireissä eikä tarjonnut avioliittoa. Olin surullinen, kun kaikki ystäväni lähtivät yksi toisensa jälkeen, surullinen siksi, että maailma oli minut täydellisesti hylännyt, ja sydämen ikuisesta orpoudesta, ennenkuin se on rakastanut. Itkin usein salaa. Syytin sisimmässäni neekeri-naista, joka ei ollut antanut minun vaipua ensimmäisen isänmaani aaltoihin, lempeämpiin kuin sen maailman hyrs-kyt, joihin olin heitetty.

— Muuan kuuluisa ja iäkäs mies tuli aika-ajoin keisarin nimessä tarkastamaan kansallista kasvatustilasta ja ottamaan selvälle, miten oppilaat olivat menestyneet tieteissä ja taiteissa, joita pääkaupungin parhaat opettajat opettivat. Minut mainittiin aina täydellisimpänä esikuvana näille orvoille annetusta kasvatuksesta. Tarkastaja kohteli minua lapsuudestani asti aivan erikoisella suopeudella. 'Kuinka ikävää onkaan', sanoi hän toisinaan puoliääneen, niin että minäkin kuulin, 'ettei minulla ole poikaa!'

— Eräänä päivänä hän kutsutti minut yläsaliin. Siellä tapasin kuuluisan vanhuksen odottamassa. Hän näytti yhtä säikähtyneeltä kuin minäkin.

— 'Neiti', sanoi hän lopulta, 'vuodet vierivät kaikilta, hitaasti teiltä, nopeasti minulta. Olette tänään seitsemäntoista vuoden vanha. Muutamien kuukausien kuluttua tullette ikään, jolloin tämän laitoksen on lähetettävä teidät maailmaan. Mutta maailmassa ei ole kukaan teitä vastaanottamassa. Teillä ei ole isänmaata, ei kotia, ei omaisuutta, ei sukulaisia Ranskassa. Syntymämaanne on mustien hallussa. Minua on jo monta vuotta huolestuttanut, ettei

teillä ole mitään turvaa eikä riippumattoman elämän mahdollisuutta. Nuoren tytön työllä ansaittu elämä on täynnä vaaroja ja katkeruutta. Ystäväin tarjoamat huvipaikat ovat arkaluontoisia ja alentavia arvokkaalle sielulle. Tavaton kauneutemme on niin loistava, että se vetää pahetta puoleensa kuin kulta varasta. Mistä aiotte etsiä suojaa näitä vastoinkäymisiä ja elämän vaaroja vastaan?’

— ’En tiedä’, sanoin hänelle; ’jo moneen aikaan en ole nähnyt kuin Jumalan tai kuoleman, jotka voivat minut kohtalostani pelastaa’.

— ’Niin’, virkkoi hän surullisesti ja epämääräisesti hymyillen, ’olisi toinenkin pelastus, jota olen ajatellut, mutta jota tuskin uskallan ehdottaa’.

— ’Sanokaa’, vastasin, ’olette katsellut minua ja puhunut kanssani kuin isä, niin että luulen teitä tottellessani tottelevani isääni’.

— ’Isääänne?’ toisti hän; ’tuhat kertaa onnellinen olisi se, jolla olisi teidän kaltaisenne tytär! Suokaa anteeksi, että joskus olen uskaltanut uneksia sentapaista. Kuulkaa minua’, sanoi hän minulle vielä vakavammalla ja hellemmällä äänellä, ’ja vastatkaa minulle täysin vapain ja vakavin sydämin. Elän viime vuosiani. Monta vuotta ei kulu, ennenkuin hautani aukenee. Minulla ei ole sukulaisia, joille antaisin ainoan perintöni, nimeni jonkinmoisen kuuluisuuden ja teoksillani hankkimani pienen omaisuuden. Olen elänyt yksin tähän asti, vain opintoihini antautuneena, jotka ovat täyttäneet elämäni ja tehneet minut kuuluisaksi. Saavun elämäni iltaan ja tuskalla huomaa, etten ole alkanut elää, koska en ole rakastanut. Liian myöhäistä on sitä korjata ja lähteä onnen tietä kunnian tien asemasta, jonka onnet-

tomuudeksi olen valinnut, ja kuitenkin en tahtoisi kuolla jättämättä jonkun muistiin sitä elämämme jatkumista toisessa elämässä, jota nimitetään rakkaudeksi. Se on ainoa kuolemattomuus, johon uskon. Tunnen, että haluaisin saada sen teiltä. Mutta tätä varten', lisäsi hän, 'teidän täytyisi maailmankin silmissä ja juuri sen vuoksi uskaltaa ottaa vanhuksen nimi, käsi ja kiintymys, joka olisi oikeastaan isän, vaikka ulkonaisesti kyllä puolison ja joka ei pyytäisi muuta oikeutta kuin saada ottaa vastaan teidät kotiinsa ja rakastaa teitä kuin lastansa.'

— Hän vaikenä ja poistui kieltäytyen samana päivänä kuulemasta vastausta. Hän oli ainoa opistossa vierailut mies, joka tuns minua kohtaan muuta kuin jokapäiväistä ja julkeaa ihailua, joka ilmeni katseista ja huudahduksista ja joka on viattomuudelle ja ujoudelle enemmän loukkaus kuin kunnia. En tiennyt mitä rakkaus oli, tunsin vain kaikkien perhesuhteiden puutteen. Minusta tuntui suloiselta turvautua isän sydämeen, joka oli ottanut minut niin jalomielisesti vastaan. Näin kunniallisen ja varman suoja paikan elämän epävarmuudessa, johon muutamien kuukausien kuluttua olin joutuva, nimen, joka antaisi omistajalleen arvoa, valkoiset hiukset, mutta jotka olivat suosikkinsa elämänpäivät sulostuttavan kunnian valkaisemat, iän, joka oli noin viisi kertaa korkeampi kuin minun, puhtaat ja majesteetilliset piirteet, jotka herättivät kunnioitusta ikää, mutta eivät vastenmielisyyttä vanhuutta kohtaan, ja lopuksi kasvot, joissa nerokkuus ja hyvyys, nuo kaksi iän luomaa kauneutta, vetivät puoleensa lapsienkin huomion ja rakkauden...

— Samana päivänä, jolloin minun oli ainiaaksi lähdettävä orpokodista, jouduin tyttärenä, en vaimona, mieheni kotiin. Ihmiset nimittivät häntä siksi, hän puolestaan ei tahtonut koskaan minun sanovan itseään muuksi kuin isäksi. Hän osoitti minua kohtaan kaikkea kunnioitusta, hellyyttä ja huolenpitoa. Hän teki minusta suuren valioseuran säteilevän ja mairitellun keskuksen. Tähän seuraan kuuluivat kirjallisuuden, filosofian ja politiikan kuuluisimmat ja etevimmät mestarit, jotka olivat olleet viime vuosisadan loistona ja pelastuneet vallankumouksen mestsaukirveeltä kuningaskunnan vapaaehtoiseen orjuuteen.

— Mieheni valitsi minulle ystävättäriä ja oppaita aika-kauden kuuluisimmista naisista heidän ansioittensa ja lahjojensa mukaan. Hän innosti minua itse näihin sydämen ja sielun sukulaisuuksiin tehdäkseen elämäni huvittavaksi ja vaihtelevaksi vanhuksen kodissa. Osoittamatta vähääkään ankaruutta tai mustasukkaisuutta tuttavuussuhteisiin nähden, hän etsi tarkkaavasti kaikki huomattavat miehet, joiden seura saattoi vetää minua puoleensa. Hän olisi ollut onnellinen, jos minä olisin heidän joukostaan antanut etusijan jollekin ja hänen mieltymyksensä olisi kohdistunut samaan.

— Olin talon epäjumalatar ja palvonnan kohde. Tämä yleinen epäjumalointi, jonka kohteeksi jouduin, esti minut kehenkään erikoisesti mieltymästä. Olin liian onnellinen ja liian imarreltu, että sydämelläni olisi ollut aikaa rakastumiseen. Sen esti myös mieheni hellä isällisyys, vaikkakin se rajoittui siihen, että hän joskus painoi minua rintaansa vastaan ja suuteli otsalle silitellen kädellään hiuksiani. Olisin pelännyt häiritseväni onneani, jos jollakin tavoin

olisin koettanut saada sitä täydellisemmäksi. Mieheni moitti minua kuitenkin joskus välinpitämättömyydestäni leikkiä laskien. Hän sanoi minulle, että mitä onnellisempi olisin, sitä onnellisempi hän oli minun onnestani.

— Yhden ainoan kerran luulin rakastuneeni ja olevani rakastettu. Eräs mies, joka oli nerostaan kuuluisa, vaikutusvaltainen, koska oli hallituksen päämiehen korkeassa suosiossa, viehättävä kunniansa ja ulkonäkönsä vuoksi, vaikkakin oli jo yli kypsyysien, näytti kiintyneen minuun niin kiihkeästi, että itsekin petyin. Olin hurmaantunut, en ylpeydestä, vaan kiittollisuudesta ja ihailusta. Rakastin häntä vähän aikaa tai pikemminkin harhakuvaa, jonka muodostin hänestä. Minun oli luovuttava tuosta tunteesta, jota luulin äärimmäiseksi hellyydeksi ja joka ei ollut kuin aistien huumaa. Hänen rakkautensa muuttui minulle inhottavaksi, kun sain tietää sen oikean luonteen. Häpesin erehdystäni, maltoin mieleni ja sulkeuduin enemmän kuin milloinkaan kylmän onneni yksitoikkoisuuteen.

— Aamuin harjoitin vakavia opintoja tai luin mieltäkiinnittäviä kirjoja mieheni kirjastossa. Oli hauska olla hänen oppilaanaan. Päivisin tein hänen kanssaan kahden kävelyretkiä Saint-Cloudin tai Meudonin suuriin metsiin. Iltaisin keskustelin muutamien, enimmäkseen vakavien ja iäkkäiden ystävien kanssa mistä tahansa täysin vapaasti. Kaikki nämä kylmät, vaan suvaitsevat sydämet näyttivät tuntevan vetovoimaa nuoruuttani kohtaan — korkealle kohonneet vanhukset palaavat lasten luo kuin vesi huurteenpeittämiltä kukkuloilta laaksoihin. Tässä koko elämäni — nuoruus hukkuneena valkeiden hiuksien lumen alle. Vanhuksien lauhkea ilmapääri suojeli minua, mutta lopulta

myös ikävystytti. Heidän sielujensa ja minun sieluni välillä oli liian monta vuotta. Oi, mitä olisinkaan antanut, jos minulla olisi ollut ikäiseni ystävä tai ystävätär lämmitääkseni tässä kosketuksessa vähän ajatuksiani, jotka jäättyivät kuin aamulla ruusu, joka on istutettu liian lähelle vuoriston jäätiköitä!

— Mieheni katseli minua usein hyvin surullisena, hän näytti olevan hyvin huolissaan ääneni raukeudesta ja ihoni kalpeudesta. Hän olisi kaikilla muodoin tahtonut antaa ilmaa sielulleni ja liikettä sydämelleni. Hän vei minut usein huvituksiin toivossa, että ne auttaisivat minut alakuloisuudestani. Hän toimitti minut naistuttaviensa luo, pakotti hellästi minun käymään juhlissa, tansseissa ja teatterissa. Nuoruuteni ja kasvojeni kauneus voivat herättää minussa ilon ja ylpeyden huumauksen, joka levisi ympärilleni. Seuraavana päivänä tuli mieheni herätessäni huoneeseeni. Hän pyysi minun kertomaan, minkä vaikutuksen olin tehnyt, kenen katseet olin vetänyt puoleeni, kenen sydämet näytin valloittaneen.

— 'Ja sinä', kysyi hän minulta lempeästi, 'etkö sinä tunne mitään siitä, mitä synnyttät ympärilläsi? Kaksikymmenvuotias sydämesi on siis syntynyt vanhana niinkuin minunkin? Oi, miten toivoisinkaan, että sinä näistä kaikista ihailijoista valitsisit jonkun yleväluontoisen miehen, joka kerran täyttäisi onnesi puhtaalla rakkaudella ja joka minun jälkeeni jatkaisi nuorennettua hellyyttäni sinua kohtaan!'

— 'Teidän ystävyysenne minua kohtaan riittää', vastasin hänelle, 'en kärsi, en unelmoi, olen onnellinen'.

— 'Niin', virkkoi hän, 'vaan sinä tulet vanhaksi kahdenkymmenen vuoden iässä. Oi, ajattele, että sinun on suljet-

tava silmäsi. Nuorennu, rakasta, elä kaikilla muodoin, ettei minun tarvitse jäädä jälkeensä.'

— Hän kutsui lääkärin toisensa jälkeen. Väsyttettyään minua kysymyksillään sanoivat kaikki yksimielisesti, että minua vaivasi sydämenhermostus. Tämän sairauden ensi oireet näyttäytyivät jo. He sanoivat, että täydellinen muutos oli tarpeen elämässäni, luopuminen pitkästä paikallaanistumisesta, täydellinen ilmanalan ja paikan muutos, jotta kuumaan ilmastoon tottunut, vaan Pariisin sumujen jäätämä luontoni saisi laajuutta ja voimaa, jota se tarvitsi virkistyäkseen. Mieheni ei epäillyt uhrata elämäni vuoksi iloa pitää minua lakkaamatta luonansa. Voimatta ikänsä ja toimiensa vuoksi minua seurata hän uskoi minut erään ulkomaalaisen perheen huostaan, joka oli viemässä kahta suunnilleen minun ikäistäni tyttöä Italiaan ja Sveitsiin. Olen matkustellut kaksi vuotta tämän perheen kanssa. Olen nähnyt vuoria ja meriä, jotka ovat muistuttaneet minulle lapsuuttani. Olen hengittänyt aaltojen ja jäätiköiden lauhkeaa ja voimistavaa ilmaa. Mikään ei ole voinut parantaa sydämeni surkastunutta nuoruutta, vaikkakin ulkomuotoni saattaa joskus itseänikin pettää. Geneven lääkärit ovat lähettäneet minut tänne koettaakseen viimeiset taitonsa. He ovat määränneet, että oleskelisin täällä, niin kauan kuin syksyn taivaalla leikkisi yksikään auriongonsäde, jonka jälkeen minun on lähdettävä mieheni luo.

— Oi, näyttäisin niin mielelläni palatessani hänelle parantuneen, nuortuneen, tulevaisuutta säteilevän tytön! Mutta tunnen, että tulen vain synkentämään hänen viime päivänsä, ehkäpä vielä kuolemaankin hänen syliinsä. Yhdentekevää», virkahti hän alistuvasti, miltei iloisesti, »läh-

den nyt tästä maasta nähtyäni odotetun veljen, sielun veljen, jota sairaloinen vaisto on turhaan tähän asti saanut minut uneksimaan ja jonka ihanteellinen kuva on johtanut minut ennakolta halveksimaan kaikkia todellisia olentoja. Niin», lopetti hän peittäen silmänsä pitkällä sormillaan, joiden välitse näin parin kyynelen tunkeutuvan esiin, »niin, kaikkien öitteni unelma on tullut lihaksi teidän piirteissänne tänä aamuna herätessäni. Oi, jospa ei olisi liian myöhäistä elää vielä! Oi, tahtoisin elää nyt vuosisatoja saadakseni yhä nähdä itseni vuoksi itkevät silmät, itseni vuoksi rukoukseen liittyneet kädet, minua säälivän sielun ja kuullakseni äänen», lisäsi hän äkkiä paljastaen näkyviin taivasta kohti kohotetut silmänsä, »äänen, joka nimitti minua sisareksi ja joka ei minulta enää kieltäne tätä suloista nimeä», jatkoi hän hellän kysyvin katsein ja äänin, »elämässä eikä kuoltuanikaan? . . .»

20.

Pääni vaipui onnesta raskaana hänen jalkoihinsa, joihin huuleni pusertuivat sanaakaan tapaamatta. Kuulin soutajien tulevan meille ilmoittamaan, että järvi oli tyyni ja että oli vielä kylliksi päivää palataksemme Savoijin rannalle. Nousimme seurataksemme heitä. Hän ja minä kuljimme horjuvin askelin kuin humaltuneet. Oi, kuka voisi kuvailla mitä tunsin hänen sorjan, vaan kärsimyksien heikontaman ruumiinsa suloisesti nojatessa käsivarttani vastaan ikäänkuin hän tästä lähin tahtomattaan tuntisi ja antaisi minun tuntea, että olin hänen raukeutensa ainoa voima, hänen heikkoutensa ainoa luottamus, hänen maasta eron-

neen olemuksensa ainoa tukipiste! Kuulen vielä, vaikka kaksikymmentä vuotta on siitä vierähtänyt, kuivien lehtien kahinan niiden rypistyessä askeleittemme alla. Näen vielä pitkät yhteensulautuneet varjomme, jotka laskeva aurinko heitti vasemmalle puolelle puutarhan nurmikolle niinkuin liikkuvan käärinliinan, joka seurasi nuoruutta ja rakkautta verhotakseen ne ennen aikojaan. Tunnen vielä hänen olkapäänsä suloisen lämmön sydäntäni vastaan, hänen hiussuortuvien hulmuamisen tuulessa kasvoilleni. Huuleni koettivat niihin tarttua ehtiäkseni niitä suudella. Oi, aika, mitä sielunilon ikuisuuksia kätkeytyykään sellaiseen hetkeen, tai pikemmin, miten kykenemätön oletkaan niitä haihduttamaan, kykenemätön unohduttamaan!

21.

Ilta oli yhtä rauhallinen ja yhtä lämmin järvellä kuin edellinen oli ollut myrskyisä ja jäätävä. Vuoret häipyivät kevään sinipunervassa valaistuksessa, joka suurensi ja loitonsi ne ääriviivojen hämärtyessä. Ei voinut sanoa, olivatko ne vuoria vai suuria liikkuvia läpinäkyviä varjoja, joiden läpi olisi voinut nähdä Italian kuumaisen taivaan. Taivaan sinessä hohti pieniä tulipunaisia pilviä, jotka muistuttivat siipeen ammutun joutsenen verisiä irronneita sulkia. Tuuli loppui päivän keralla.

Pitkät, helmiäisväriset mainingit nostivat vain pienen vahtorenkkaan kallionjuurelle, josta viikunapuiden kosteat lehdet riippuivat. Kissavuoren rinteillä hajallaan ja korkealla sijaitsevain mökkien piipuista kohosi savuja siellä täällä, samalla kun vuoripurot syöksyivät vesisavuna rot-

koihin. Järven laineet olivat niin läpinäkyvät, että kurkottaessaan veneen laidan yli näki airojen ja kasvojemme varjot, ja niin lämpimät, että kastaessamme sormenpäämme niihin kuullaksemme veden solinan niitä vastaan tunsimme vain vedenporeiden hekumallisen hyväilyn. Samanlainen pieni verho kuin Venetsian gondoleissa erotti meidät soutajista.

Seuralaiseni makasi nyt veneen tuhdolla, joka oli hänelle vuoteena, kyynärpää tyynyllä, ruumis verhottuna vaippoihin, illan kosteutta vastaan, minun viittani monta kertaa käärittynä jalkojen ympärille, kasvot milloin varjossa milloin Grande-Chartreusen mustien kuusien latvoilla loistavan auringon viimeisen punaisen hohteen valaisemana ja sokaisemana. Makasin veneen pohjalle levitetyllä verkkoläjällä sydän täynnä, suu mykkänä, silmät hänen silmiinsä kiintyneinä. Tarvitsiko meidän puhua, kun aurinko, yö, vuoret, ilma, vesi, airot, veneen suloinen keinunta, vanaveden hiljainen poreileminen, katseemme, äänettömyytemme, hengityksemme ja samassa vireessä olevat sielumme puhuivat puolestamme. Me näytimme pikemminkin pelkäävän aivan vaistomaisesti, että pienin ääni tai sana tulisi häiritsemään sellaisen hiljaisuuden ihanuutta. Me luulimme liukuvamme järven sinestä korkean taivaan sineen näkemättä rantaa, josta lähdimme ja jota myöten kuljimme.

Sitten kuulin hänen hengähtävän voimakkaammin ja pitempään kuin tavallisesti, niinkuin näkymättömän painon pusertama rinta olisi yhteen ainoaan huokaukseen tahtonut panna koko pitkän elämän hengityksen ja pelästyin.

»Tunnetteko tuskia?» kysyin häneltä murheellisena.

»En», vastasi hän, »huokaus ei ollut kärsimystä, vaan ajatus».

»Mitä ajattelette niin voimakkaasti?» kysyin uudelleen.

»Ajattelen, että jos Jumala tänä hetkenä tekisi koko luomakunnan liikkumattomaksi», vastasi hän, »jos aurinko jäisi juuri tuohon asemaan kehrä puoleksi kuusien taa, jotka muistuttavat taivaan silmäripsiä, jos tämä valo ja tämä varjo jäykistyisivät näin yhteensulautuneina ja epämääräisinä ilmapiiriin, järvi kirkkauteensa, ilma lempeyteensä, nämä rannat ikuisesti saman matkan päähän tästä veneestä, sama ylimaailmallisen valon säde otsallanne, sama säälivä katse silmiini, sama riemu sydämeeni, silloin käsittäisin sen, mitä en käsittänyt ajatellen ja unelmoiden.»

»Mitä sitten?» kysyin levottomana.

»Hetken iäisyyden ja tunteen äärettömyyden!» huudahti hän kumartuen puolittain yli veneenlaidan ikäänkuin katsoakseen vettä ja säästääkseen minulta vastaamisen vaivan. Tyhmästi kyllä vastasin jollakin jokapäiväisellä kohteliaisuudella, joka kömpelösti sattui huulilleni, puhtaan ja sanoin tulkitsemattoman ihailun asemasta, jota sydämeni oli täynnä. Sisältönä oli, ettei sellainen onni riittäisi minulle, jolle siinä ollut toisen onnen lupausta ja esimakua. Hän ymmärsi minua liiankin hyvin: hän punastui minun vuokseni enemmän kuin itsensä. Hän kääntyi pois päin kasvoilla häväistyn pyhimyksen mielenliikutus ja äänessä lempeämpi, syvempi ja juhlallisempi sointu kuin milloinkaan olin kuullut hänen huuliltaan:

»Olette tehnyt minulle kovasti väärin», sanoi hän minulle matalalla äänellä, »tulkaa lähemmäksi ja kuunnelkaa minua. En tiedä, lieneekö se, mitä tunnen teitä kohtaan ja mitä te näytätte tuntevan minua kohtaan, rakkautta ihmisten köyhässä ja sekavassa kielessä, kun samat sanat ovat mer-

kitsemässä eri seikkoja, vaikka ihmishuulet lausuvat ne samoin. En tahdo sitä tietää ja vannotan teitäkin pyrkimästä sen perille, mutta tiedän, että se on ylin ja täydellisin onni, jota ihmissielu voi hengittää toisen ihmisen sielusta, silmistä ja äänestä, jos sielu muistuttaa häntä, kaipaa häntä ja täydentää itsensä hänet kohdatessaan. Onko tämän mittaamattoman onnen, tämän kahden sielun keski-sen ajatusten ja tunteiden vaihtamisen rinnalla, joka sulattaa ne yhdeksi jakamattomaksi olennoiksi kuin laskevan auringon ja kohoavan kuun säteet, niiden kohdatessa toisensa taivaan eetterissä, olemassa toinen onni korkeampana kuvana edellisestä, yhtä kaukana sielujemme aineettomasta ja ikuisesta yhtymisestä kuin pöly on tähdistä ja hetki ikuisuudesta? Minä en tiedä siitä mitään, en halua siitä mitään tietää, en voi siitä milloinkaan mitään tietää», lisäsi hän halveksivan surullisesti, jota arvoituksellista sävyä en aluksi ymmärtänyt. »Mutta», alkoi hän uudelleen antautuvan luotavaisesti, »mitä merkitsevät sanat? Minä rakastan teitä. Koko luonto sen sanoi, jollen sitä itse tekisi, tai mieluummin antakaa minun sanoa ensinnä meidän kummankin puolesta: Me rakastamme toisiamme.»

»Oi, sanokaa, sanokaa se vielä kerran, sanokaa tuhat kertaa!» huudahdin kohoten pystyyn kuin järjetön ja astellen pitkin askelin veneessä, joka kumahteli ja heilahteli jalkaini alla. »Sanokaamme se yhdessä, sanokaamme Jumalalle ja ihmisille, sanokaamme se taivaalle ja maalle, sanokaamme se mykille ja kuuroille elementeille, sanokaamme ikuisesti ja niin että koko luonto ikuisesti toistaa sitä kanssamme.»

Lankesin polvilleni veneen kaarille hänen eteensä kädet ristissä ja kasvot hiusteni peittäminä.

»Rauhoittukaa», sanoi hän pannen sormen suulleni, »ja antakaa minun keskeyttämättä puhua loppuun.»

Istuuduin ja vaikenin.

»Olenhan sanonut teille», alkoi hän jälleen, »tai enhän ole sitä teille vain sanonut, vaan huutanut sen sieluni syvimmästä niinkuin tunnen: rakastan teitä! Rakastan teitä kaikella hedelmättömien kahdenkymmenenkahdeksan vuoden odotuksilla, unelmilla ja kärsimättömyydellä, kun vuoteni kuluivat katselemiseen näkemättä ja etsimiseen löytämättä sitä, jonka luonto oli minulle näyttänyt ennakolta teidän näköisenänne. Mutta voi, olen tullut tuntemaan teidät ja alkanut teitä rakastaa liian myöhään, jos käsitätte rakkauden, kuten useimmat ihmiset sen käsittävät ja kuten te sen äsken vielä näytitte käsittävän, äsken lausumastanne julkeasta ja kevytmielisestä sanasta päättäen. Kuulkaa minua vielä», jatkoi hän, »ja käsittääkää oikein: olen teidän, antaudun teille, minä kuulun teille kuten itsellenikin ja voin sanoa sen teille riistämättä mitään kasvatti-isältäni, joka ei ole minussa tahtonut nähdä muuta kuin tyttänsä. Mikään ei estä minua kuulumasta teille kokonaan, enkä itselleni pidätä muuta kuin te tahdotte minun itselleni pidättävän. Älkää ihmetelkö tällaista puhetta, jota ei kuule Euroopan naisilta. He rakastavat heikosti ja niin he luulevat itseään rakastettavan. He luulevat menettävänsä herättämänsä rakkauden tunnustaessaan salaisuuden, jonka haluavat itseltään ryöstettävän. Minä en muistuta heitä isänmaani puolesta, en sydämeltäni, en kasvatukseltani. Filosofi-puolison kasvattamana vapaamielisten seurassa, jotka olivat vapautuneet tarkoin tutkimansa uskonnon tavoista ja uskomuksista, ei minulla ollut mitään ennakkoluuloja, ei hengenheikkouksia, ei tunnontuskia, jotka saattavat tavalliset

naiset kumartamaan päänsä muiden tuomarien edessä kuin omantuntonsa. Heidän lapsuutensa jumala ei ole sama kuin minun. Minä uskon vain näkymättömään Jumalaan, joka on laatinut vertauskuvansa luontoon, lakinsa meidän vaitoihimme, siveysoppinsa meidän järkeemme. Järki, turme ja omatunto ovat ainoat saamani jumalalliset ilmoitukset. Mikään näistä kolmesta elämäni oraakelista ei kiellä minua kuulumasta teille. Koko sielustani syöksyisin syliinne, jos sillä tavalla voisitte tulla onnelliseksi. Mutta yhdistämmekö teidän onnenne ja minun onneni siihen nopeasti häviävään hurmioon, josta vapaaehtoinen luopuminen antaa tuhannen krtaa enemmän nautintoa sielulle kuin sen tyydyttäminen antaa aisteille? Emmekö usko enemmän rakkaudemme aineettomuuteen ja ikuisuuteen, kun se jää puhtaasti ajatuksen korkeuksiin, ilmapiireihin, joihin muutokset ja kuolema eivät pääse, kuin jos se laskeutuu jokapäiväisten tunteiden viheliäiseen maailmaan alentuen ja raaistuen häpeällisissä himoissa? Sitäpaitsi», jatkoi hän vähän aikaa oltuaan vaiti ja posket tulipunaisina, »jos te joskus epäluottamuksen ja hulluuden hetkellä vaatisitte minulta sitä itsenikieltämisen todistetta, niin tietäkää, että minä en uhraisi vain arvoani, vaan myöskin elämäni, että sieluni voi lähteä yhdellä ainoalla henkäyksellä, että te riistäessänne rakkauteni viattomuuden riistäisitte samalla elämäni ja että teillä luullessanne pitävänne onnea sylissäanne ei olisi kuin varjo, ehkäpä kuolema! . . .»

Olimme kauan sanattomina. Viimein lausuin sydämeni syvimmästä huokaisten:

»Olen ymmärtänyt tarkoituksenne ja rakkautesenne ikuisen viattomuuden. Vala oli vannottuna sydämessäni, ennenkuin sität lopullisesti minulta pyysitte.»

22.

Tämä alistuminen näytti saattavan hänen onnensa ylimilleen ja lisäävän hänen hellyytensä suloista antaumusta. Yö oli laskeutunut järvelle, johon taivaanlaen tähdet heijastuivat. Luonnon ääretön hiljaisuus tuuditti maan uneen. Tuulahdukset, puut ja laineet herättivät meissä nopeasti haihtuvia tunteita ja ajatuksia, jotka kuiskivat onnellisten sydämissä. Soutajat lauloivat ajoittain pitkäveteisiä, yksitoikkoisia laulujaan, jotka muistuttavat aaltojen tahdista kuohuntaa hiekkasärkillä. Se johti mieleeni hänen äänensä, joka lakkaamatta soi korvissani

»Oi, jospa saattaisitte minulle tämän suloisen yön ikimuis-toiseksi pimeyteen ja aalloille lauletuin sävelin, jotta niissä ainiaan asuisi henkenne», sanoin hänelle.

Annoin merkin soutajille olla vaiti ja hiljentää airojen läiskettä, joista pisarat putoilivat vain kuin hienona hopeasointuisena säestyksenä veteen. Hän lauloi skotlantilaisen meri- ja paimenballadin, jossa neitonen, kun hänen rakastajansa, köyhä matruusi, on jättänyt lähteäkseen etsimään rikkautta Intiasta, kertoo, että hänen vanhempansa kylälästyneinä odottamaan nuoren miehen paluuta ovat naittaneet hänet vanhukselle, jonka rinnalla hän olisi onnellinen, ellei haaveilisi ensimmäisestä rakastetustaan. Tämä balladi alkaa näin:

On yöksi lampaat koottu aituukseen,
unehen tiedän kaikkein vaipuneen,
mut itse valvon, murhe mielessäin,
ja ukko nukkuu tuossa vierelläin.

Joka säkeistön jälken seuraa pitkä, epämääräisin ja sannattomin sävelin hyräilty haaveilu, joka keinuttaa sielua

äärettömän nurheen aalloilla ja kohottaa silmiin kyynelet. Sitten kertomus taas jatkuu seuraavasta säkeistöstä kumeilla ja kaukaisilla soinnuilla, joissa valitetaan, kärsitään ja alistutaan. Jos Sapphon kreikkalaisissa säkeissä leimauttaa itse rakkauden tuli, niin näissä skotlantilaissävelissä vuotavat elämän omat kyynelet ja kohtalon kuolettavasti haavoittaman sydämen veri. En tiedä, kuka on tämän balladin säveltänyt, mutta olkoon hän siunattu siitä, että hän on muutamien sävelin tavannut ihmisen murheen äärettömyyden lauluäänien kaunissointuisissa huokauksissa. Siitä päivästä alkaen minun oli mahdoton kuulla tämän sävelmän ensi sointuja pakenematta kuin aaveen vainoama ihminen, ja kun tunnen tarvetta kyynelin keventää sydäntäni, hyräilen mielessäni sen valittavaa kertosaäveltä ja tunnen itseni kyyneliin valmiiksi, minä, joka en milloinkaan itke.

23.

Saavuimme Pertuisin pienelle aallonmurtajalle, joka suuntautuu selälle päin ja johon veneet tavallisesti sidotaan kiinni. Se on Aixin noin parin kilometrin päässä kaupungista sijaitseva satama.

Keskiyö oli jo ohi. Rannalla ei ollut enää vaunuja eikä aaseja, jotka olisivat vieneet vieraat kaupunkiin. Tie oli liian pitkä sairaan naisparan käveltäväksi... Turhaan koputettuaan parin kolmen läheisen mökin ovelle soutajat ehdottivat, että nainen kannettaisiin Aixiin asti. He nostivat iloisesti airot hankaimista, sitoivat ne yhteen verkkojensa nuorilla, sovittivat veneen patjoista yhden näille nuo-

rille ja saivat siten toimeen pehmeät ja taipuisat kantopaa-rit, joille ulkomaalaisnainen nostettiin lepäämään. Neljän miehen sijoitettua sitten airojen päät olkapäilleen he lähtivät matkaan, muuten heiluttamatta kantotuolia kuin mitä askelista johtui. Olin kiistellyt heiltä sitä oikeutta, että saisin ilokseni edes osaksi kantaa tätä suloista taakkaa, mutta he olivat torjuneet minut mustasukkaisen innokkaasti. Kävelin kantopaarien vierellä oikea käteni sairaan käsissä, jotta hän voisi saada tukea ja nojautua siihen heilahdusten hetkillä. Näin estin häntä myös vierähtämästä kapealta patjalta, jolla hän oli pitkällään. Marssimme kuutamossa hiljaa ja hitaasti pitkin poppelikäytävää. Oi, kuinka lyhyeltä tuo pitkä käytävä minusta tuntui ja kuinka olisinkaan suonut, että se näin johtaisi minua meidän molempien elämän loppuun asti!

Hän ei puhunut minulle enkä minäkään hänelle, mutta tunsin hänen luottavasti nojaavan koko ruumiillaan käteeni ja hänen kahden kylmän kätensä pitelevän omaani. Silloin tällöin hän tahtomattaan puristi sormiani ja henkäisi niihin lämpimämmin, mikä osoitti, että hän oli lähentänyt huuliaan käsiäni kohti lämmittääkseen niitä. Milloinkaan ei sellainen hiljaisuus ole sisältänyt niin sydämellistä tunteenpurkausta. Hetkissä elimme vuosisataisen onnen. Tultuamme vanhan lääkärin talolle ja laskettuamme sairaan hänen huoneensa kynnykselle oli kokonainen maailma luhistunut väliltämme. Huomasin käteni kosteaksi hänen kyyneleistään. Kuivasin ne huulilleni ja hiuksiini ja heittäydyin täysissä vaatteissa vuoteelleni.

24.

Kuinka vääntelehdinkin vuoteessani, unta en saanut. Kahden päivän tuhannet tapahtumat pulpahtivat mieleeni niin voimakkaina ja täynnä vastavaikutuksia, etten voinut uskoa niiden kuuluvan menneisyyteen. Näin ja kuulin yhä uudelleen, mitä olin nähnyt ja kuullut edellisenä iltana. Sieluni kuume oli tarttunut aisteihini. Nousin ja panin taas maata kymmeniä kertoja, saamatta rauhaa. Lopulta en yrittänytkään, vaan koetin kiivaasti edestakaisin kävelemällä vähentää ajatuksieni kiihkoa. Avasin ikkunan, selailin kirjoja mitään ymmärtämättä, astelin nopeasti huoneessani, siirtelin ja kääntelin pöytäni ja tuoliani saadakseni mukavan paikan ja viettääkseni lopun yötä istuen tai seisten.

Tämä melu kuului viereiseen huoneeseen. Askeleeni häiritsivät sairasta, joka varmaankaan ei nukkunut enempää kuin minäkään. Kuulin keveiden askelten suhahtavan lattialle ja lähenevän kaksisalpaista tammiovea, joka erotti meidän huoneemme. Painoin korvani ovenpeiliin ja kuulin pidätettyä hengitystä ja silkkihameen kahinaa seinää vasten. Lampun valo tunkeutui oven raoista ja sen puoliskojen alta lattialleni. Siellä hän oli korva ovea vasten, tuuman päässä otsastani. Hän voi kuulla sydämeni sykinän.

»Oletteko sairas?» kysyi kuiskaten ääni, jonka olisin tuntenut yhdestä ainoasta huokauksesta.

»En, vaan liian onnellinen», vastasin. »Äärimmäinen onni nostaa kuumeen samoin kuin äärimmäinen tuskakin. Tämä on elämän kuumetta; en sitä pelkää enkä karta; valvon siitä nauttiakseni.»

»Lapsukainen», sanoi hän, »menkää nukkumaan, niin minä sillä aikaa valvon. Nyt on minun vuoroni valvoa, pitää teistä huolta.»

»Mutta te itse», huudahdin hiljaa, »miksette nuku?»

»Minä en tahdo enää nukkua, jotten kadottaisi ainoatakaan hetkeä siitä onnentunteesta, joka minut täyttää. Minulla on vähän aikaa nauttia ilosta; en tahdo menettää hitustakaan siitä unohdukseen, joka tulisi unessa. Olen tullut tähän istumaan saadakseni mahdollisesti kuulla teidän olevan siellä ja tunteakseni, että ainakin olen teitä likellä.»

»Oi», huokasin huulieni välistä, »miksi olette vieläkin niin kaukana? Miksi tämä seinä on välillämme?»

»Oviko vain on välillämme eikä tahtomme ja valamme?» kysyi hän. »No, jollei askelienne tiellä ole kuin tämä aineellinen este, niin pääsette sen läpi helposti.»

Kuulin hänen kätensä vetävän salpaa syrjään.

»Niin, nyt voitte tulla», jatkoi hän, »jollei teissä ole mitään, mikä on rakkauttanne voimakkaampaa, halliten ja masentaen kiihkoanne. Niin, este on poissa», jatkoi hän intohimoisemmalla ja juhllisemmalla äänellä, »minä en tahdo turvata itseäni muulla kuin vetoamalla teihin itseenne. Minun rakkauteni on yhtä voimakas kuin teidänkin, mutta olen jo sanonut teille, että tässä rakkaudessa tapaatte kuolemanikin.»

Äärimmäinen liikutukseni, sydämeni hillitön kiihko tuota ääntä kohti, siveellinen ankaruus, joka pidatti minua, saivat minut vaipumaan suljetun oven taakse hervottomana kuin kuolettavasti haavoitettu mies. Kuulin hänen istuutuvan oven takana leposohvan patjalle, jonka hän oli heittänyt huoneensa lattialle. Osan yötä keskustelimme hiljaa

niiden rakojen läpi, jotka huolimaton puuseppä oli jättänyt oven ja piilien väliin. Siinä vaihdettiin sydämellisiä sanoja, joita ei käytetä ihmisten tavallisessa puheessa, jotka häälyivät maan ja taivaan välillä kuin öiset unet. Ne keskeytti joskus pitkä äänettömyys, jonka aikana sydämet puhuivat toisilleen sitä enemmän, kun huulilta puuttui ilmaiskeinoja. Lopulta äänettömyydet pitenivät, äänet heikkenivät, ja minä vaivuin väsymyksestä uneen, poski seinää vasten, kädet ristissä polvilla.

25.

Herätessäni valoi jo korkealle noussut aurinko huoneeseeni kirkasta hohdettaan. Syksyn punarinta-satakielet tipsuttelivat ikkunani alla ja nokkivat parveillen viinimarjapensaisissa. Koko luonto näytti heränneen, koristautuneen, kirkastuneen ja virkistyneen ennen minua, juhliakseen meidän kahden syntymistä uuteen elämään. Talossa kuuluivat kaikki äänet iloitsevan kuin minäkin. Kuulin myös sisäkön keveät askelet edestakaisin käytävässä, kun hän vei emännälleen aamiaista, ja vuoriston pikku tyttöjen lapselliset äänet heidän tuodessaan jäätikönrajan kukkia, muulien kapioiden kopinan ja kellojen kilinän niiden odottaessa pihalla, että saisivat kuljettaa ulkomaalaisnaisen järvelle tai metsään. Vaihdoin tomun ja vaahdon tahrinat vaatteeni, pesin valvomisesta raukeat ja punaiset silmäni, kampasin porroiset hiukseni, panin jalkaani säämiskänahkaiset sääryst, otin pyssyni ja menin yhteiseen pöytään, jossa vanha lääkäri söi aamiaista perheensä ja vieraittensa kanssa.

Pöydässä keskusteltiin myrskystä järvellä, vaarasta, johon nuori ulkomaalaisnainen oli joutunut, hänen pyörtymisestään Haute-Combessa, hänen kaksipäiväisestä poissaolostaan ja onnesta, että olin tavannut hänet ja tuonut kotiin edellisenä iltana. Pyysin lääkäriä käymään kysymässä puolestani hänen terveydentilaansa ja pyytämässä lupaa saada seurata häntä hänen retkillään. Lääkäri palasi tuoden hänet mukanaan, ja hän oli onnesta kauniimpi, liikuttavampi ja nuortuneempi kuin milloinkaan olin hänet nähnyt. Hän häikäisi kaikkien silmät. Hän katsoi vain minuun. Minä yksin ymmärsin hänen katseensa ja salaperäiset sanansa. Oppaat nostivat hänet ilosta huudahtaen jalkalaudalla varustettuun nojatuolin tapaiseen laitteeseen, jota Savoijin naiset käyttävät satulana. Minä seurasin jalkaisin helisevin kulkusin koristettua muulia, joka sinä päivänä kantoi hänet vuoriylängön harjalle sijaitseville majoille.

Vietimme koko päivän miltei sanaa sanomatta: siihen määrim ymmärsimme jo toisiamme puhumatta. Joskus vaivuimme katselemaan Chambéryn valoisaa laaksoa, joka näytti yhä syvenevän ja laajenevan, kuta korkeammalle nousimme. Toisinaan taas pysähdyimme koskien ääreen, ja niiden huuru auringon kultaamana verhosi meidät häilähtelevään sateenkaareen, jota pidimme rakkautemme yliluonnollisena kehyksenä ja salaperäisenä kirkastuksena. Välillä poimimme maan viimeisiä kukkia majojen viettävilä niityiltä ja vaihdoimme niitä keskenämme kuin kirjeitä, joissa oli meille ymmärrettävää, luonnontuoksuista kirjoitusta. Joskus poimimme kastanjapuiden alle jääneitä kastanjoita ja kuorimme niitä, jotta hän illalla saisi niitä paistaa huoneensa uunivalkeassa. Välillä istuimme vuoriston viimeisissä,

asukkaiden jo hylkäämissä majoissa ja kuvailimme toisillemme, kuinka onnellisia olisi kaksi meidän kaltaistamme olentoa, jotka kohtalo oli karkoittanut tällaiseen autioon, muutamista puunrungoista ja lankuista kyhättyyn hökkeiliin, tähtien läheisyyteen, kuusten huminaan, jäätikköjen ja lumikenttien viileyteen, kauas ihmisistä, kun ainoana tehtävänä oli viettää yhden tunteen täyttämää ja kyllästämää elämää.

26.

Illalla palasimme hitain askelin. Katsoimme toisiamme surullisina kuin olisimme iäksi lähteneet onnemme kodista. Hän vetäytyi huoneistoonsa, ja minä jäin syömään illallista perheen ja vieraiden kanssa. Sitten koputin hänen ovelle, kuten olimme sopineet. Hän otti minut vastaan kuin lapsuudenystävän, jota ei pitkään aikaan ole tavannut. Siitä alkaen vietin hänen luonaan kaikki päivät ja illat. Tapasin hänet tavallisesti puolittain makuulla valkeaverhoisella leposohvallaan ikkunan ja uunin välisessä nurkassa. Pie-nellä ruskealla pöydällä, jolla paloi vaskilamppu, oli kirjoja, päivän kuluessa saatuja tai aloitettuja kirjeitä, pieni mahonkinen teerasia, jonka hän lahjoitti minulle ennen lähtöään ja joka sitten on ollut uunini reunalla, ja pari sini- ja punakirjavaa kiinalaista porsliinikuppia, joista puolenyön aikaan joimme teetä.

Vanha kunnon lääkäri seurasi tavallisesti mukanani nuoren potilaan luo keskustelemaan, mutta puolisen tuntia myöhemmin tämä kelpo mies jätti meidät kahden kesken lukemaan ja puhelemaan huomaten, että minun läsnäoloni

edisti tämän meille kalliin olennon terveyttä enemmän kuin hänen neuvonsa tai kylpynsä. Keskiyön tienoilla suutelin pöydän yli ojennettua kättä ja palasin huoneeseeni. Panin maata vasta sitten, kun en kuullut mitään liikettä hänen huoneestaan.

27.

Vietimme kahden kesken vielä viisi pitkää ja kuitenkin lyhyttä viikkoa tätä läheistä ja suloista elämää: ne olivat pitkiä, jos muistelen lukemattomia onnentunteita, jotka silloin liikkui sydämissämme, mutta lyhyitä, jos ajattelen hetkien nopeaa vilinää. Kaitselmuksen ihme, jollaista ei satu yhtenä vuotena kymmenestä, toimitti niin, että onneemme osallinen vuodenaika oli yhtä mieltä kanssamme sen pitentämisestä. Lokakuu kokonaan ja suurempi osa marraskuuta muistuttivat talviunesta herännyttä kevättä, joka oli unohtanut vain lehtensä maahan. Tuulenhenkäykset olivat lauhkeita, vedet sinisiä, kuuset vihreitä, pilvet ruusunhohteisia, aurinko häikäisevä. Päivät vain olivat lyhyet, mutta pitkät illat hehkuvain hiillosten ääressä lähensivät meitä yhä enemmän toisiimme, saattoivat meidät yhä yksinomaisemmin omistautumaan toisillemme ja estivät katseemme ja sielumme häipymästä ulkonaisen luonnon loistoon. Niistä pidimme enemmän kuin kesän pitkistä päivistä. Loistoa meillä oli kyllin itsessämme. Paremmiin tunsimme sitä ollessamme sulkeutuneina asuntoomme pitkinä ja hämärinä marraskuun iltoina ja öinä ensimmäisten kuurankiteiden tai lumihitaleiden ropsahtaessa ikkunan ruutui-

hin ja syystuulen huokaillessa. Tämä sateinen tuuli tuntui painavan meidät toisiamme lähemmäs ja huutavan: »Sanokaa kiireesti toisillenne kaikki, mikä ei vielä ole sydämetänne lähtenyt ja mikä on sanottava, ennenkuin kuolema saapuu, sillä minä olen lähenevään ja teidät erottavain pahojen päivien ääni.»

28.

Retkillämme jouduimme käymään järven joka poukamaassa, jokaisella hiekkarannalla, Savoijin joka vuorenhuipulla, rotkossa, salaisimmassa laaksossa, luolassa ja kaikilla kallionhalkeamiin puristuneilla koskilla. Näimme enemmän suurenmoisia tai viehättäviä paikkoja, enemmän salaperäisiä, autioita seutuja, lumottuja erämaita, enemmän rotkojen ja pilvien välillä vuorenkielekkeillä törröttäviä mökkejä, enemmän hedelmätarhoja, enemmän viettävien niittyjen halki ryöppyäviä puroja, enemmän kuusi- ja kastanjametsiköitä, joiden synkät pylväsrivit avautuivat katseelle ja joiden holvikoissa askelemme kajahtelivat, kuin olisi tarvittu kätkemään kuinka monta rakastavaista hyvänsä. Meiltä jäi kuhunkin näistä paikoista joku huokaus, innostus ja siunaus. Pyysimme sekä hiljaa että ääneen niitä säilyttämään muiston hetkestä, jonka olimme yhdessä viettäneet, ajatuksista, joita ne olivat meissä herättäneet, ilmasta, jota ne olivat antaneet meidän hengittää, vesipisarista, jotka olimme juoneet kouristamme, lehdistä ja kukista, jotka siellä olimme poimineet, jäljistä, jotka jalkamme olivat painaneet kosteaan ruohoon. Pyysimme myös, että ne ker-

ran palauttaisivat mieleemme kaiken tämän sellaisena kuin sen jätimme, jottemme kadottaisi mitään siitä onnesta, jota sydämemme olivat tulvillaan, ja jotta jälleen tapaisimme kaikki nämä hetket, kaikki hurmiot, kaiken sielumme säteilyn siinä ikuisuuden uskollisessa kätöksessä, jossa kaikki säilyy, jopa henkäys, joka lähtee rinnasta, ja hetki, jonka luulee haihtuneen.

Milloinkaan näiden järvien, purojen ja kallioiden luomisesta alkaen ei näiltä vuorilta liene Jumalan luo kohonnut niin helliä, niin hehkuvia kiitosvirsiä! Meidän sieluissamme oli kyllin elämää ja kyllin rakkautta elähdyttämään koko tätä luontoa, järveä, taivasta, maata, kallioita, puita, seetrejä ja iisoppeja, purkauttamaan niistä esille huokauksia, innostusta, syleilyjä, ääniä, huutoja, tuoksua, liekkejä; ne pystyivät täyttämään avaramman ja äänettömämmänkin luonnon koko pyhäkön kuin sen, jossa nyt harhailimme. Vaikka meille yksistään olisi luotu oma maapallo, olisimme yksin pystyneet kansoittamaan, elähdyttämään sen, antamaan sille ääntä, sanoja, siunausta ja rakkautta iäisyydeksi! Ja kuitenkin väitetään, ettei ihmissielu ole ääretön! Kuka siis on tuntenut elämänsä, olemassaolonsa ja rakkautensa rajat jumaloimansa naisen vierellä, luonto ja aika edessään Jumalan silmäin alla? Oi, sinä rakkaus, heikot sinua pelkäävät ja pahat kiroavat! Sinä olet tämän maailman ylimäinen pappi, kuolemattomuuden julistaja ja alttarin tuli! Ilman sinun valoasi ei ihminen aavistaisi äärettömyyttä.

29.

Nämä kuusi viikkoa olivat minulle tulikaste. Se loi uudeleen sieluni, puhdistaa sen kaikista tahroista, joita se oli siihen asti saanut. Rakkaus oli soihtu, joka minut sytyttäessään valaisi minulle samalla luonnon, maailman, itseni ja taivaan. Käsitin tämän maailman mitättömyyden nähdesäni, kuinka se hävisi yhden ainoan todellisen elämän kipinän tieltä. Punastuin itseni edessä katsoessani menneisyyttäni ja verratessani itseäni rakastettuni puhtauteen ja täydellisyyteen. Pääsin sielujen taivaaseen tunkiessani katseeni ja sydämeni tuohon kauneuden, tunneherkkyyden, puhtauden, surumielisyyden ja rakkauden mereen, joka avautui hetki hetkeltä yhä laajempaan minulle ilmenneen jumalallisen olennon silmissä, äänessä ja seurustelussa. Kuinka monta kertaa laskeuduinkaan polvilleni hänen eteensä, painaen otsani ruuhon ja tuntien häntä palvovani! Kuinka usein pyysinkään häntä, niinkuin pyydetään toisen maailman olentoa, pesemään minut kyynelillään, polttamaan minua liekillään, puhaltamaan minua henkäyksellään, jottei minuun jäisi itsestäni muuta kuin puhdistavaa vettä, jolla hän olisi minut pessyt, taivaallista tulta, jolla hän olisi minua kuluttanut, ja uutta henkeä, jolla hän olisi elähdyttänyt uuden olemukseni, jotta muuttuisin häneksi ja hän minuksi ja ettei Jumalakaan kutsuessaan meidät luoksensa voisi tuntea eikä erottaa, mitä rakkauden ihme olisi muuttanut ja yhteen valanut. . . Oi, jos sinulla on veli, poika tai ystävä, joka ei ole milloinkaan ymmärtänyt hyvettä, niin pyydä hänelle taivaalta sellaista rakkautta. Niin kauan kuin hän rakastaa sillä tavalla, hän pystyy kaikkiin uhmauksiin, kaikkiin

sankaritekoihin päästäkseen rakkautensa ihanteen tasalle. Ja kun hän ei enää rakasta, jää hänen sieluunsa iäksi taivaallisen hekuman jälkimaku, joka saa hänet inhoamaan paheita, ja hänen katseensa kohoaa salaa lähdettä kohti, josta hänen kerran on sallittu juoda.

En osaa sanoa, kuinka usein terveellinen itsenihäpeäminen valtasi minut rakastettuni läsnäollessa, mutta hänen moitteensa olivat niin lempeitä ja hänen katseensa, vaikkakin läpitunkeva, niin hellä ja hänen anteeksiantonsa niin jumalallinen, että kun nöyryyin hänen edessään, en tuntenut alentuneeni, vaan kohonneeni ja suurentuneeni. Melkein uskoin tuntevani oman luontoni kukkaanpuhkeamisen ja sen puhtauden ja hohteen, joka vain hänen kirkkaudestaan heijastui minuun. Vastoin tahtoonikin vertasin häntä lakkaamatta toisiin näkemiini naisiin. Paitsi Antoninaa, joka muistutti Julien herttaista lapsuutta, ja äitiäni, jonka kaltainen hän oli pyhyydeltään ja kypsyydeltään, ei kukaan nainen mielestäni ollut vähääkään hänen vertaisensa. Hänen yksi ainoa katseensa työnsi varjoon kaikki muut. Hänen sanansa paljastivat minulle tunteen ja intohimon syvyyksiä, avaruuksia, hienouksia, ylevyyksiä, jumalallisuuksia, jotka siirsivät minut tuntemattomiin ilmapiireihin, mutta tajusin niissä hengittäväni ensi kerran onnen ajatuksieni kotoista ilmaa. Kaikki kevytmielisyyys, turhamaisuus, poikamaisuus, kuivuus, iva ja katkeruus nuoruuteni pahoilta vuosilta hävisivät siihen määrin, että muutuin oudoksi itselleni.

Lähtiessäni hänen luotansa tunsin itseni hyväksi ja puhuttaaksi. Minussa heräsi taas vakavuus, innostus, hartaus, sydämen hurskaus, ja jälleen tapasin kuumat kyynleet, jotka

eivät vuoda silmistä, vaan nousevat kuin kätkeyty lähde näennäisen hedelmättömyyden alta ja jotka huuhtovat sydäntä tekemättä sitä veltoksi. Lupasin itselleni, etten milloinkaan laskeutuisi näistä taivaallisista, mutta pyöräyttämättömistä korkeuksista, joihin hänen hellät moitteensa, hänen äänensä ja pelkkä läsnäolonsa olivat pystyneet minut kohottamaan. Sieluni toisen neitseellisyyden sain hänen rakkautensa ikuisen neitseellisyyden säteistä. En voinut sanoa, oliko hänestä saamassani vaikutuksessa enemmän harrasta kunnioitusta vai viehätystä: niin tasan yhtyi siihen intohimoa ja ihailua, muuttaen tavantakaa ajatuksissani rakkauden palvonnaksi ja palvonnan rakkaudeksi. Oi, eikö ihastus täydellisen kauneuden omistamisesta ja ylevimmän palvonnan hekuma ole rakkauden korkein huippu! . . . Kaikki, mitä hän oli minulle sanonut, näytti minusta ikuiselta, kaikki, mitä hän oli katsonut, se oli minusta pyhää. Kaדהdin maata, jota hän oli polkenut kävellessään; auringon säteet, jotka kävelyillämme hipaisivat häntä, olivat mielestäni onnelliset häneen koskettaessaan. Olisin tahtonut ainaiseksi erottaa sen ilman, jonka hänen hengityksensä oli tehnyt jumalalliseksi, muista ilma-aalloista. Olisin tahtonut ympäröidä sen tyhjän paikankin, josta hän oli lähtenyt, ettei mikään alempi olio saisi milloinkaan enää täyttää samaa tilaa. Sillä tavalla näin, tunsin, jumaloin kaikkea, yksinpä Jumalaakin rakkauteni jumalallisuuden välityksellä . . . Jos elämä jatkuisi tuollaisessa sieluntilassa, pysähtyisi luonto, veri lakkaisi kiertämästä, sydän taukoaisi sykkimästä tai oikeammin ei enää olisi liikettä, hidastumista, raukeutta, uutta kirehtimistä, ei elämää eikä kuolemaa aisteissamme;

koko olemuksemme olisi kuin ikuinen ja elävä kivettymä toisessa olennossa. Sentapaisessa tilassa lienee ihmisen sielu, joka on Jumalassa sekä rauennut että yhä elävä.

30.

Mikä onni! Aistillisen rakkauden alhaiset himot olivat hävinneet, koska hän niin tahtoi, sielujen täydelliseen toisensa omistamiseen. Onni teki minut, kuten se aina tekee, paremmaksi ja hartaammaksi kuin milloinkaan olin ollut. Jumala ja hän sulautuivat sielussani yhteen niin täydellisesti että jumaloidessani häntä jumaloin myös taivaallista olen-toa, joka oli hänet luonut. Olin yhtä ainoaa ylistysvirttä, jossa ei ollut kahta eri nimeä, sillä Jumala oli hän ja hän oli Jumala. Keskustelumme niinä päivinä, jolloin pysähdyimme katselemaan, hengittämään, ihailemaan vuoren rinteille, järven rannoille tai jonkun kastanjan juurelle, auringon valaiseman nurmikon laidalle, siirtyi kahden liian täyden sielun luonnollisesta ylitsekuohumisesta kaikkien ajatusten pohjattommimmille perille äärettömyyteen ja siihen, mikä sen täyttää: Jumalaan. Lausuessani tämän nimen, sydämessäni harras siunaus, joka ilmenee pelkästä korostuksesta, ihmettelin, että hän kääntyi pois päin tai loi alas silmänsä ja että hänen silmäkulmaansa tai suupieliinsä tuli tuskallinen tai epäilevänsurullinen ilme, joka mielestäni oli ristiriidassa innostuksemme kanssa. Eräänä päivänä kysyin häneltä arasti syytä siihen.

»Se nimi kiusaa minua», vastasi hän.

»Kuinka voi se nimi, joka on kaiken elämän, kaiken rak-

kauden ja kaiken hyvän nimenä, kiusata täydellisintä hänen luomistaan olennoista?»

»Voi», huudahti hän epätoivoisella äänellä, »koska tämä nimi sisältää minulle sen olennon aatteen, jonka olemassa-oloa olen kiihkeästi toivonut todelliseksi enkä vain haaveeksi, ja koska tämä olento», lisäsi hän synkemmällä ja raukeammalla äänellä, »ei ole minulle ja viisaille, joilta olen saanut oppia, muuta kuin ajattelumme ihmeellisin ja tyhjin harhakuva».

»Mitä», huudahdin, »eivätkö oppimestarinne usko Jumalaan? Mutta te, joka rakastatte, voitteko te olla häneen uskomatta? Onko sydämessämme ainoaakaan sykähdystä, joka ei ole äärettömän ilmausta?»

»Oi», kiirehti hän vastaamaan, »älkää tulkitko väärin niiden miesten viisautta, jotka ovat minulle nostaneet filosofian huntua ja silmiäni eteen sytyttäneet järjen ja tieteen suuren kirkkauden, niin etten enää käytä sitä eriskummaista kalpeata lamppua, jolla inhimilliset ennakkoluulot valaisevat lapsellisten jumaluuksiensa ympärille tahallaan levittämäänsä hämäryyttä. Äitinne ja imettäjäni Jumalaan en enää usko, mutta epäuskoni ei koske luonnon ja viisaiden Jumalaa. Uskon kuten hekin korkeimpaan olentoon kaikkien olentojen alkuna, syynä, lähteenä, tilana ja loppuna, mutta oikeammin se ei ole muuta kuin ikuisuus, kaikkien näkyväisten ja näkymättömien, järjellisten ja järjettömien, henkisten ja hengettömien, elävien ja kuolleiden olentojen muoto ja laki, joista kaikista muodostuu olentojen olennon oikea nimi: äärettömyys. Tämän teidän *Jumalaksi* nimittämänne ja meidän kannaltamme *laiksi* sanottavan olennon mittamaton suuruus, hallitseva kohtalokkuus ja hänen toimiensa

ehdoton ja järkkymätön välttämättömyys tekevät mahdottomaksi täsmällisen käsittämisen, eikä siis voi olla tarkkaa nimitystä, järkevää kuvittelua, persoonallista ilmenemistä, lihaksitulemista, mahdollisia suhteita tämän olennon ja meidän välillämme, ei myöskään meidän puoleltamme palvontaa tai rukousta. Onko meidän rukoiltava periaatetta? Voi, kuinka julmaa tämä on», lisäsi hän, »ja kuinka paljon siunauksia ja rukouksia ja kyyneliä olisinkaan vuodattanut hänen jalkojensa juuressa, siitä alkaen kun teitä rakastan! Kummastutan teitä ja teen teidät surulliseksi», jatkoi hän, »mutta antaakaa minulle anteeksi: jos hyveitä on olemassa, niin onhan totuudenrakkaus niistä ylevin. Tässä ainoassa kohdassa emme voi ymmärtää toisiamme. Älkäämme siitä siis milloinkaan puhuko! Teidät on hurskas äiti kasvattanut uskonnollisen perheen keskuudessa. Te olette siellä kotilieden ääressä hengittänyt harrasta uskonnollisuutta. Teitä on talutettu temppeliin, teille on näytetty kuvia, mysteeriä, alttareita. Teille on opetettu rukouksia ja vakuutettu, että Jumala kuulee teitä ja vastaa teille. Te uskoitte, sillä ette ollut kyllin kypsynyt tutkiaksenne. Myöhemmin olette heittänyt lapsuusajan kalistimet syrjään kuvitellaksenne Jumalaa vähemmän lapselliseksi ja naiselliseksi kuin kristittyjen temppelien Jumala on. Mutta ensimmäinen sokautuminen on vielä jäljellä silmissänne. Valoon, jonka luulitte näkeväanne, sekaantui tietämättänne väärää valoa, jolla teidät on huikaistu jo elämän alussa. Teille on jäänyt kaksi järjen heikkoutta: usko salaperäiseen ja rukous. Ei ole mitään salaperäistä», vakuutti hän juhlallisella äänellä, »ei ole muuta kuin järki, joka hälventää kaiken salaperäisen. Petollinen tai herkkäuskoinen ihminen on keksinyt mysteriot,

Jumala on luonut järjen. Ei tarvita mitään rukousta», jatkoi hän surullisena, »sillä järkkymätöntä lakia ei kannata rukoilla eikä välttämättömässä laissa ole mitään muuttamista. Kansanomaisessa tietämättömyydessään, johon kätkeytyi hyvää viisautta, muinaisajan pakanat tajusivat sen hyvin, sillä he rukoilivat kaikkia kuvittelemiansa jumalia, mutta eivät korkeinta lakia, kohtaloa.»

Hän vaiken.

»Minusta tuntuu», sanoin hänelle pitkän äänettömyyden jälkeen, »että ne mestarit, jotka ovat opettaneet teille tämän viisauden, ovat teorioissaan ihmisen suhteista Jumalaan liiaksi alistaneet tuntevan olennon ajattelevan olennon alaiseksi, sanalla sanoen unohtaneet ihmisestä sydämen, kaiken rakkauden elimen, kuten järki on kaiken ajattelun elin. Mielikuvat, jotka ihminen luo Jumalasta, voivat olla lapsellisia ja vääriä, mutta hänen vaistojensa, jotka ovat hänen kirjoittamattomat lakinsa, täytyy toisinaan olla oikeita. Muuten luonto olisi valehdellut ne synnyttäessään. Ettehän kai usko, että luonto on valetta», lisäsin hymyillen, »te, joka äsken sanoitte, että totuus lieene ainoa hyve? Mutta mikä Jumalan tarkoitus lieeneekin ollut pannessaan nämä kaksi vaistoa, salaperäisyyden etsimisen ja rukoilemisen halun, ihmisen sydämeen: joko hän on tahtonut sillä ilmaista, että Jumala on käsittämätön ja että salaperäisyys on hänen oikea nimensä tai että kaikki luodut häntä kiittäisivät ja kunnioittaisivat ja että rukous on luonnon yleistä suitsutusta hänelle, joka tapauksessa tuntee ihminen rinnassaan nämä kaksi vaistoa Jumalaa ajatellessaan, salaperäisyyden ja kunnioituksen. Mysterio», jatkoin, »antaa ihmisjärjelle aihetta laajentaa, kirkastaa ja selittää sitä, vaikkei se täydellisesti

hälvenekään. Rukous on sydämen tarve vuodattaa lakkaamatta hyödyllisiä tai hyödyttömiä, käsitettyjä tai käsittämättä jääviä anomuksia, kuten suitsutusta Jumalan jaloille vai maahan. Se lankeaa ainakin heikkouden, nöyrytyksen ja kunnioituksen merkinä... Mutta kuka tietää, onko se mennyt hukkaan?» lisäsin toivehikkaalla sävyllä, joka puhujan äänessä vie epäilyksestäkin voiton. »Kuka tietää, eikö rukous, salaperäinen yhteys kaikkivoivan näkymättömän kanssa, ole itse asiassa suurin ihmisen yliluonnollisista tai luonnollisista voimista? Kuka tietää, eikö korkein ja kuolematon tahto jo ammoisista ajoista ole tahtonut antaa aihetta rukoukseen ja sitä kuulla ja siten saattaa ihmistä osalliseksi oman kohtalonsa koneistoon? Kuka tietää sitäkään, eikö Jumala ikuisessa rakkaudessaan ja siunauksessaan eloon herättämiänsä olentoja kohtaan ole tahtonut jättää tätä suhdetta ikäänkuin näkymättömäksi siteeksi, joka yhdistää maailmojen ajatukset häneen? Kuka tietää, eikö hän majesteettillisessa, vain hänen asumassaan yksinäisyydessä ole tahtonut, että tämä elävä, loppumaton keskustelu luonnon kanssa kohoaisi ja taas painuisi lakkaamatta kaikkialla äärettömyydessä hänestä kaikkiiin olentoihin, joille hän on antanut elämän ja joita hän syleilee ja rakastaa, ja kaikista olennoista hänen luokseen asti? Kaikissa tapauksissa rukous on ihmisen ylevin etuoikeus, koska hän siinä saa puhua Jumalan kanssa, ja vaikka Jumala olisi kuuro, rukoilisimme häntä sittenkin, sillä jos hänen suuruutensa olisi siinä, ettei hän rukouksiamme kuulisi, olisi meidän suuruutemme kumminkin rukoilemisessa!»

Huomasin, että sanani hellyttivät häntä saamatta kui-

tenkaan uskomaan ja ettei hänen tieteestä hieman kuivunut sielunsa ollut vielä avannut lähteitään Jumalan puoleen. Mutta rakkaus hellyttäisi varmasti pian hänen uskontonsa hellytettyään ensin hänen sydämensä. Intohimon ilot ja tuskat saisivat varmasti siellä pian puhkeamaan jumaloimisen ja rukouksen, nämä kaksi hehkuvan ja kaipaavan sielun tuoksua: toinen täynnä hurmaa, toinen kyyneleitä, molemmat jumalallisia.

31.

Rakastettuni terveys palasi silminnähtävästi. Siihen vaikuttivat onni, kahdenkeskinen yksinäisyytemme, tämä herkkien sielujen paratiisi, ne huomiot, joita hän päivittäin teki luonteittemme välisistä, ajatuksieni paljastamista salaperäisistä sukulaispiirteistä, syysilma vuoristossa, joka säilyttää auringonlämmön lumentuloon saakka kuin suvella lämmitetty uuni, pitkät retket alppimajoille ja vesille, veneen keinahtelu ja suloinen muulin selässä tuudittelu, joka muistuttaa pienillä ja hitailla meren laineilla liikkumista, maito, jota hänelle aamuin illoin tuotiin kuohuvana paimenten veistämässä pyökkikupeissa, ja kaiken lisäksi tämä lempeä haltioituminen, rauhallinen hurmio, sielun pitkäaikainen huumaus, kun ensimmäinen rakkaus nostaa sielua maasta kuin siivillä ja vie ajatuksesta ajatukseen, unelmasta unelmaan uuden taivaan halki, sydämen alituisesti puhjetessa kukkaan. Päivä päivältä hän näytti nuortuvan, ja hänen piirteissään ilmeni sielun toipuminen. Hänen kasvoilleen, joissa ennen silmien ympärillä oli tummia tai sinisiä ren-

kaita kuin kuolema olisi painanut niitä sormillaan, ilmestyi sama poskien pyöreys, veren lämpö, ihon raikkaus ja sametinhemeys, jonka nuori tyttö saa kauan vaellettuaan vuoristossa ja jäätikön ensimmäisten kylmäin viimain hiveltyä hänen poskiaan. Hänen silmäluomensa olivat menettäneet raskautensa, silmät varjonsa, huulet ryppyysä. Hänen katseensa kuvasti ainaista sielun valosumua, hehkuvan sydämen huurua, tämän tihetessä silmäterissä kyyneliksi, jotka nousevat lakkaamatta, mutta jotka sama hehku kuivaa, niin etteivät ne koskaan juokse. Hänen ryhtinsä kävi voimakkaaksi, hänen liikkeensä olivat joustavia, hänen askelensa keveitä ja nopeita kuin lapsen. Joka kerta kun hän palasi kanssani kävelyiltään asunnon pihalle, ihmettelivät vanha lääkäri ja hänen perheensä hämmästyttävää muutosta, joka oli tapahtunut hänen terveydessään viime vuorokauden kuluessa ja sitä nuoruuden ja elämän puhkeamista, mikä hänessä oli nähtävänä.

Onnella näytti todellakin olevan säteet, ja se loi hänen ympärilleen ilmapiirin, joka ympäröi hänet ja kaikki häntä katselevat. Tämä kauneuden säteileminen, tämä rakkauten ilmapiiri eivät ole kokonaan, kuten luullaan, runoilijain mielikuvitusta. Runoilija näkee vain selvemmin sen, mikä kätkeytyy muiden ihmisten hajamielisiltä ja sameilta katseilta. Kauniista nucesta työstä on usein sanottu, että hän valaisee yön pimeyttä. Juliesta voi sanoa, että hän lämmitti ilmapiiriä ympärillään. Minä sain liikkua ja elää verhottuna hänen uudelleen syntyvän kauneutensa lämpimään säteilyyn; muut tunsivat sen vain ohimennen.

32.

Kun olin palannut huoneeseeni niiksi lyhyiksi hetkiksi, jolloin minun täytyi olla hänen seuraansa vailla, tunsin kuin olisin joutunut ilmattomaan ja valottomaan tyrmään. Kirkkainkaan aurinko ei minua enää valaissut, ellei se heijastunut silmiini hänestä. Mitä enemmän olin hänen seurassaan, sitä enemmän häntä ihailin, sitä vähemmän saatoin uskoa, että hän oli samanlainen olento kuin minä. Hänen rakkautensa jumalallisuus oli lopulta muuttunut mielikuvitukseni uskoksi. Hengessäni lankesin lakkaamatta polvilleni tämän olennon eteen, joka oli liian hento Jumalaksi, liian jumalallinen naiseksi. Etsin hänelle nimiä, mutta en löytänyt. Nimen puutteessa sanoin itsekseni häntä mysterioksi ja tällä häilyvällä ja epämääräisellä nimellä osoitin hänelle palvontaa, joka oli maallista hellyydeltään, haaveellista innostukseltaan, todellista nykyisyytensä ja taivaallista jumalointinsa vuoksi.

Hän oli saanut minut tunnustamaan, että toisinaan olin kirjoitellut runoja, mutta en ollut niitä milloinkaan hänelle näyttänyt. Muuten hän näytti vain vähän pitävän sellaisesta kielen keinotekoisesta ja sovitellusta muodosta, joka, ellei se ihannoi, haittaa tunteen ja vaikutelman yksinkertaisuutta. Hänen luonteensa oli liian välitön, syvälinen ja vakava suosiakseen kirjoitetun runon muodollisuuksia, kiertelyitä ja pitkäveteisyyksiä. Hän oli kanteleton runous: vilpittön kuin sydän, yksinkertainen kuin ensi sana, unelmoiva kuin yö, loistava kuin päivä, nopea kuin salama, ääretön kuin avaruus. Hänen sielunsa oli loppumaton sävelasteikko, jota mikään teoria ei olisi pystynyt muistiin merkitsemään. Hä-

nen puheensakin oli ainaista laulua, johon mitään runon soinnukkuutta ei voinut edes verrata. Jos olisin elänyt kauvan hänen rinnallaan, en olisi milloinkaan lukenut enkä kirjoittanut runoja. Hän oli minusta luonnon ja oman olemukseni elävä runo. Omat tunteeni kaikuivat hänen sydämessään, säveleni hänen äänessään, mielikuvani heijastuivat hänen katseessaan. Kahdeksannentoista vuosisadan lopun ja keisarikunnan ajan perin materialistinen ja helisevä runous, jonka edustavimmat tuotteet kuten *Delille* ja *Fontanes* olivat hänen kirjastossaan, ei muuten sopinutkaan meille. Hänen sielunsa, jota kuuman vyöhykkeen sävelaallot olivat tuuditellut, oli tuskan, haaveilun ja rakkauden tyyssija. Hän koetti kyllä joskus lukea näitä kirjoja läsnäollessani ja ihailla niitä niiden maineen vuoksi, mutta heitti ne pian kuitenkin syrjään kärsimättömänä. Ne olivat äänetömiä hänen käsissään kuin pianon katkenneet kielet, joista kosketinta painamalla turhaan koettaa saada ääntä. Hänen sydämensä sävelet uinuivat vain minun sydämessäni pääsemättä esille. Vasta hänen hautansa partaalla alkoivat kaikua ne sävelet, joihin hän oli antanut aiheen. Hän ei saanut ennen kuolemaansa tietää, ketä hän rakasti: Olin hänelle vain veli; vähän olisin hänelle merkinnyt, vaikka olisin ollut maailmankuulu runoilija. Hän rakasti vain minua itseäni, ei sitä, mitä olin.

Yhden ainoan kerran ilmaisin hänelle vastoin tahtoani pienen todistuksen runoilemiskyvystäni, jota hän ei epäillyt eikä halunnut minussa olevan. Ystäväni Louis *** oli tullut viettämään muutamia päiviä kanssamme. Ilta kului puoliyöhön asti lukiessamme ääneen, keskustellessamme tavallisesti milloin surullisina, milloin hymyillen. Ih-

mettelimme nähdessämme itsemme, kolme nuorta olentoa, jotka hiljan vielä olivat olleet toisilleen tuntemattomia, nyt kokoontuneina saman katon alle syysmyrskyn raivotessa erään savoiijalaisen vuoristotalon uuninnurkkaan ja koetimme aavistaa, mikä kohtalon leikki tai elämänmyrskyjen puuska meidät jälleen erottaisi tai yhdistäisi. Nämä kat-sahdukset vastaisen elämämme taivaanrantaa kohti olivat lopulta saattaneet meidät alakuloisiksi. Istuimme äänettöminä pieneen teepöytään nojaten. Vihdoin Louis, joka oli runoilija, tunsu sielussaan viriävän alakuloisen sävelen, jonka hän tahtoi merkitä muistiin. Rakastettuni antoi hänelle lyijykynän ja paperia. Ystäväni kirjoitti uunin reunalla muutaman säkeen, jotka olivat yhtä surullisia ja kyynelkylläisiä kuin Gilbertin hautalaulut. Hän olikin Gilbertin kaltainen ja olisi voinut sepittää nämä säkeet, jotka tulevat elämään yhtä kauan kuin Jobin valitukset:

Elämän juhlaan sain ma, vieras onneton,
hapuilla kerran, mutta kohta kuolen,
Nyt retki mulla varma hautaa kohti on,
mi turhaan vartoo kyneleitä huolen.

Louisin säkeistöt liikuttivat mieltäni. Otin kynän hänen kädestään, vetäydyin hetkeksi huoneen perälle ja kirjoitin vuorostani nämä säkeet, jotka häviävät kanssani tulematta julki: ensimmäiset säkeet, jotka olivat lähteneet sydämeistäni eikä mielikuvituksestani. Luin ne uskaltamatta katsoa sen silmiin, jolle ne oli osoitettu. Tässä ne ovat — ei, pyyhin ne pois, kaikki kykyni oli rakkaudessa ja on haihtunut sen mukana. Luettuani nämä säkeet näin Julien kasvoilla, joihin lampunvalo heijastui, niin hellän kummastuksen ja niin yli-inhimillisen kauneuden, etten tietänyt, kuten sä-

keenikin kuuluivat, oliko edessäni enkeli vai nainen, oliko minun rakastettava vai jumaloitava. Jälkimäinen tunne sai yhtä aikaa vallan sekä minun että ystäväni sielussa. Me lankesimme polvillemme hänen leposohvansa ääreen ja suutelimme hänen jalkojaan verhoavan mustan vaipan lievetä. Nämä säkeet tuntuivat hänestä vain rakkauteni hetkelliseltä, yksinäiseltä ilmaukselta. Hän kiitti niistä, mutta ei puhunut niistä enää myöhemmin. Hän piti enemmän meidän luonnollisista keskusteluistamme, vieläpä haaveilevasta äänettömyydestämmekin toistemme vieressä kuin näistä henkisistä taitotempuista, jotka enemmän alentavat sielua kuin sitä ilmaisevat. Muutamia päiviä myöhemmin Louis lähti luotamme.

33.

Tämän ensimmäisen runoni jälkeen, joka oli vain vähäinen säkeistö sydämeni lakkaamattomasta ylistysvirrestä, Julie pyysi minua sepittämään oodin, luvaten lähettää sen taitoni näytteenä eräälle pariisilaisen seurapiirinsä jäsenelle, jota hän suuresti kunnioitti ja ihaili, herra de Bonaldille. En tiennyt tästä miehestä muuta kuin hänen nimensä ja hyvin ansaitun maineensa, filosofisena ja kristillisenä lainlaatijana. Kuvittelin, että minun oli puhuttava uudenaikaiselle Moosekselle, joka toisen Sinai-vuoren säteistä ammensi jumalallista, inhimillisiin lakeihin vuotavaa valoa. Kirjoitin oodin yhtenä yönä. Aamulla luin sen vuorikastanjan varjossa sille, joka oli minut työhön innostanut. Hän luetti sen minulla kolme kertaa. Illalla hän jäljensi sen keveällä, mutta varmalla käsialallaan. Ikäänkuin hänen ajatuksiensa

siipien varjot liukuivat hänen kirjaimensa valkealla paperilla niin nopeina ja siroina kuin linnunlento ilmassa. Seuraavana päivänä hän lähetti sen Pariisiin. Herra de Bonald vastasi hänelle, että kykyni ennusti hyvää tulevaisuutta. Se pani alulle suhteeni tähän erinomaiseen mieheen, jota aina siitä alkain olen ihaillut ja rakastanut hänen luonteensa vuoksi, hyväksymättä hänen jumaluusopillisia mielipiteitään. Se, että ihailin hänen vertauskuviaan, vaikken niistä juuri mitään tajunnut, oli vain kohteliaisuutta rakastetuani kohtaan. Herra de Bonald, samoin kuin herra de Maistre, oli minusta menneisyyden profeettoja, aatteiden sotavanhuksia, joita aina kunnioitetaan. Istuen tulevaisuuden kynnyksellä he eivät tahdo astua siihen sisälle, vaan pysähtyvät hetkeksi kuuntelemaan ihmishengessä sammuvien ilmiöiden kauniita huokauksia.

34.

Syksy oli jo mennyt ja sijaan tullut leuto talvi, jota joskus pilvien läpi pilkistävät auringonsäteet vielä valaisivat ja lämmittivät. Me kuvittelimme vielä turhia ja sanoimmekin toisillemme, että oli syksy. Pelkäsimme tunnustaa, että oli talvi, koska sen oli määrä meidät erottaa. Usein aamuisin oli lunta puutarhassa keveinä valkoisina hiutaleina Bengalin ruusujen ja eternellien yllä, ikäänkuin joutsenet, joiden päivällä näimme lentävän yöilmoissa, olisivat yöllä pudottaneet valkeita untuviaan. Päivällä aurinko sulatti tämän lumen, ja usein vietimme suloisia hetkiä järvellä. Veden lainehtiminen ja huokuminen lämmitti auringon vii-

meisiä sen pintaan taittuvia säteitä. Viikunapuissa, jotka etelään päin viettäviltä kallioilta kallistuivat lahdenpoukamissa yli aaltojen, oli vielä suuret lehdet. Auringonsäteiden heijastuminen kallioita vastaan antoi niille vielä suvi-illan värin, loiston ja lämmön. Mutta nämä hetket kiihtivät nopeasti ohi kuten airojen vedot, jotka kuljettivat meitä etelärannan aurinkoisia kareja kohti.

Kuusissa leikkivät auringonsäteet, vihreä sammal, talven linnut, jotka olivat kaunissulkaisempia, vilkkaampia ja rohkeampia kuin kevään, lukemattomien koskien vesirikkaus ja vaahtoisuus, kun ne virtailivat leveämpinä viettävillä niityillä ja yhtyivät kallionrotkoissa, joista ne syöksyivät kovasti kohisten mustain sileäin kallionlohkareiden yli järveen, airojen tahdikas läiske ja valitteleva vanavesi, joka näytti leviävän kuin aaltojen alle kätkeytyneen ystävän ääni ja salaperäisesti kaipaavan meitä, ja yliluonnollinen hyvinvointi, jota tunsimme toistemme vierellä tässä valoisassa ja lämpimässä ilmapiirissä veden erottamina maasta — kaikki tämä valoi vielä ajoittain sydämiimme sellaista olemassaolon riemua, sisäisen ilon täydellisyyttä, niin runsasta ja rauhallista rakkaudenhuumaa, ettemme olisi luulleet edes taivaan voivan siihen mitään lisätä. Mutta tähän onnellisuuteen sekaantui se tunne, että kaikki oli loppumaisillaan. Jokainen aironveto kajahti sydämissämme muistuttaen, että eropäivä oli siirtynyt askelta lähemmäksi. Kuka tietää, eivätkö nuo väräjävät lehdet jo huomenna putoa veteen, eikö näillä sammalilla, joilla voimme vielä istua, ole pian paksu lumipeite, eivätkö nämä loistavat karit, tämä sininen taivas, nuo välkkyvät aallot jo ensi yön usvasta verhoudu kalpeaan ja synkkään kuuraan?

Pitkä huokaus kohosi meidän kummankin rinnasta näitä ajatuksia hautoessamme, emmekä uskaltaneet niitä ilmaista peläten herättää onnettomuuden niistä puhuessamme. Oi, kuka ei olisi tuntenut elämässään tällaista epävarmaa, huomenetonta onnea, jolloin elämä keskittyy yhteen hetkeen, jonka tahtoisi tehdä ikuiseksi ja jonka tuntee yhä väistyvän kuullessaan kellonheilurin nakuttavat sekunnit, nähdessään osoittimen ahmaisevan tunnin toisensa jälkeen taululla, tuntiessaan ajoneuvojen rattaan jokaisen pyörähdysten lyhentävän matkaa tai tarkatessaan keulan kohahduksia, kun se jättää taakse vanaveden ja vie lähemmäksi rantaa, jossa on laskeuduttava unelmiemme taivaasta todellisuuden karulle ja kylmälle hietikolle.

35.

Eräänä aurinkoisena iltapäivänä keinuessamme suloisesti Kissavuoren kahden kukkulan välisessä rauhallisessa ja lämpimässä lahdessa pienen rotkoissa puikkelehtivan etäisen puron solistessa, ennenkuin se syöksyy järveen, tahtoivat soutajamme mennä rannalle nostamaan edellisenä iltana laskemansa verkot. Me jäimme kahden veneeseen, joka oli huonosti kiinnitetty köydellä viikunapuun oksaan. Veneen keinunta taivutti ja lopulta katkaisi oksan, ennenkuin huomasimme mitään. Ajauduimme keskelle lahtea parin kolmen sadan metrin päähän äkkijyrkistä kallioista, jotka sitä ympäröivät. Järven pinta oli tässä lahdessa pronssin värinen ja kirkas kuin sula metalli ja liikkumattomaksi jäähmettynyt. Se johtui korkeiden kallioruntain ja läheisten

vuorenhuippujen heittämistä varjoista, jotka ilmaisivat, että järvi on tällä kohdalla huimaavan syvä. Olisin kyllä voinut tarttua airoihin ja soutaa rannemmaksi, mutta kaiken elollisen luonnon etäälläolo sai meidät värisemään ihastuksesta. Olisimme tahtoneet näin hävitä rannattomaan taivaaseen emmekä vain rannalliselle merelle. Emme enää kuulleet soutajien ääniä. He olivat näköpiirimme ulkopuolella kallionkielekkeiden takana. Kuulimme vain ajoittain kosken kaukaista kohinaa, muutamien tuulahduksien suhinaa, kun ne kulkivat liikkumattoman ilman läpi kuusten soinnukkaiden huokausten säestämänä, ja pienten laineiden liplatusta veneen laitaa vastaan, joka hengityksemme liikkeestä hieman heilahteli.

Auringon valon ja vuoren varjon raja sattui keskelle venettämme: keula jäi aurinkoon, perä hämääjän. Istuin Julien jalkojen juuressa veneen pohjalla kuten tuttavuutemme ensimmäisenä päivänä, jolloin kuljetin hänet Haute-Combesta takaisin. Nautimme muistellessamme tämän ensimmäisen päivän kaikkia tapahtumia, uutta salaperäistä ja läheistä ajanjaksoa, jolloin maailma meille alkoi, koska se päivä oli kohtaamisemme ja rakkautemme alku. Julie lepäsi puolittain pitkällään tuhdolla, toinen käsi laidan yli veteen riippumassa; toinen, nojautuen olkapäähäni, leikki pitkäin hiusteni suortuvalla. Pääni oli vähän taaksepäin taipunut, jotteivät silmäni koko taivaanrannasta näkisi muuta kuin taivaanlaen ja hänen kasvonsa piirtymässä sitä vasten. Hänen päänsä oli kumartunut minua kohti, ikäänkuin hän olisi etsinyt aurinkoa otsaltani ja päivää silmistäni. Rauhallisen, syvän, kuvaamattoman onnen ilme väikkyi kaikissa hänen piirteissään ja antoi hänen kasvoilleen sellaisen sie-

lukkaan loiston ja kuultavuuden, että se oli kyllin arvokas tähän taivaankehään, jossa häntä ihailien katselin. Äkkiä näin hänen kalpenevan, vetävän kätensä pois olkapäältäni ja veneen laidalta, ikäänkuin hypähtävän paikaltaan, vievän molemmat kätensä kasvoilleen, miettivän mitään puhumatta; sitten hän levitti kyynelten kostuttamat kätensä ja huudahti ylevän ja rauhallisen päättäväisenä: »Oi, kuolkaamme! . . .»

Oltuaan tämän jälkeen hetken ääneti hän jatkoi: »Niin, kuolkaamme, sillä maa ei enää voi meille mitään antaa eikä taivas mitään luvata.»

Hän katseli kauan ympärilleen taivasta, vuoria, järveä, läpikuultavia ja veneen varjossa lipuvia, hämyisiä aaltoja.

»Näetkö», sanoi hän minulle, ensimmäistä ja viimeistä kertaa käyttäen sinuttelumuotoa, joka vaikuttaa juhlallisesti tai tuttavallisesti riippuen siitä, Jumalanko vai ihmisten puoleen käännytään, »näetkö, kuinka kaikki ympärilämme on valmiina meidän molempien elämän jumalalliseen sammumiseen. Tuolla on kaiken elämämme kaunein aurinko laskemassa; huomenna ehkä se ei enää nouse. Tuolla ovat vuoret, jotka viimeistä kertaa kuvastuvat järveen ulottaen pitkät varjonsa meihin asti kuin sanoakseen: 'Verhoutukaa käärinliinaan, jota teille tarjoamme.' Tuossa ovat puhtaat, läpikuultavat, syvät, äänettömät laineet, jotka valmistavat meille hiekkavuoteen. Siitä ei kukaan tule meitä herättämään sanoakseen: 'Lähdetäänpäs.' Yksikään ihmissilmä ei meitä näe. Kukaan ei saa tietää, mikä salaisuus kätkeytyy tyhjään, huomenna jollekin rantakivelle ajautuvaan venceseen. Aallonvärekään ei uteliaille tai välinpitämättömille ilmaise, millä kohdalla kaksi ruumista

toisiaan syleillen on solahtanut aaltojen alle, missä kaksi sielua on yhtyneinä kohonnut ikuiseen eetteriin. Mitään muuta ääntä ei poistumisemme herättäisi kuin aaltojen läikähtämistä yllämme... Oi, kuolkaamme tässä sielun ja luonnon hurmiossa, joka saa meidät kuolemasta tuntemaan vain sen hekumaa! Myöhemmin, kun tahdomme kuolla, kuolemme ehkä vähemmän onnellisina. Olen muutamia vuosia vanhempi kuin sinä. Tämä ero, joka nyt on miltei huomaamaton, suurenee aikaa myöten. Kasvojeni vähäinen viehäytysvoima, joka on sinua miellyttänyt, katoaa pian. Silmiisi jää vain muisto ja kummastus haihtuneesta innostuksestasi. Sitäpaitsi en voi sinulle olla muuta kuin sielu... Pian tunnet muunkin onnen tarvetta... Kuolen mustasukkaisuudesta, jos tapaat sen onnen jonkun muun naisen kanssa... Kuolen surusta, jos näen sinut onnettomana minun tähteni... Oi, kuolkaamme, kuolkaamme ja tukehduttakaamme epävarma tai kolkko tulevaisuus viimeiseen huokaukseen, kun huulillamme on täydellisen onnen sekoittumaton makeus!...»

Sieluni sanoi minulle samalla hetkellä ja yhtä voimakkaasti samaa kuin hänen suunsa korvaani, hänen kasvonsa katseilleni, mitä koko juhlallinen, mykkä, kuolemanjylhä luonto ylevimmässä loistossaan sanoi kaikille aisteilleni. Kuulin ikäänkuin kaksi ääntä, toisen sisältä, toisen ulkoa, lausuvan samat sanat, niinkuin toinen niistä olisi ollut vain toisen kaiku tai käännös. Unohdin koko muun maailman ja vastasin hänelle: »Kuolkaamme!»

Kahdeksaan kertaan kiedoin hänen ja oman ruumiini ym-

pärille tiukalle kuin käärinliinan kalastajien verkkonuorat, jotka olivat vencesä. Nostin hänet vielä vapailla käsivar-sillani syöstäkseni hänet mukanani aaltoihin... Samalla hetkellä, jolloin jännitin jalkani vauhdin ottoon hypätäkseni veneestä hänen kanssaan veteen, tunsin hänen kalpean päänsä kallistuvan olkapäättäni vasten kuin elottoman esi-neen ja hänen ruumiinsa raukeavan polvilleen. Tavaton mielenliikutus ja yhdessä kuoleamisen onni olivat ehtineet kuolemankin edelle. Hän oli pyörtynyt syliini. Se ajatus, että käyttäisin hyväkseni hänen tajuttomuuttaan temma-takseni hänet tietämättään ja ehkä tahtomattaankin mu-kanani hautaan, täytti minut äkkiä kauhulla. Vaivu-in taakkani kera veneenpohjalle. Kiiruhdin irroittamaan köy-det, jotka meitä yhdistivät. Sovitin hänet penkille pitkäk-seen. Järveen kastetuilla käsilläni tiputin kauan kylmiä vesipisaroita hänen otsalleen. En tiedä, kuinka kauan hän oli tiedottomana, värittömänä ja äänettömänä. Kun huomasin hänen jälleen avaavan silmänsä ja virkistyvän elä-mään, oli yö jo tulossa ja aaltojen huomaamaton liike oli vienyt meidät kauas järven selälle.

»Jumala ei sitä sallinut», sanoin hänelle. »Me elämme vielä. Mikä meistä näytti rakkautemme oikeudelta, eikä se ollut kaksinkertainen rikos? Eikö ole ainoatakaan henkilöä, jolle me kuulumme maan päällä, eikä ainoatakaan, jolle kuulum-me taivaassa?» lisäsin osoittaen kunnioittavasti taivasta, ikäänkuin sieltä olisin vilahdukselta nähnyt kohtaloittemme tuomarin ja herran.

»Älkäämme puhuko siitä enää», sanoi hän nopeasti mata-lalla äänellä, »älkäämme puhuko siitä milloinkaan! Olette tahtonut, että eläisin, ja minä lupaankin elää. Rikokseni ei

ollut, että halusin kuolla, vaan se, että tahdoin vetää teidät mukaani.»

Hänen äänensävyssään ja katseessaan tuntui jonkinlainen katkeruus ja hellä moite.

»Onko taivaallakaan tarjottavana sellaisia hetkiä, jotka juuri olemme viettäneet yhdessä?» sanoin hänelle vastaten hänen ajatuksiinsa. »Elämällä on niitä hetkiä, ja se riittää tekemään elämän jumalalliseksi.»

Pian Julie sai takaisin kauniin ihonvärinsä ja tyynen kirkkautensa. Tartuin airoihin. Soudin veneen hitaasti pientä hiekkarantaa kohti, josta kuulin soutajiemme ääniä. He olivat tehneet tulen kalliononkaloon. Haaveillen kuljimme järven yli ja palasimme hiljaisina kotiin.

36.

Astuessani illalla Julien huoneeseen näin hänet pöytänsä ääressä itkemässä. Muutamia avattuja kirjeitä oli hajallaan teekuppien välissä.

»Meidän olisi parempi ollut kuolla äkkiä, sillä nyt alkaa minulle eromme pitkälinen kuolema», sanoi hän osoittaen sormellaan Genèveä ja Pariisissa leimattuja kirjeitä.

Hänen miehensä kirjoitti alkavansa käydä rauhattomaksi hänen pitkällisen poissaolonsa takia sellaisena vuodenaikana, joka muuttui päivä päivältä kylmemmäksi, itsekin tuntevansa kuukausi kuukaudelta lisääntyvää heikkoutta ja haaluavansa syleillä ja siunata häntä ennen kuolemaansa. Hänen surullisiin pyyntöihinsä liittyi isällistä hellyyttä ja leikkilisiä viittauksia nuoreen kauniiseen veljeen, joka sai

unohtamaan kaikki muut ystävyudet. Toinen kirje oli genèveläiseltä lääkäriltä, jonka piti viedä hänet mukanaan Pariisiin. Lääkäri kirjoitti, että hänen oli pakko kiireesti lähteä hoitamaan erästä hallitsevaa saksalaista ruhtinasta, joka pyysi hänen apuaan, ja että hän lähettäisi sijaansa kunnioitettavan ja luotettavan miehen, joka saattaisi Julietä Pariisiin asti ja toimisi samalla hänen kamaripalvelijanaan ja muuna apunaan matkalla. Mainittu mies oli saapunut. Lähtö oli määrätty ylihuomiseksi.

Nämä uutiset, jollaisia tosin olimme odottaneet joka päivä, yllättivät meidät, ikääнкуin niiden ei olisi pitänyt milloinkaan tulla. Vietimme pitkän illan ja miltei puolen yötä äänettöminä silmät kuivina vastakkain pöytään nojaten, uskaltamatta katsoa toisiimme ja puhua, kun pelkäsimme, että purskahtaisimme itkuun, ja keskeyttäen ajatuksiemme äänetöntä pitkää tuskaa vain kumealla ja synkällä äänellä lausutuin sekavin ja hajamielisin sanoin, jotka kajahtivat huoneessa kuin kyynelpisarat ruumisarkulle. Minäkin päätin heti matkustaa pois.

37.

Seuraava päivä oli eromme aatto. Se alkoi loistavampana ja lämpimämpänä kuin kirkkaimmatkaan lokakuun aamut, ikääнкуin meitä pilkatakseen.

Sillä aikaa kun matkatavaroitamme pantiin kuntoon ja vaunuja kuormitettiin, lähdimme talosta muuleinemme ja oppainemme laaksoon ja vuoristoon sanomaan hyvästit ja etsimään rakkautemme merkkipaikkoja, joissa olimme

ensin nähneet toisemme, kohdanneet, yhdessä kulkeneet, istuneet, keskustelleet, rakastaneet, kauan seurustellen tämän jumalallisen ja yksinäisen luonnon kanssa. Aluksi kävimme Tresservesin hurmaavalla kukkulalla, joka kohoaa kuin pitkä viheriäinen särkkä Aixin laakson ja järvienvälillä. Sen vedenpuolinen kallionkieleke on kastanjain peitossa, jotka ovat Sisilian kastanjain arvoisia. Rotkon yli ulottuvat oksat kehystävät taivaan tai järven sineä sen mukaan, katsotaanko ylös- vai alaspäin. Istuen näiden kauniiden puiden sammalpeitteisillä juurilla olimme kutoneet kauneimmat unelmamme hiljaa miettien. Sieltä laskeuduimme jyrkkää rinnettä pienen yksinäisen linnan luo, jonka nimi on Bon-Port. Sen torni on maan puolelta niin tiukasti kastanjien peitossa ja järven puolelta niin syvällä aalloilta suojatun lahden pohjukassa, että sitä tuskin huomaisikaan, joko liikkui kukkulalla tai souteli Bourget-järvellä. Viikunapuita kasvava pengermä erottaa linnan hienohietaisesta rantakais-talcesta, jota vasten pienten sinisten laineiden kielet liplattavat ja raukeavat. Oi, kuinka kadehdimmekaan tämän ihmisille tuntemattoman pikku pesän onnellisia asukkaita. Se peittyi veden ja oksain väliin, sen tunsivat vain järven lintu, etelän ja auringon tuulet. Siunasimme tuhansia kertoja sen rauhaa ja toivoimme sen suojaan omien sydämiemme kaltaisia sydämiä.

38.

Bon-Portista nousimme Tresservesin pohjoisen kukkulan huipun ohi Chamberyn ja Genève'n välistä laaksoa vallitsevia korkeita vuoria kohti. Siellä katselimme jälleen ylänköjä,

laitumia, pähkinäpuiden verhoamia majoja, nurmipälviä, joissa pienet hiehot ynisivät. Niiden kellot kilisivät lakkaamatta, varoittaen paimenia, jotka vartioivat niitä kaukaa. Kiipesimme viimeisille majoille asti. Kylmä talviviima oli jo nipistänyt ruohojen kärjet. Muistelimme siellä viettämiamme suloisia hetkiä ja toisillemme lausumiamme sanoja, kuinka olimme kuvitelleet eristäytymistä koko maailmasta ja tuulille ja valonsäteille siellä uskoneet huokauksia taivaascen vietäviksi. Palautimme mieleemme menneitä onnen ja rauhan hetkiä, kaikkia sanoja, unelmia, eleitä, katseita ja toiveita, samoin kuin talosta tyhjennetään paras pois, kun siitä muutetaan. Painoimme hengessämme kaikki nämä aarteet. kaikki nämä muistot kevääseen asti suljettujen alppimajojen puusciniin, ikäänkuin sielujemme varastoon, löytääksemme ne jälleen koskemattomina palatessamme, jos milloinkaan saisimme sinne takaisin tulla.

39.

Laajoja, metsäisiä tasankoja pitkin laskeuduimme erään kuohuvan kosken partaalle. Sinne on eräälle kauniille nuorelle naiselle, rouva de Brocille, pystytetty pieni muistopatasas. Muutamia vuosia takaperin oli kosken pyörre siepannut hänet rotkon pohjaan, josta kuohut myöhemmin toivat näkyviin hänen valkoisen hameensa ja johtivat niin ruumiin jäljille. Rakastuneet parit tulevat usein istumaan tämän kostean haudan ääreen. Sydäntä kouristaa, ja kädet puristuvat yhteen ajatellessa, miten harha-askel liukkaalle kivelle voi tehdä onnesta lopun.

Tämän kosken luota, joka on saanut rouva de Brocin mukaan nimensä, vaelsimme äänettöminä järvelle päin. Saint-Innocentin linnan juurelta näkee sen yli. Korkeassa, kanervaa kasvavassa ja silloin autiossa tammimetsikössä astuimme muulien selästä. Myöhemmin on eräs Intiasta rikkaana palannut siirtolainen rakennuttanut sinne kauniin maatalon ja raivannut puutarhan kotitilalleen. Annoimme satulat irroitettuumme muuliemme syödä laitumella nuorten oppaittemme paimentamina. Etenimme puulta puulle, aukeamalta toiselle niemenkärkseen, josta näimme järven välkkyvän ja kuulimme laineiden kohahtelevan. Saint-Innocentin metsikkö on niemellä, joka tunkeutuu kauimmaksi järveen rannan surullisimmalta ja asumattomimmalta kohdalta. Se päättyy muutamiin harmahtaviin graniittijärkäleihin, joita tuulen aikana vaahto huuhtelee ja jotka veden ollessa alhaalla kiiltävät kuivina.

Istuimme kahdelle vierettäiselle kivelle. Vastapäätä meitä toisella puolen järveä kohosi Haute-Comben luostari mustan pyramidin muotoisena. Sen synkkäin pengermäin juurella näimme pienen välkkyvän läikän. Se oli kalastajamaja, johon laineet olivat meidät heittäneet yhdistääkseen meidät iäksi tuon satunnaisen kohtauksen nojalla. Siellä oli se huone, jossa oli kulunut samalla sekä synkkä että jumalallinen yö, ratkaisten meidän kummankin elämän.

»Tuolla», sanoi hän minulle ojentaen kätensä järvelle päin ja sormellaan osoittaen valoisaa, tuskin huomattavaa pistettä kaukana vastakkaisen rannan varjossa. »Onko paikkaa tai aikaa», lisäsi hän minulle surullisesti, »jolloin sen muisto, mitä meille tuolla muutamina kuolemattomina hetkinä ta-

pahtui, tulevaisuutenne etäisyydestä näyttää enää vain yhtä vähältä kuin tuo pieni pilkku rannan pimeää pohjaa vasten.»

En voinut vastata mitään näihin sanoihin: niin tuskallisesti oli hänen äänensävyensä, epäilynsä, hänen ilmaisemansa kuoleman, häviämisen ja unohtamisen mahdollisuus masentanut sydämeni ja täyttänyt sieluni oudoin aavistuksin. Puhkesin kyyneliin. Koetin peittää niitä käsilläni, kääntyen iltatuuleen päin, että se kuivaisi ne huomaamatta silmistäni. Mutta hän huomasi ne kuitenkin.

»Raphael», virkkoi hän hellemmin, »ei, te ette milloinkaan unohda minua. Tiedän sen, tunnen sen, mutta rakkaus on lyhyt ja elämä pitkä. Te elätte monta vuotta minun jälkeeni ja saatte maistaa suloista, väkevää ja katkeraa, mitä luonto ihmishuulille tarjoaa. Teistä tulee mies. Tunnen sen teidän samalla sekä miehekkäästä että naisellisesta herkkyydestänne. Teistä tulee mies tämän sanan onnettomassa ja samalla ylväässä merkityksessä, niinkuin Jumala on määrännyt miehelle, joka on ihmeellisimpiä hänen luomistaan olennoista. Yhdessä ainoassa kaipuussanne on henkäystä tuhansiin elämiin. Te elätte elämänne kaikessa sen tarmossa ja laajuudessa, mutta minä...»

Hän pysähtyi hetkeksi ja nosti silmänsä ja kätensä tavasta kohti, painaen päänsä alas kuin kiittääkseen.

»Minä olen elänyt... olen elänyt kyllin», jatkoi hän tyytyväisenä, »koska olen hengittänyt viedäkseni ainaisesti mukanani sen ainoan sielun henkäyksen, jota maailmassa odotin ja joka antaa minulle uutta elämää kuolemassakin, josta kutsuitte minut takaisin. Kuolen nuorena ja kuolen kaipausta nyt, sillä olen yhdessä hengenvedossa saanut haltuuni koko elämän, mutta te ette niin tee, ennenkuin

kauniit ruskeat kiharanne ovat muuttuneet yhtä valkeiksi kuin vaahto, joka jalkojanne kostuttaa. Tämä taivas, tämä ranta, nämä vuoret ovat olleet ainoan todellisen elämäni näyttämönä maan päällä. Vannokaa minulle, että muistissanne litätte tämän taivaan, tämän rannan, tämän järven nämä vuoret niin täydellisesti minun muistooni, että tämän pyhän paikan kuva sydämessänne tästä alkain on erottamatta yhdistynyt minun kuvaani, että tämä luonto ja minä teidän sydämessänne olemme yhtä, ja kun tulette pitkien aikojen kuluttua katsomaan jälleen tätä viehättävää ja suurenmoista luontoa, kuljeksimaan näiden puiden alle, istumaan näiden aaltojen ääreen, kuuntelemaan näitä tuulia ja tätä huminaa, luvatkaa, että näette ja kuulette minun yhtä läsnäolevana, yhtä elävänä, yhtä rakastamananne kuin nyt tässä! . . . »

Hän ei voinut puhua loppuun vaan puhkesi kyyneliin. Oi, kuinka me itkimme ja kuinka kauan itkimme! Käsiimme tukahdutettujen nyhkytystemme ääni sulautui veden kohteluun hiekalla. Kyyneleemme tekivät pudotessaan pieniä väreitä jalkojemme ääressä uinuvaan veden kalvoon. En vielä nytäkään kahdenkymmenen vuoden kuluttua voi kirjoittaa tätä nyhkyttämättä.

Oi, ihmiset, älkää olko huolissanne tunteistanne, älkää pelätkö, että aika ne haihduttaa. Muiston voimakkaassa uudistumisessa ei ole tätä päivää eikä eilistä, siinä on ikuisuus. Ken ei sitä tajua, ei ole oikein tuntenut. On kahta laatua muistia: aistien muisti, joka heikkenee niiden mukana ja antaa katoavaisen haihtua, ja sielun muisti, jolle aika ei merkitse mitään, joka näkee samalla koko menneen ja nykyisen elämänsä, sielunkyky, joka kuten sielukin on kaikki-

alla läsnä, kaikkikäsitävä ja kuolematon. Olkaa rauhallinen, jos rakastatte: aika tehoo vain tunteihin, ei vähääkään sieluihin.

40.

Koetin puhua, mutta en voinut. Huokaukseni puhuivat, kyöneleeni vanhoivat. Nousimme lähteäksemme muulinajien luo. Auringon laskiessa palasimme pitkää lehdetöntä poppelikujaa, jossa hän oli niin kauan pitänyt kättään minun kädessäni, silloin, kun häntä kuljetettiin kantotuolissa. Ajaessamme kaupungin portin ulkopuolella olevan pitkän esikaupungin läpi ja noustessamme Aixin viettävää toria ja katuja pitkin tervehtivät meitä surulliset kasvot ikkunoista ja ovien kynnyksiltä, kuten herkat sielut nyökkäävät lähdössään myöhästyneelle pääskysparille, kun se tekee muuttoa kaupunginmuurin viimeisestä ampuma-aukosta. Köyhät vaimot nousivat kivipenkeiltä, joilla istuen he kehäsivät talojensa ääressä, lapset jättivät vuohensa ja aasinsa, joita he olivat tuomassa niityiltä. Kaikki tulivat joko sanoin tai katsein tai äänettömin kumarruksin tervehtimään nuorta naista ja minua, jota luulivat hänen veljekseen. Hän oli niin kaunis, niin suloinen kaikkien mielestä, niin rakastettu. Olisi voinut sanoa, että vuoden viimeinen säde oli häviämäisillään laaksosta.

Päästyämme kaupungin korkeimmalle kohdalle laskeuduimme muuliemme selästä. Sanoimme hyvästit nuorille oppaillemme. Tahtomatta menettää ainoatakaan hetkeä tästä viimeisestä päivästä, joka ei vielä ollut sammunut alppien ruusunhohteisella lumipeitteellä, astelimme kahden

ja hitaasti solatietä, joka vei kaunlin »La maison Chevalier»-nimisen talon pengermäpuutarhaan. Tämän pengermän laidalta on vapaa näköala kaupungin, järven, Rhône'n rotkojen, portaiksi muodostuneen ylätasangon, vuorensolien ja kukkuloiden yli alppimaisemassa, jossa se on kuin katso-mokorokkeena panoraaman keskellä. Jäimme istumaan kaatuneen puun rungolle, nojaten kyynärpäillä pengermän kaidemuuriin mykkinä, liikkumattomina, katsellen vuoron-perään tai yhtä aikaa kaikkia eri paikkoja, jotka olimme täyttäneet jo kuuden viikon aikana katseillamme, askeleil-lamme, keskusteluillamme, kahdenkeskisillä unelmillamme, huokauksillamme. Kun nämä paikat toinen toisensa jälkeen verhoutuivat hämääjän ja varjoon ja kun auringonlaskusta näkyi vain heikko kylmä kajastus, hypähdimme molemmat pystyyn kuin sopimuksesta ja pakenimme, turhaan vielä taaksemme katsoen, niinkuin joku näkymätön käsi olisi karkoittanut meidät tästä paratiisista ja käärinty julmasti kokoon onnemme ja rakkautemme näyttämökoristeet.

41.

Palasimme asuntoomme. Ilta oli synkkä. Minun oli määrä saattaa Julieta Lyoniin asti. Kun hänen pieni kellonsa osoitti puoliyötä, lähdin hänen luotaan, jotta hän saisi levätä. Hän saattoi minua ovelle. Avasin sen. »Hyvästi huomiseen», sanoin suudellen hänen minulle käytävään ojentamaansa kättä. Hän ei vastannut mitään, mutta kuulin hänen kuis-kaavan nyyhkyttään sulkemani oven takana: »Meillä ei enää ole huomista.»

Meillä oli vielä useitakin huomispäiviä, mutta ne olivat lyhyitä ja katkeria kuin tyhjennetyn maljan viimeiset pisarat. Ennen päivän koittoa lähdimme Chambéryta kohti, jottemme päivänvalossa näyttäisi ihmisille unettomuudesta kalpeita poskiamme ja kyynelistä punaisia silmiämme. Vietimme päivän eräässä italialaisen kaupunginosan pienessä majatalossa, jossa oli puuparveke pienen joen halkaisemaan puutarhaan päin. Tämä majatalo herätti meissä vielä lyhyeksi aikaa kuvitelmia aixilaisen asuntomme parvekkeista, yksinäisyydestä ja rauhasta.

42.

Ennenkuin lähdimme Chambérysta ja sen rakkaasta laaksosta, tahdoimme yhdessä pistäytyä Jean-Jacques Rousseauin ja rouva de Warensin pienessä talossa Charmettesissä. Jokainen seutu on oikeastaan vain mies tai nainen. Mitä on Vaucluse ilman Petrarcaa, mitä Sorrento ilman Tassoa, mitä Sisilia ilman Theokritosta, mitä Paraclet ilman Heloisea, mitä Annecy ilman rouva de Warensia, mitä Chambéry ilman Rousseauta, taivas ilman säteitä, ääni ilman kaikua, seutu ilman sielua? Ihminen ei henkevöitä vain ihmistä, vaan henkevöittää koko luonnon. Hän vie mukanaan taivaaseen yhden kuolemattomuuden, toisen hän jättää paikoihin, jotka on pyhittänyt. Ken kulkee henkilön jälkiä, tapaa tuon kuolemattomuuden ja saa todella keskustella vainajan kanssa.

Otimme mukaan Rousseauin »Tunnustukset», joissa Charmettesin runoilija kuvaa tätä maankolkkaa. Kohtalon en-

simmäiset haaksirikot olivat heittäneet Rousseautänne nuoren, kauniin, seikkailuhaluisen ja samoin haaksirikkoutuneen naisen huomaan. Tämän naisen näytti luonto yhdistäneen hyveistä ja heikkouksista, herkkätunteisuudesta ja kuritomuudesta, hartaudesta ja riippumattomuuden halusta varta vasten kypsyttämään nuorta, ihmeellistä sielua, jossa asusti samalla kertaa viisas, rakastaja, filosofi, lainlaatija ja hullu. Toinen nainen olisi ehkä tehnyt hänestä toisenlaisen. Jokaisessa mieheissä tapaa täydellisenä sen naisen, jota hän on ensinnä rakastanut. Onnellinen se, joka olisi tavannut rouva de Warensin ennen hänen turmeltumistaan! Hän oli ihailtava epäjumala, mutta tämä epäjumala ei ollut tahraton. Hän turmeli sen palvonnan, jota uusi rakastava sielu hänelle tarjosi. Tämän nuoren miehen ja nuoren naisen rakkaus muistuttaa *Daphnis et Chloé* kirjasta revittyä lehteä, joka on löydetty tahrattuna ja likaisena ilonaisen vuoteesta.

Joka tapauksessa tämä oli kauniin nuorukaisen ensimmäinen rakkaus tai ensimmäinen huumaus. Paikka, jossa tämä rakkaus heräsi, lehtimaja, jossa Rousseau teki ensimmäisen tunnustuksensa, huone, jossa hän ensi kertaa hehkui rakkaudesta, piha, jossa hän ikimuistettavasti alentui alhaisimpiin ruumiillisiin töihin rakastajatartaan ja suojelijatartaan palvellakseen, kastanjapuut, joiden varjossa istuen he puhuivat Jumalasta, keskeyttäen hauskoja uskonnollisia keskustelujaan narrimaisella naurullaan ja lapsellisilla hyväilyillään, heidän molempien tähän seutuun niin hyvin sopivat, tähän villiin, yksinäiseen, heidän tavallaan sala-peräiseen luontoon sulavat olemuksensa — kaikki tämä herättää runoilijoiden, filosofien ja rakastajien salaista, mutta syvää mielenkiintoa. Se herää jokaisessa, vaikkei

tajuakaan sen aihetta. Runoilijoille tämän sielun ensimmäinen sivu on runo, filosofeille se on vallankumouksen kehto, rakastaville se on ensimmäisen rakkauden tyyssija.

43.

Keskustellen tästä rakkaudesta nousimme rotkon pohjalla kulkevaa kivistä polkua, joka vie Charmettesiin. Olimme kahden kesken. Vuohipaimenetkin olivat lähteneet kuivilta niityiltä ja lehdettömistä pensasaitauksista. Aurinko paistoi keveiden pilvien lomitse ja sen säteet keräytyivät aika kuumina rotkon kylkiin. Punarinta-satakielet hypähtelivät käden ulottuvilla pensaikoissa. Pysähdyimme ajoittain ja istuimme polun eteläpuolelle lukemaan parisen sivua »Tunnustuksista», saadaksemme selvää paikoista.

Hengessämme näimme nuoren, melkein ryysyisen kulkurin koputtamassa Annecyn ovelle ja punastuen antamassa suosituskirjettään kauniille erakolle yksinäisellä tiellä, joka johti hänen majastaan kirkkoon. Nuorukainen ja nuori erakko näyttäytyivät meille niin selvinä, että meistä tuntui ikäänkuin he olisivat odottaneet meitä ja että näkisimme heidät pian ikkunassa tai Charmettesin puutarhan käytävällä. Kävelimme taas vähän matkaa ja pysähdyimme uudestaan. Tämä seutu veti meitä puoleensa ja työnsi luotaan niinkuin seutu, jossa rakkaus oli keksitty ja jossa se myös oli tahrattu. Meillä ei tosin ollut tätä vaaraa. Meidän oli säilytettävä rakkautemme ikuisesti yhtä puhtaana ja jumalallisena kuin se nyt oli sieluissamme.

»Oi, jos olisin Rousseau», sanoin itsekseni, »mitä tekisikään

minusta tämä toinen rouva de Warens, joka on yhtä paljon ylempänä Charmettesin rouva de Warensia kuin minä nerotani, joskaan en tunteiltani, alempana Rousseaut!»

Näin miettien kapusimme hyvin jyrkkää nurmikkoa myöten, jolla kasvoi siellä täällä joku vanha pähkinäpuu. Nämä puut olivat nähneet kahden rakastavaisen leikkivän oksiensä alla. Oikealla puolella, missä rotko kapenee, kokonaan sulkeakseen läpikulun, on rouva de Warensin talo louhimattomista kivistä huonosti yhteenliitetyillä pengermällä. Se on pieni harmaakivinen kuutio, jossa on aukkoina yksi ovi ja kaksi ikkunaa pengermän puolelle ja samoin puutarhaanpäin. Ylhäällä on kolme matalaa kamaria, alhaalla suuri sali vailla huonekaluja, vain rouva de Warensin nuoruudenkuva seinällä. Hänen viehättävistä kasvoistaan säteilee savuttuneen kankaan pölyn läpi kauneutta, haaveilua ja hilpeyttä. Suloinen naisraukka! Jollei hän olisi kohdannut tätä valta-teillä harhailevaa poikapoloista, avannut hänelle kotiaan ja sydäntään, niin tämä herkkä ja kärsivä nero olisi hukkunut lokaan. Tämä tapaaminen oli kuin sattuma, mutta se oli itseasiassa tämän suuren miehen ennaltamäärätty kohdalo ensimmäisen rakastetun muodossa. Tämä nainen pelasti hänet, sivisti häntä. Hän innosti Rousseauta yksinäisyydessä, vapaudessa ja rakkaudessa kuten itämaiden huu-rit hekumalla valmistavat nuoria uskonnollisia yltiöpitä marttyyrikuolemaan. Rouva de Warens antoi Rousseaulle uneksivan mielikuvituksen, naisellisen sielun, hellän äänensävyyn ja intohimoisen luonnonrakkauden. Tartuttaen häneen haaveilemisensa rouva de Warens antoi hänelle vuosisatansa naisten, nuorukaisten, rakastavien, köyhien, sorrettujen ja onnettomien innostuksen, antoipa hänelle koko-

naisen maailman, mutta kuinka kiittämätön Rousseau kuitenkin oli! Hänen toimestaan Rousseau sai maineensa ja testamenttasi hänelle sensijaan häväistykseen! Jälkimaailman pitää kuitenkin olla heille kiitollinen ja antaa anteeksi heikkous, joka tuotti meille vapauden profeetan.

Kun Rousseau kirjoitti kamalat sivut hyväntekijättärestään, ei hän ollut enää Rousseau, vaan mielipuoli raukka. Kuka tietää, eikö hänen sairas ja sekava mielikuvituksensa, joka silloin saattoi hänet näkemään hyvässätyössä loukkauksen, rakkaudessa vihan, houkuttanut häntä näkemään ilotyttöä tunteellisessa naisessa, kyynillisyyttä rakkaudessa? Olen sitä aina epäillyt. En usko järkevän miehen voivan niistä vastakkaisista ominaisuuksista, jotka Rousseau antaa rakastetulleen, yhdistää todenmukaista luonnetta. Toisen näistä ominaisuuksista kumooa toisen. Jos rouva de Warens oli kyllin sielukas ihailukseen Rousseauta, ei hän samalla kertaa rakastanut Claude Anetia. Jos hän itki Claude Anetia ja Rousseauta, niin hän ei rakastanut parturinoppilasta. Jos hän oli jumalinen, niin hän ei ylpeillyt heikkouksistaan, vaan valitti niitä. Jos hän oli liikuttava, kaunis ja herkkä, jommoiseksi Rousseau hänet meille kuvaa, niin hänen ei tarvinnut etsiä ihailijoita maanteiden ja katujen kulkureista. Jos hän oli viettävinään jumalisena sellaista elämää, niin hän oli kylmästi harkitseva ja teeskentelevä nainen, mutta silloin hän ei ollut »Tunnus-
tuksien» avomielinen, suora, hylätty nainen. Koko kuva on väärä, siinä on mielikuvituksen luoma pää ja sydän. Siinä on jokin salaisuus, joka johtune kuvaajan harhautuneesta kädestä enemmän kuin kuvattavan naisen piirteistä. Ei saa syyttää kuvaajaa, jolla ei enää ollut arvostelukykä,

eikä uskoa kuvaa, joka rumentaa ihailtavan olennon, sittenkun on tehty alkuluonnos.

Mitä minuun tulee, en ole milloinkaan uskonut, että rouva de Warens voisi tuntea itsensä Rousseau vanhana kirjoittamisissa epäilyttävissä sivuissa. Mielikuvitukseni on aina palauttanut hänet sellaisena, kuin hän ilmestyi nuorelle runoilijalle, kauniina, tunteellisena, hellänä, vähän kevytmielisenä, vaikkakin todellisesti uskonnollisena, tuhlaavaisen hyväntekevänenä, rakkaudenjanoisena, kiihkeästi haluavana olla sekä äiti että rakastajatar nuorukaiselle, jonka kaitseminen hänelle lähetti ja jonka hän rakkaudentarpeensa otti vastaan. Siinä todellinen kuva, jommoiseksi Chambéryn ja Annecyn vanhukset sanoivat isiensä kuvanneen rouva de Warensia tuhansia kertoja.

Rousseau omassa sielussakin on todistuksia hänen syytöksiään vastaan. Mistä hän olisi saanut ylevän ja hellän hartautensa, naissydämen kaltaisen surumielisyytensä, hienot ja herkulliset siveltimenvetonsa, jollei nainen olisi antanut niitä sydämellään? Ei, nainen, joka on luonut sellaisen miehen, ei ole kyynillinen ilotyttö, vaan langennut Heloise, rakkauteen, mutta ei häpeään ja turmelukseen langennut Heloise. Vetoan kättyisästä ja ihmisluontoa herjaavasta Rousseau-vanhuksesta nuoreen ja rakastavaan Rousseauhon ja Charmettesista käyn usein etsimässä sitä rouva de Warensia, joka elää minun sydämessäni ja silmissäni liikuttavampana ja viehättävämpänä kuin hänen.

44.

Muuan köyhä nainen laittoi meille tulen rouva de Warensin kamariin. Tottuneena ulkomaalaisten vierailuihin ja heidän pítkiin ja yksityiskohtaisiin keskusteluihinsa tällä kuuluisan miehen ensi vuosien näyttämöllä jatkoi puutarhurin vaimo hommiaan keittiössä ja pihalla meistä sen enempää välittämättä. Hän antoi meidän lämmitellä rauhassa, kiereillä vapaasti salista puutarhaan ja puutarhasta eri huoneisiin. Aurinkoisessa puutarhassa, jonka matala muuri erotti viiniköynnöksistä, ei kasvanut enää yrttejä eikä vihanneksia, vaan rikkaruohoja, katinnauriita ja nokkosia. Se muistutti kyläkalmistoa, jonne talonpojat sunnuntaisin tulevat talviauringossa lämmittelemään kirkon seinää vasten. Ennen hiekoitetut käytävät olivat nyt kostean mullan ja keltaisen sammalen peitossa ja osoittivat kyllin rappioutilaa, johon isäntäväen poissaolo oli ne saattanut. Oi, kuinka olisimmekaan halunneet siellä keksiä rouva de Warensin jalanjäljen ajoilta, jolloin hän käveli puulta puulle, viiniköynnökseltä toiselle kori kädessä poimimassa puutarhan päärynöitä tai rypäleitä, laskien leikkiä suojattinsa tai rippisänsä kanssa! Mutta heistä ei ole talossa muuta jälkeä kuin muisto. Nimi, muisto, kuva, aurinko, jonka he ovat nähneet, ilma, jota ovat hengittäneet ja joka näyttää vielä säteilevän heidän nuoruuttaan, lämpimänä heidän hengityksestään, kaikuen heidän äänestään, loihdivat vieraan samaan valoon, samoihin henkäyksiin, unelmiin ja ääniin, jotka heidän kevättään sulostuttivat.

Näin Julien hartaudesta, miettiväisistä kasvoista, äänetömyydestä, että tämä rakkauden ja neron pyhäkkö oli teh-

nyt häneen yhtä syvän vaikutuksen kuin minuun. Joskus hän välttelikin minua saadakseen yksinäisyydessä koota ajatuksensa, ikäänkuin olisi pelännyt ilmaista niitä minulle. Hän palasi sisään lämmittelemään, minun ollessani puutarhassa, ja lähti puutarhaan lehtimajan kivipenkille istumaan, kun tulin hänen luokseen tulen ääreen. Vihdoin menin lehtimajaan häntä tapaamaan. Viiniköynnösten viimeiset keltaiset lehdet riippuivat valmiina varisemaan ja antoivat auringonsäteiden kutoa Julien vaippaansa.

»Mitä haluatte ajatella ilman minua?» kysyin häneltä lempeästi moittien. »Ajattelenko milloinkaan yksinäni?»

»Oi», huudahti hän, »te ette usko sitä, minä ajattelin, että tahtoisin olla teille jonkin aikaa rouva de Warens, vaikka minun täytyisi nähdä elämäni sitten kuluvan hylättynä ja muistoni häpeässä kuin hänenkin ja vaikka olisitte yhtä kiittämätön ja panetteleva kuin Rousseau! . . . Kuinka onnellinen rouva de Warens olikaan!» jatkoi hän taivaaseen katsoen, ikäänkuin olisi sieltä etsinyt ja siellä nähnyt tuon merkillisen kadehtimansa naisen kuvan. »Kuinka onnellinen hän olikaan! Hän sai uhrata itsensä sille, jota rakasti.»

»Oi, mikä kiittämättömyys ja häpäisy itseänne ja onneanne kohtaan!» vastasin hänelle viedessäni hänet takaisin sisään hitain askelin kuivien lehtien yli, jotka rapisivat jalkojemme alla. »Olenko siis yhdelläkään sanalla, yhdelläkään katseella tai huokauksella osoittanut, että puuttuisi mitään katkerasta, mutta täydellisestä onnellisuudestani? Eikö enkelimäinen mielikuvituksenne siis käsitä, että toinen Rousseau — jos luonto olisi tehnyt kaksi — tarvitsisi toisen rouva de Warensin, nuoren, neitseellisen, puhtaan, enkelimäisen, samalla kertaa rakastajattaren ja sisaren,

joka antaa koskemattoman, kuoleimattoman sielunsa häviävän hempeyden asemasta kadotetulle ja jälleen löydetylle, nuorelle, eksyneelle veljelle, joka myös harhaisi niin kuin tuo kellosepän poika, avaten hänelle kotinsa ja puutarhansa asemasta hellyytensä lämmittävän lieden, puhdistuen häntä säteissään, pesten ensimmäiset tahrat pois kyynelillä, saattaen hänet ikuisesti inhoamaan muuta hekumaa kuin ajattelun ja sisäisen omistamisen autuutta, opettaen häntä nauttimaan kieltämyksistäkin, jotka ovat tuhat kertaa ylevämpiä kuin luontokappaleille ja ihmisille yhteiset nautinnot, avaten hänelle tien elämään katseittensa kirkkaudella, kiihoittaen maineeseen ja hyveeseen ja palkiten häntä uhrauksestaan sillä ajatuksella, että maineen, hyveen, uhraukset lukee hänelle ansioksi rakastetun sydän, että kaikki suurenee hänen rakkaudessaan, kaikki moninkertaistuu hänen kiitollisuudessaan, kaikki liittyy tähän hellyyden aarteeseen, joka täällä kasvaa ja vasta taivaassa avautuu? . . . »

Näin puhuttuani vaivuin raukeana tuolille vasten muuria kauas hänestä kasvot käsiini peitettyinä. Jäin siihen pitkäksi aikaa ääneti.

»Lähtekäämme», sanoi hän minulle, »minun on kylmä. Tämä seutu ei ole sovelias meille.»

Annoimme pari kolikkoa kunnan vaimolle ja palasimme hitaasti Chambérya kohti.

45.

Seuraavana päivänä Julie lähti Lyoniin. Illalla tuli Louis majataloon meitä tapamaan. Suostutin hänet lähtemään kanssani muutamiksi viikoiksi isäni luo. Tämä talo oli

Lyonin ja Pariisin välisellä taipaleella. Lähdimme yhdessä Chambéryn satulasepiltä hankkimaan pienet, avonaiset kärryt, aikoen seurata ystävättäreni vaunuja siihen kaupunkiin asti, jossa meidän oli erottava, ja saimmekin mitä tarvitsimme.

Ennen päivänpaikkaa olimme taas matkalla ja ajoimme hiljaista ravia Savoijin mutkittelevia rotkoja pitkin, jotka Beauvoisinin sillalta alkaen avautuvat Dauphinén kivisiksi, yksitoikkoisiksi tasangoiksi. Joka pysähdyspaikassa laskeuduimme kärryistä ja lähdimme edellä kulkevien vaunujen luo tiedustamaan, kuinka potilasparkamme jaksoi. Jokainen pyöränkierto, mikä vei häntä kauemmas Savoijista tapaamastaan elämänlähteestä, näytti kalventavan hänen hipiäänsä, palauttavan hänen silmiinsä ja piirteisiinsä sen raukeuden ja salaisen kuumeen, joka oli hämmästyttänyt minua kuoleman kauneutena ensi kertaa hänet nähdessäni. Eron hetken lähestyminen näytti ilmeisesti kouristavan hänen sydäntään. Häntä huvittaaksemme siirryimme La Tour du Pinin ja Lyonin välillä muutamiksi peninkulmiksi hänen vaunuihinsa. Pyysin häntä laulamaan ystävälleni romanssin skotlantilaisesta merimiehestä, ja hän myöntyi. Toisessa molempien rakastavien eroa kuvaavassa säkeistössä liikutti tilanteemme yhtäläisyys ja balladin sävelien epätoivoinen surumielisyys häntä niin, että hän purskahti meidän kanssamme itkuun. Hän painoi mustan vaippansa verhoksi kasvoilleen. Näin hänen kauan nyyhkyttävän sen alla. Viimeisessä levähdyspaikassa hän sai pyörtymiskohauksen, joka kesti siihen asti, kunnes saavuimme lyonilaiseen majapaikkaamme. Autoimme hänen kamaripalvelija-

tartaan kantamaan hänet vuoteeseen, jossa hän illan ku-
luessa vähän virkistyi. Seuraavana päivänä jatkoimme
matkaamme Mâconiin.

46.

Siellä meidän oli lopullisesti erottava. Ystäväni ja minä
annoimme hänen seuralaiselleen neuvoja. Kiirehdimme
hyvästijättöä, kun pelkäsimme pahentavamme hänen sai-
rauttaan pitentämällä näitä tuskallisia liikutuksia niinkuin
haava avataan nopeasti, jollei haluta kuulla huutoa. Ystä-
väni lähti isäni maatilalle, jonne minun piti tulla jäljestä
seuraavana päivänä.

Tuskin oli Louis lähtenyt, kun kuitenkin huomasin, että
minun oli mahdoton pitää antamaani lupausta. Se ajatus,
että jättäisin Julien itkemään ja jatkamaan pitkää talvista
retkeä parin palvelijan hoidossa ja että hän ehkä tietämät-
täni sairastuisi yksinään ollen jossakin majatalossa ja kuolisi
turhaan minua kutsuen, esti minua saamasta vähääkään
rauhaa. Minulla ei ollut enää rahaa. Kunnon vanhus, joka
oli lainannut minulle viisisataa frangia, oli kuollut poissa-
oloni aikana. Otin kelloni ja kultaperät, jotka kolme vuotta
aiemmin olin saanut eräältä äitini ystävättäreltä, muutamia
koristeita, olkalaput, sapelini, sotilaspukuni hopeiset nau-
hukset, käärin kaikki viittani alle ja vein sille korukaup-
piaalle, jolta äitini oli ostellut. Hän maksoi seitsemänsataa
frangia koko kasasta.

Sitten kiiruhdin majataloon, jossa Julie nukkui. Kutsu-
tin luokseni hänen saattajansa. Sanoin hänelle, että aioin

seurata Julien ajoneuvoja matkan päässä Pariisin porteille asti, mutta en tahtonut, että hänen emäntänsä sen huomaisi, kun pelkäsin, että hän kieltäisi sen minun itseni vuoksi. Kysyin mieheltä, mihin kaupunkeihin ja majataloihin hän aikoi matkalla poiketa, pysähtyäkseen samoissa kaupungeissa toisiin majataloihin. Palkitsin hänen vaiteliaisuutensa jo etukäteen runsaasti. Majatalossa varasin itselleni hevoset, olin varuillani ja lähdin puolta tuntia myöhemmin kuin olin nähnyt hänen vaunujensa lähtevän liikkeelle.

47.

Mikään odottamaton este ei tullut häiritsemään sitä salaperäistä valvontaa, jonka alaisena tahdoin pitää edelläni kulkevaa kohtaloa, pysyen itse näkymättömänä. Julien saattaja ilmoitti salaa kyytimiehelle, että pian olivat tulossa toiset ajoneuvot, joita varten tarvittiin kaksi hevosta. Pysähdyspaikoissa tapasin siis aina valjakon valmiina. Joudutin tai hidastutin kulkua sen mukaan, halusinko lähestyä edelläajavia vaunuja vai loitota niistä. Tiedustelin kyytimiehiltä edelläni ajaneen nuoren naisen terveydentilaa. Korkeilta kukkuloilta näin kaukana tasangolla vaunujen vierivän pölyssä tai auringonpaisteessa, kuljettaen mukanaan onneani. Ajatukseni ehätti hevosten edelle, tunkeutui vainuihin, katseli Julieta, joka unelmoi yksinomaan minusta tai valvoessaan itki menneiden kauniiden päivien muistoa. Sulkiessani silmäni, paremmin nähdäkseni hänet mielessäni, luulin kuulevani hänen hengityksensä. Minun on vaikea nyt käsittää, kuinka minulla oli kyllin voimaa vastustaa

viidenkymmenen penikulman pituisella taipaleella sisäistä pakkoa, joka ajoi minua hellittämättä vaunujen luo, seurattessani niitä haluamatta saavuttaa ja koko sieluni ollessa niihin suljettuna, samalla kun ruumiini, tuntematta lumen ja jäätävän sateen kylmyyttä ja omia tuskia heittelehti routaisella, rosoisella tiellä. Mutta pelko, että tuottaisi Julielle odottamattoman mielenliikutuksen, joka voisi käydä hänelle kohtalokkaaksi, että uudistaisin sydäntävihlovat jäähyväiset, ynnä se ajatus, että valvoin hänen turvallisuuttaan enkelimäisen epäitsekäästi kuin hellä kaitselmus, vahvisti minua päätöksessäni.

Ensimmäisellä kerralla hän poikkesi suureen Autunin hotelliin, minä taas lähellä esikaupungissa sijaitsevaan majataloon. Ennen päivänkoittoa vierivät molemmat vaunut edelleen toistensa näkyvissä pitkällä, valkoisella, aaltoilevalla viivalla, jollaisena maantie halkoo ylä-Bourgognen harmaita aroja ja ikivanhoja tammimetsiä. Pysähdyimme pieneen Avallonin kaupunkiin, hän sen keskukseen, minä laidalle. Seuraavana päivänä ajoimme Sensiin. Pohjatuulen Lucy-le-Boisin ja Vermantonin kuiville ylängöille kokoama lumi putoili suurina räntäisinä hiutaleina vuorille ja tielle ja hiljensi rattaiden tärinää. Oli vaikea erottaa usvaista taivaanrantaa lumituiskun läpi, jonka tuuli nostatti tupruamaan läheisiltä kesantopelloilta. Myöskään ei enää voinut korvalla tai silmällä erottaa molempien ajoneuvojen välimatkaa.

Äkkiä huomasin edessäni hevosteni päiden alla Julien vaunut keskellä tietä seisomassa. Saattaja oli laskeutunut istuimeltaan ja seisoj astinlaudalla huutaen ja epätoivoisia liikkeitä tehden. Hyppäsin maahan ja syöksyin ensi innos-

sani, joka oli varovaisuuttani voimakkampi, vaunujen ovelle ja sitten sisäänkin. Kamaripalvelijatar koetti siellä herättää emäntäänsä tainnostilasta, jonka olivat aiheuttaneet väsymys, myrsky ja ehkä myös sydämen kamppailut. Mitä tunsin pidellessäni sylissäni tätä ihailemaani ja kauan aikaa tajutonta päättä, toivoen ja samalla peläten, että hän kuulisi ja tuntisi ääneni, joka kutsui häntä elämään, sillä aikaa kun saattaja meni kaukaa mökeistä hakemaan tulta ja kuumaa vettä ja kun kamaripalvelijatar pidellen polvillaan emäntänsä jääkylmiä jalkoja hieroi niitä ja painoi rintaansa vasten lämmittääkseen — sitä ei voi kuvitella eikä kertoa kenkään, joka ei ole tuntenut elämän ja kuoleman taistelevan rinnassaan.

Tämä hellä huolenpito, kun saattajan tuomalla lämpimällä vedellä hierottiin häntä ja minä puolestani autoin puristelemalla hänen käsiään ja puhaltelemalla hänen ottaensa, palautti lämmön hänen käsiinsä ja jalkoihinsa. Väri, joka palasi hänen poskilleen, pitkä, heikko huokaus, joka pääsi hänen huuliltaan, osoittivat, että hän oli tainnoksista heräämisillään. Kiirehdin vaunuista maantielle, ettei hän tuntisi minua avatessaan silmänsä. Jäin vähäksi aikaa takapyörien viereen, kasvot verhottuina vaippaani. Palvelijain käskin olla puhumatta saapumisestani. He antoivat minulle merkin, että Julie oli vironnut. Kuulin hänen herättyään kuiskailevan näitä sanoja kuin unessa: »Oi, jospa Raphael olisi täällä! Minä luulin, että Raphael oli täällä.»

Riensin kärryilleni... Hevoset lähtivät taasliikkeelle, ja pitkä matka erotti meidät pian. Illalla pistäysin majataloon, johon hän Sensissa oli asettunut, tiedustelemaan hänen

tilaansa. Minulle vakuutettiin, että Julie oli tointunut ja nukkui rauhallisesti.

Seurasin häntä vielä Fossardiin asti, jossa on Montereaun pientä kaupunkia lähin majatalo. Tässä paikassa Sensin ja Pariisin välinen tie jakautuu kahteen haaraan, joista toinen vie Fontainebleaun, toinen Melunin kautta. Jälkimmäinen haara on vähän lyhyempi, joten valitsin sen ehtiäkseni jonkun aikaa ennen Julieta Pariisiin ja nähdäkseni hänen laskeutuvan vaunuistaan kotinsa edessä. Käskin kyytimiehen ajaa täyttä vauhtia ja saavuin aikoja ennen yötä siihen hotelliin, jossa minun oli tapana asua Pariisissa. Yön tultua lähdin eräälle rantakadulle ja pysähdyin vastapäätä Julien kotia, jota hän niin usein oli minulle kuvannut. Tunsin sen kuin olisin siellä viettänyt elämäni. Ikkunaruutujen läpi näin sisällä varjojen liikuskелеmista edestakaisin, mistä arvasin, että taloon odotettiin harvinaista vierasta. Julien kamarin katossa näin takkatulen heijastusta. Vanhan miehen hahmo lähestyi useita kertoja ikkunaa, näyttäen katselevan ja kuuntelevan liikettä kadulla. Se oli Julien puoliso, hänen isänsä. Ovenvartijat pitivät ovea auki ja ilmestyivät tavantakaa kynnyksen ulkopuolellekin katselemaan ja kuuntelemaan. Joulukuun viimeässä häilähtelevä katulyhty liikkutti hätäisesti edestakaisin kalpeata valoaan oven edustalla, katukäytävällä.

Vihdoin lähenivät eräältä kadulta nopeasti vaunut ja pysähtyivät talon ikkunain alle. Kiirehdin lähemmäksi ja jäin erään pylvään varjoon samalle puolelle kuin vaunut. Näin palvelijoiden kiiruhtavan esille. Huomasin Julien laskeutuvan vaunuista, nojaten vanhuksen käsivarteen. Tämä syleili häntä kuin isä lastaan pitkän poissaolon jälkeen ja

nousi vaivaloisesti portaita ylös ovenvartijan avustamana. Vaunut tyhjennettiin, kyytimies ajoi ne toisen kadun varrella sijaitsevaan vajaan, ja talon ovi sulkeutui. Palasin paikalleni joen kaidemuurin viereen.

48.

Katselin sieltä kauan Julien kodin valaistuja ikkunoita. Koetin nähdä, mitä sisässä tapahtui. Näin matkatavaroiden kannossa, myttyjen avaamisessa, huonekalujen järjestämisessä puuhailevien liikettä, kuten ainakin vieraan saavuttua. Kun tämä hyörinä lakkasi eivätkä kynttilät enää kulkeneet huoneesta toiseen, kun vanhuksen ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevaa huonetta ei valaissut muu kuin yölampun heikko valo, näin keskikerroksen ikkunassa Julien solakan ja notkean vartalon hetkeksi piirtyvän liikkumattohana varjona valkeille verhoille. Hän seiso i vähän aikaa siinä asennossa, sitten näin hänen avaavan ikkunan, vaikka oli pakkanen, katselevan Seine-virtaa sille taholle, missä olin, ikäänkuin hänen silmänsä olisivat kiintyneet minuun rakkauden ylikuonnollisesta viittauksesta, sitten kääntyvän ja tuijottavan kauan pohjoiselle taivaalle tähteen, jota meidän oli usein tapana yhdessä katsella ja jota olimme luvanneet katsella kumpikin puoleltamme ollessamme toisistamme erossa kuin valmistaaksemme sieluillemme kohtauksen taivaan luoksepääsemättömässä yksinäisyydessä. Tunsin tämän katseen kuin olisi tulikekäle heitetty sydämeeni. Ymmärsin, että sielumme olivat yhtyneet samaan ajatukseen. Kaikki päätökseni unohtuivat. Syöksyin kadun yli lähe-

täkseni Julien ikkunaa ja huutaakseni hänelle sanan, joka saisi hänet tuntemaan veljen jalkojensa juuressa. Juuri silloin hän sulki ikkunan. Huutoni hukkuu monien ajoneuvojen räminään. Valo sammui keskikerroksessa. Jäin liikkumattomaksi keskelle katuja. Naapuritalon kello löi hitaasti kahtatoista. Menin ovelle ja suutelin sitä kouristuksentapaisesti, uskaltamatta koputtaa. Polvistuin kynnykselle, rukoilin kiveä varjelemaan korkeinta hyvääni, jonka olin tuonut ja uskonut näiden seinien sisään, ja poistuin.

49.

Seuraavana päivänä lähdin Pariisista tapaamatta ainoatakaan entisistä ystäväistäni, sisimmässäni onnellisena siitä, etten ollut kenellekään muulle kuin hänelle omistanut ainoatakaan katsetta, sanaa tai askelta. Muu maailma ei minulle enää mitään merkinnyt. Ennen lähtöäni jätin kaupunginpostiin Pariisissa päivätyn ja Julielle osoitetun kirjelipun. Hän saisi sen herätessään. Kirjeessä oli vain sanat: »Olen Teitä seurannut. Olen näkymättömänä valvonut matkaanne. En ole voinut Teistä erota, ennenkuin tiesin jättäneeni Teidät niiden suojaan, jotka Teitä rakastavat. Eilen puoliyön aikaan, kun avasitte ikkunanne ja huokasitte tähteä katsellessanne, olin läsnä. Olisitte voinut kuulla ääneni. Kun luette näitä rivejä, olen jo kaukana . . .»

50.

Matkustin yötä päivää ajatukset niin turtuneina, etten tuntenut kylmää, nälkää enkä taipaleen pituutta, ja saavuin kuin unessa M:n kylään, miltei muistamatta, että olin käynyt Pariisissa. Tapasin ystäväni Louisin, joka odotti minua isäni pienessä maatalossa. Hänen sielläolonsa oli minulle hyvin mieleen. Sain ainakin puhua hänelle Juliesta, jota kumpikin yhtä paljon ihailimme. Nukuimme samassa huoneessa. Osa yöstämme kului keskustellessamme tästä jumalallisesta ilmestyksestä. Julie oli häikäissyt hänet samoin kuin minut. Louis piti häntä melkein mielikuvituksen luomana haaveena, yhtenä luonnon suurimmista naisista, Danten Beatricen, Tasson Eleonoran, Petrarcan Lauran tai Vittoria Colunnan kaltaisena runoilijattarena, rakastajattarena ja sankarittarena samalla kertaa, olentona, joka vaeltaa maailmassa tuskin maahan koskien ja pysähtyen vain hurmatakseen muutamien rakkauden armoittamien miesten katseet, herättääkseen heidän sielussaan kuolemattomuuden kaipuun, ollakseen valiomiesten mielikuvituksessa *sursum corda*.

Louis ei uskaltanut kohottaa rakkauttaan innostuksensa tasalle. Hänen hellän, sairaloisen ja varhain haavoittuneen sydämensä täytti silloin erään sukulaisensa, hurskaan orpo-tytön, liikuttava kuva. Hänen onnensa olisi ollut saada naida tämä tyttö ja elää huomaamattomana ja hiljaa jossakin Chambéryn kukkuloiden mökissä. Varattomuus piti rakastavaisraukkoja kuitenkin surumielisen ja hellän ystävyyden rajoissa ja siinä pelossa, että he saattaisivat perheensä puutteeseen ja lapsensa kurjuuteen. Tyttö

kuoli muutamia vuosia myöhemmin masentuneena ja yksinäisenä.

Hän oli viehättävimpiä olentoja, minkä milloinkaan olen nähnyt riutuvan onnensäteiden puutteesta. Hänen kasvoissaan, joissa näki kukoistavan nuoruuden jätteitä valmiina jälleen virkistymään tai sammumaan, oli onnettomuuden painama viehkeä ja ylevä leima, jota sanotaan alistumiseksi. Hän tuli sokeaksi sen johdosta, että oli yksinäisyydessä odotuksen ja epävarmuuden vuosina itkenyt niin paljon. Tapasin hänet kerran Italiasta palatessani. Hänen pikku sisarensa talutti häntä Chambéryn kadulla. Kuullessaan ääneni hän kalpeni ja hapuili kädellään tukea.

»Antakaa anteeksi», sanoi hän minulle, »se johtuu siitä, että kuullessani äänenne muinoin kuulin toisen samalla kertaa . . .»

Tyttö parka, nyt hän kuulee taivaassa lemmittynsä äänen.

51.

Kuinka pitkiltä tuntuivatkaan minusta ne kaksi kuukautta, jotka minun oli vietettävä kaukana Juliesta maalla tai kaupungissa isäni luona odottaessani aikaa, jolloin saisin tavata Julien Pariisissa. Kolmena tai neljänä viime kuukautena olivat isäni antamat kuukausirahat, hellän äitini salaa lahjoittamat varat ja ystäviltä saadut lainat kokonaan kuluneet niiden velkojen maksuun, joihin tuhlaus, peli ja matkat olivat olleet syynä. En tiennyt mitään keinoa, millä olisin kerännyt Pariisin-matkaa ja siellä edes vaatimattominta elämää varten tarvittavan pikku summan. Päätin

odottaa tammikuuhun, jolloin isäni antaman vuosiavustuksen neljännes oli saatavissa ja rikas, mutta ankara enoni ja vanhat, hyvät, mutta tarkat tätini minulle tavallisesti antoivat jonkin pikkulahjan. Toivoin näistä kaikista pikku lähteistä saavani kuuden tai kahdeksan sadan frangin suuruisen summan, joka riittäisi muutaman kuukauden pituiseen oleskeluun Pariisissa. Tämä säästäväisyys ei enää kiusaisi turhamaisuuttani, sillä elämäni oli yksinomaan rakkaudessa. Kaikki maailman rikkaudet olisin käyttänyt vain hankkiakseni hetken, jonka tahdoin viettää hänen luonaan.

Odotusaikana ajattelin vain häntä. Olimme toisillemme pyhittäneet kaikki päivämme hetket. Kun hän aamulla herättyään sulkeutui huoneeseensa minulle kirjoittaakseen, kirjoitin minä samalla hetkellä hänelle. Kirjeemme ja ajatuksemme tapasivat toisensa joka päivä matkalla postissa, kyselivät toisiltaan, ja vastailivat ja yhtyivät. Oikeastaan emme olleetkaan erossa juuri enempää kuin muutaman tunnin: illan ja yön. Nekin hetket täytin häntä ajattelemalla. Ympäröin itseni hänen kirjeillään, avasin niitä pöydälleni, sirotin vuoteelleni, opettelin ne ulkoa ja sanelin itsekseni niiden kiihkeimpiä, syvällisimpiä kohtia. Jäljittelin hänen ääntään, korostustaan, liikkeitään ja katseitaan. Vastasin hänelle. Saatoin lopulta niin elävästi kuvitella hänen todella olevan läsnä, että olin surullinen ja kärsimätön, kun minua tultiin kutsumaan atefioille tai vierailuille. Minusta tuntui kuin olisi hänet minulta viety tai ajettu hänet huoneestani.

Lähtiessäni pitkille retkille vuoristoon tai näköalattomille sumuisille jokiniityille otin aamulla saamani kirjeen mukaan. Istahdin monta kertaa kalliolle, veden ääreen tai

jäälohkareelle sitä lukemaan. Joka kerta uudelleen lukiesani olin huomaavinani sanan tai vivahduksen, jota en ennen ollut keksinyt. Muistan, että suuntasin askeleni aina koneellisesti pohjoiseen, ikäänkuin joka askel, joka vei minua Pariisia kohti, olisi johtanut minua häntä lähemmäksi ja vähentänyt kamalaa välimatkaa, joka meidät erotti. Siinä mielessä marssin usein hyvin kauas Pariisiin päin ja taistelin itseni kanssa, kun oli takaisin käännättävä. Olin murheisani ja käännysin monesti taivaanrantaa kohti, jonka takana hän hengitti. Hitaasti ja väsyneenä tulin takaisin.

Oi, kuinka kadehdintaan pohjoista kohti sumun läpi lentävien korppien lumenpeittämiä siipiä! Mitä tuskaa tuotivatkaan minulle tiellä Pariisia kohti ajavat vaunut! Mitä olisinkaan antanut hukkaan kuluneen nuoruuteni päivistä, ollakseni toimettomien vanhuksien sijassa, jotka hajamielisinä vaunujen ikkunasta katselivat tien reunalla vastahakoisesti kävelevää yksinäistä nuorukaista! Oi, kuinka loppumattoman pitkiltä minusta tuntuivat joulukuun ja tammi-kuun itsessään niin lyhyet päivät!

Minulla oli päivässä vain yksi ainoa iloinen hetki, jolloin huoneestani kuulin kirjeenkantajan askelet, helistelyn ja äänen hänen jaellessaan kirjeitä eri taloihin. Silloin avasin heti ikkunani ja näin hänen marssivan katua pitkin kädet täynnä kirjeitä, joita hän jätti palvelijattarille, odottaen joka talon luona, kunnes hänelle maksettiin postiraha. Kuinka sadattelinkaan noiden kunnan naisten hitautta, kun rahojen laskemisesta ei näyttänyt tulevan loppua! Ennen kuin postimies soitti isäni ovelle, olin juossut alas rappusia käytävän läpi ja seisoin vavisten kynnyksellä. Sillaikaa kun ukko penkoi kirjenippuaan, koetin siitä keksiä hienosta

hollantilaisesta paperista taitetun kuoren ja kauniilla englantilaisella käsialalla kirjoitetun osoitteen, jotka erottivat aarteeni kaikenlaisten karkeiden ja arkipäiväisten kirjeiden joukosta. Otin sen vavisten käteeni. Katseeni sumentui, sydämeni jyskytti ja jalkani horjahtelivat. Kätkin kirjeeni takkini alle peläten, että tapaisin jonkun portaissa ja että äitini epäilisi niin tiheää kirjeenvaihtoa. Kiiruhdin huoneeseen ja suljin oven, jotta rauhassa ja keskeyttämättä saisin ahmia joka sivun. Kuinka monta kyyneltä ja kiihkeää suudelmaa painuikaan paperille, ja kun vuosien kuluttua jälleen avasin tämän kirjenipun, kuinka monta huulieni poispyyhkimää sanaa puuttuikaan lauseista, joita kyyneleni olivat kostuttaneet, liikutukseni repineet!

52.

Aamiaisen jälkeen palasin yläkamariini lukeakseni kirjeen uudelleen ja siihen vastatakseni. Ne olivat päivieni suloisimpia ja kuumeisimpia hetkiä. Otin neljä lehteä suuri-kokoisinta, ohuinta hollantilaista paperia, jota Julie oli lähettänyt minulle Pariisista tätä tarkoitusta varten ja johon kirjoitin ylhäältä alas asti, reunoille ja poikittain rivien yli tuhansia sanoja. Joka aamu kirjoitin lehdet täyteen ja ne olivat mielestäni liian pieniä ajatusteni intohimoiselle ja kiihkeälle kuohunnalle. Näissä kirjeissä ei ollut alkua, ei loppua, ei keskikohtaa, ei kielioppia, ei mitään, mitä sanotaan tyyliksi. Niissä oli vain sieluni paljaana toisen sielun edessä parhaansa mukaan puhellen tai oikeammin sopertaen ylitsekuohuvia, kiihkeitä tunteitaan ihmisten vajavaisella

kielellä, joka ei ollut syntynyt ilmaiseamatonta ilmaisemaan. Siinä oli vain epätäydellisiä merkkejä, tyhjiä sanoja, onttoja puheenparsia, jääkieltä, jonka sielujemme kyllyys, voima, ja tuli saattoivat sulamaan kuin kovan metallin, muodostaen siitä jonkinlaisen häilyvän, eetterisen, leimuavan ja hyväilevän tulikielen, jota eivät muut olisi ymmärtäneet ja jota me tajusimme, koska se oli itseämme. Tämä sieluni vuodatus ei milloinkaan lakannut eikä kylmennyt. Vaikka taivaanlaki olisi ollut kirjeensivuna ja Jumala olisi käskennyt minua täyttää sen rakkaudellani, ei siihen olisi mahtunut kaikki, mitä tunsin rinnassani.

Kirjoittettuani neljä lehteä täyteen lopetin, ja kuitenkin tuntui minusta kuin en olisi mitään sanonut. Oikeastaan en ollutkaan sanonut mitään, sillä kuka on milloinkaan saatanut sanoa ääretöntä?

53.

Nämä kirjeet, joissa en pyrkinyt mihinkään viheliäisiin saavutuksiin ja jotka eivät olleet työtä, vaan nautintoa, olisivat kuitenkin myöhemmin olleet minulle ihmeellisesti hyödyksi, jos Jumala olisi määrännyt minut kaunokirjallisisissa teoksissa puhumaan ihmisille tai maalailemaan sielun intohimojen vivahduksia, raukeutta tai puuskapäitä. Voin sanoa, että tietämättäni siinä taistelin toivotonta taistelua kuin Jakob enkelin kanssa kielen köyhyyttä, karuutta ja kankeutta vastaan, jota minun kuitenkin oli pakko käyttää, kun en taivaan kieltä tuntenut. Nämä yliluonnolliset ponnistukset, joita tein voittaakseni, herkentääkseni, laajen-

taakseni, taivuttaakseni, henkevoittääkseni, värittääkseni, hehkuttaakseni tai viilentääkseni ilmaissukeinoja; tarve lausua sisäisimmín, tavoittamattomimmín sanoín tunteiden vivahduksia, ajatuksen eetterisimpiä liikkeitä, intohimon vastustamattominta, pídäTTYvimmán puhtainta paloa, kuvata katseita, asentoja, huokauksia, äänettömyyttä, riutumusta, sydämen nääntymystä jumaloidessaan näkymättöntä lemmittyä — nämä ponnistukset, joita vastaan kynä sormissani niskoitteli, pakottivat sen toisinaan väkisininkin löytämään sanan, käänteén, sävyn, huudon mahdotontakin ilmaisemaan. En ollut puhunut mitään kieltä, mutta olín huutanut sydämestäni, ja minút oli ymmärretty. Noustessani tuoliltani näín ankarastí taisteltuani sanojen, kynän ja paperín kanssa muistan huoneeni talvisesta viileydestä huolimatta kylmän hien virtailleen otsallani. Avasin ikkunan virkistääkseni itseäni ja kuivatakseni hiuksiani.

54.

Mutta näissä kirjeissä ei ollut vain rakkauden huudahduksia, vaan paljoa useammin pyyntöjä, mietteitä, tulevaisuuden haaveita, viittauksia taivaaseen, lohdutuksia ja rukouksia.

Tämä rakkaus, luontonsa mukaan vailla hekumaa, joka herpaisee sydäntä tyydyttäessään aisteja, oli avannut minussa jälleen alhaisten nautintojen samentamat ja ehdyttämät uskonnollisuuden lähteet. Hurskauteni kohosi sielussani jumalallisen rakkauden korkeuteen ja puhtauteen. Ponnistelin kohottaakseni tämän toisen kärsivän ja kuivuneen

sielun kerallani taivaaseen haltioituneen ja miltei mystillisen mielikuvituksen siivillä. Puhuin Jumalasta, joka yksin oli kyllin täydellinen luodakseen tämän kauneuden, neron ja hellyyden yli-inhimillisen täydellisyyden, yksinään kyllin suuri sisällyttääkseen pyrkimyksiemme suunnattomuuden, kyllin ääretön ja ehtymätön ottamaan vastaan ja povellaan säilyttämään rakkauden, jonka hän meissä oli sytyttänyt, jotta sen liekki meitä toistemme kautta kuluttamalla saisi huokauksemme yhdessä kääntymään hänen puoleensa. Lohdutin Julieta siitä uhrauksesta, että velvollisuus pakotti meidät luopumaan täydellisestä onnesta täällä maan päällä. Osoitin hänelle, mitä sellainen hetkellinen uhraus merkitsi ikuisen palkitsijamme kasvojen edessä. Siunasin särkyneiden tunteittemme puhtautta ja epäitsekkyyttä, koska sen vuoksi kerran saisimme aineettomamman ja enkelimäisemmän autuuden puhtaiden henkien ikuisessa ilmapiirissä. Meninpä niin pitkälle, että sanoin itseäni onnelliseksi ja ylistin sitä eroa, johon juuri rakkaus, mutta suurempi rakkaus, oli meidät tuominut. Vannotin häntä ajattelemasta tuskiani ja itse tuskaa tuntemasta. Osoitin hänelle rohkeutta ja maallisen onnen ylenkatsetta, joka useasti ei ollut sanoja syvemmällä. Uhrasin hänen vuokseen kaikki, mikä minussa oli inhimillistä. Kohosin enkelien aineettomuuteen, ettei hän epäilisi ihailuun kätkeytävän kärsimystä tai katumusta. Pyysin hartaasti häntä hakemaan lempeästä ja ravitsevasta uskonnosta, kirkon suojasta, mystillisestä uskosta Kristukseen, itkevien Jumalaan, polvistumisesta ja avuksihuutamisesta luottavaista toivoa ja lohdutusta, jotka olin saanut jo lapsuudessani.

Hän oli minussa jälleen herättänyt uskonnollisen tunteen.

Hänen puolestaan kohotin nämä hehkuvat ja rauhalliset rukoukset, jotka nousivat taivasta kohti kuin liekki, mutta sellainen liekki, jota tuuli ei häilytä. Pyysin häntä lukemaan rukouksensa määrättyinä päivän ja yön hetkinä, jolloin itse ne luin, jotta meidän molempien yhtyneet ajatukset samoin sanoin kohoisivat samaan aikaan yhtenä rukouksena . . . ja lopuksi kastelin kaikki kyynelilläni, jotka jättivät sanoihini kaunopuheisemmat ja pysyvämmät jäljet kuin itse sanat. Salaa kävin postiin viemässä tämän sisimmän ytimeni. Tunsin itseni keventyneeksi palatessani ikäänkuin olisin päässyt osasta sydämeni painoa.

55.

Mutta kuinka väsymättä ponnistelinkin, kuinka herkeämättä jännitinkin nuorta hekuvaa mielikuvitustani hekuttaakseni kirjeitäni itseäni kuluttavalla tulella, luodakseni huokauksilleni ilmaisun, saadakseni tulikuuman sieluni vaeltamaan paperilla matkan, joka meidät erotti — tässä taistelussa ilmaisumuotojen voimattomuutta vastaan vei Julie minusta kuitenkin voiton. Hänen kirjeensä yhdessä lauseessa oli enemmän painoa kuin minun kahdeksalla sivullani: tunsin hänen hengitystään sanoissa, näin hänen katseensa riveissä, tapasin lauseissa hänen huuliensa hehkun. Hänestä ei mitään kadonnut tunteen hitaasti ja raskeasti vaihtuessa sanoiksi, jotka kylmentävät ja kalventavat sydämen laavan miehen kynässä. Naisella ei ole tyyliä: sen vuoksi hän lausuu kaikki niin hyvin. Tyyli on verho. Sielu on paljastettuna naisen huulilla tai kädessä, kuten sanojen

Venus, joka syntyy alastomana tunteesta. Itsestään syntyneenä hän ihmettelee syntymäänsä, ja häntä ihaillaan, ennenkuin hän edes tietää puhuneensa.

56.

Minkälaisia kirjeitä, mikä hehku, mikä hämy, mitkä värit, mitkä korostukset! Mikä tuli ja puhtaus yhtyneinä kuin timantin hohto ja kirkkaus, kuin intohimo ja ujous rakastavan neidon otsalla! Mikä voimakas välittömyys! Mikä tyhjentyvätön sydämen purkautuminen! Mikä äkillinen herääminen raukeudesta! Millaiset laulut ja valitukset! Ja sitten mitkä surulliset toistumiset kuin odottamattomat äänet sävelmän lopussa ja mitkä hyväilevät sanat, joiden tunti hivelevän otsaansa, niinkuin äiti leikillä puhalttaa hymyilevän lapsensa otsalle! Mikä suloinen keinunta puoliääneen lausutuissa sanoissa ja unelmoivissa ja sopertavissa lauseissa, jotka tuntuvat kietovan mielen säteisiin, huminaan, tuoksuun ja rauhaan ja ohjaavan huomaamatta tavujen rautessa rakkauden lepoon sielun uneen, kunnes sivun alla on suudelma ja jäähyväiset, jotka ottaa vastaan kuin saisi ne huulilleen!

Olen löytänyt kaikki nämä kirjeet. Olen lukenut ne sivu sivulta ja järjestänyt ja sitonut ne huolellisesti yhteen hänen kuolemansa jälkeen. Kukin kirje vastaa aina toiseen. Ne on ensimmäisestä viimeiseen kirjoittanut käsi, johon kuolema oli jo iskenyt, mutta jolle rakkaus vielä antoi voimaa. Olen lukenut ne uudelleen ja polttanut ne, kyyneleet silmissäni. Olin silloin sulkeutuneena huoneeseeni kuin olisin

rikosta tekemässä, vetäisten kymmeniä kertoja puoleksi palaneen kirjeen tulesta, lukeakseni sen uudelleen . . .

Minkävuoksi? kysyt minulta. — Senvuoksi ne poltin, että niiden tuhkakkin olisi ollut liian kuumaa maan päällä, ja hajoitin tuhan taivaan tuuliin . . .

57.

Viimein tuli päivä, jolloin voin laskea tunnit, jotka erotivat minut Juliesta. Kaikki rahaerät, jotka olin saanut kokoon, eivät tehneet yhteensäkään kyllin suurta summaa, että olisin voinut elää Pariisissa kolme tai neljä kuukautta. Äitini, joka näki hätäni tietämättä sen oikeaa syytä, otti viimeisestä, hellyyden miltei kokonaan tyhjentämästä jalo-kivilippaasta suuren timanttisen sormuksen, ainoan, joka hänellä oli jäljellä nuoruutensa koruista. Hän pisti sen salaa itkien kouraani.

»Kärsin yhtä paljon kuin sinäkin, Raphael», sanoi hän alakuloisin ilmein, »nähdessäni toimetttoman nuoruutesi kuluvan joutilaisuuteen pienessä kaupungissa tai haaveiluihin kedoilla. Olen aina toivonut, että Jumalan lahjat, joita sinussa olen siunannut varhaisimmasta lapsuudestasi asti, saattaisivat sinut maailmassa tunnetuksi ja avaisivat sinulle jonkin tien onneen ja kunniaan. Köyhyys, jossa kamppailimme, ei salli meidän sitä itse sinulle raivata. Jumala ei ole tahtonut sitä tähän asti, mutta meidän on alistuttava hänen tahtoonsa, joka aina on parhain. Epätoivoisena näen sinun sairastavan henkistä väsymystä, joka seuraa tuloksettomia yrityksiä. Koettakaamme vielä kerran onnea. Läh-

de, koska maa täällä polttaa jalkojasi. Elä joku aika Pariisissa. Koputa varovasti ja arvokkaasti vanhojen vielä vaikutusvaltaisten perheystäviemme oville. Osoita ne vähäiset lahjat, jotka luonto ja työ ovat sinulle antaneet. Tottahan uuden hallituksen johtomiehet koettavat vetää puolelleen pystyviä miehiä, jommoiseksi kehityt, palvelemaan, kannattamaan ja koristamaan ruhtinaiden valtaa, jotka Jumala on meille antanut. Isäparkasi on vaikea kasvattaa kuutta lastaan ja elää samalla arvonsa mukaan täällä maalaiselämän puutteessa. Sinun sukulaisesi ovat hyviä ja helpliä, mutta he eivät tahdo ymmärtää, että kaksikymmenvuotiaan sielu tarvitsee ilmaa hengittääkseen ja rajua liikettä toimiakseen. Tässä on viimeinen aarteeni. Olen luvannut äidilleni, etten luopuisi siitä ilman äärimmäistä hätää. Ota se ja myy. Auttakoon se sinua elämään muutaman viikon lisää Pariisissa. Se on viimeinen hellyyden osoitus, jonka heitän puolestasi kaitselmuksen arpajaisiin. Se tuottaa sinulle onnea, sillä tämän sormuksen mukana lähetän kaikki rukoukseni, hellyyteni ja huolenpitoni puolestasi.»

Otin sormuksen suudellen äitini kättä, ja kyynel valahti timantille. Oi, se ei auttanut minua etsimään vaikutusvaltaisten herrain ja prinssien suosiota, jotka vähät välittivät niin mitättömästä miehestä kuin minä olin, vaan elämään kolme kuukautta sydämen jumalallista elämää, jonka yksi päivä merkitsee enemmän kuin vuosisata kuuluisuutta. Tuo pyhä timantti oli minulle Kleopatran helmi, joka oli pantu elämäni maljaan ja tyydytti jonkun aikaa rakkauden- ja onnenjanoani.

58.

Tästä hetkestä lähtien muuttui luontoni kuitenkin kokonaan kunnioituksesta äitini moninkertaisia uhrauksia kohtaan ja kaikkien ajatuksieni keskittämisestä yhteen ainoaan asiaan: nähdä rakastettuni ja eläen mahdollisimman säästävaisesti, pitentää mahdollisimman kauan niitä päiviä, jotka saisin viettää Julien luona. Sen vähäisen kullan, jonka sain mukaani, laskin tarkasti kuin vanha saituri. Minusta tuntui, että jokainen pikku summa, jonka tuhlasin, oli onneni hetki tai elämäni pisara, joka meni hukkaan. Päätin elää kuin Jean-Jacques Rousseau tyhjästä tai miltei tyhjästä supistamalla turhamaisuuttani, säästämällä vaatteisani ja ruoassani kaiken mahdollisen, minkä tahdoin antaa sieluni pyhälle haltioitumiselle. Minulla oli kuitenkin jonkunmoinen hämärä halu rakkauteni vuoksi käyttää kykyäni hyödykseni. Muutamista runoista olivat eräät ystäväni olleet huomaavinaan, että minulla oli kykyä. Kolmena viime kuukautena olin unettomina hetkinäni kirjoittanut pienen kokoelman rakkaus-, miete- tai uskonnollisia runoja sen mukaan, soivatko mielessäni hellät vai vakavat sävelet, ja huolellisesti ja kauneimmalla käsialallani jäljentänyt ja lukenut ne osittain isälleni, joka oli erinomainen, mutta vaateliäs tuomari. Muutamat ystäväni osasivat joitakuita katkelmia ulkoakin. Olin sitonut runoarteeni vihreisiin kansiin, minkä piti olla hyvänä enteena toivomalleni kunnialle. En ollut näyttänyt sitä äidilleni, jonka siveys ja uskonnollisuus olisi kauhistunut muutamien elegiain enemmän antiikkista kuin kristillistä hekumaa. Toivoin, että näiden runojen teeskentelemätön tuoreus ja korkealentoinen innostus vie-

hättäisi ymmärtävää kustantajaa, että hän ostaisi teokseni tai ainakin painattaisi kustannuksellaan ja että yleisön maku ihailien metsän povessa lähteen partaalla syntynyttä uutta tyyliä tuottaisi minulle samalla mahdollisesti pienen omaisuuden ja runoilijan nimen.

59.

Minun ei tarvinnut olla huolissani siitä, kuinka löytäisin Pariisissa asunnon. Muuan ystäväni, nuori kreivi de V., joka äskettäin oli palannut matkoiltaan, aikoi viettää siellä talven ja kevään. Hän oli ehdottanut, että asuisin hänen luonaan pienessä keskikerroksen huoneistossa marsalkka de Richelieun komeassa, sittemmin puretussa talossa, portinvartijan asunnon yläpuolella, Neuve-Saint-Augustin-kadun varrella. Kreivi de V., jonka kanssa olin miltei jokapäiväisessä kirjeenvaihdossa, oli asioistani selvillä. Hän oli myös saanut minulta Julielle osoitetun suosituskirjeen, jotta oppisi tuntemaan sieluni sielun ja ymmärtäisi ainakin miksi ihailin tätä naista, vaikkei sitä, miksi olin häneen hullaantunut. Hän olikin heti ensi näkemältä sen ymmärtänyt ja joutunut haltioihinsa melkein kuin minäkin. Hänen minulle kirjoittamansa kirjeet uhkuivat kunnioitusta, jopa hartautta tätä surumielistä olentoa kohtaan, joka häilyi kuoleman ja elämän välillä, mutta jota sanoinkuvaamaton rakkaus minuun piti elossa, kuten hän sanoi. Hän puhui minulle Juliesta kuin taivaallisesta lahjasta, jonka Jumala oli antanut silmilleni ja sydämelleni ja joka kohottaa minut muiden ihmisten yläpuolelle, niin kauan kuin olisin hänen jumalal-

lisen säteilynsä verhossa. Vakuutettuna suhteemme yliluonnollisuudesta ja pyhyydestä V. piti rakkauttamme hyveenä eikä hävennyt olla uskottumme ja välittäjämme. Julie puolestaan puhui minulle V:stä kuin ainoasta arvoisestani ystävästä, jota kohtaan hän toivoi ystävyuteni kasvavan, ei vähenevän, kuten ahdasmielinen mustasukkaisuus olisi tehnyt. Kumpikin kiirehti minua tulemaan. V. yksin tunsii salaiset syyt ja aineelliset vaikeudet, jotka olivat minua tähän asti pidättäneet. Niin suuresti kuin hän olikin kiintynyt minuun, kuten hän on osoittanut kuolemaansa asti kaikissa vaikeuksissani, ei hän silloin voinut poistaa esteitä. Hänen äitinsä oli kuluttanut kaiken omaisuutensa antaakseen hänelle arvon mukaisen kasvatuksen ja tilaisuuden matkustaa pitkin Eurooppaa. V. palasi hyvin velkautuneena. Hän ei voinut minulle antaa Pariisissa muuta kuin kolkan asunnostaan, josta omaiset maksoivat vuokran. Muuten hän oli tähän aikaan yhtä köyhä kuin minä ja sen kiusan ahdistama, jota Juvenalis nimittää sanoilla: *Res angusta domi*.

M:stä lähdin pienillä yhden hevosen vetämällä kärryillä, joissa oli akseliin kiinnitetty puulavitsa istuimena ja neljä seivästä pystyssä, kärkien välille pingoitettuna tervattua kangasta sadetta vastaan. Edessä oli vain yksi hevonen, ja sitä oli aina parin penikulman päässä pysähdyspaikoissa vaihdettava. Tällaisia ajopelejä käytettiin silloin kuljetta-
maan Lyonista Pariisiin Bourbonnaisiin ja Auvergnen muu-
rareita, väsyneitä jalkamiehiä, marssissa jalkansa vioitta-
neita köyhiä sotamiehiä, jotka näin pääsivät päivämatkan
muutamilla kymmenillä centimeillä. En tuntenut häpeää
enkä tuskaa matkustaessani näin kurjasti. Vaikka olisin

samonnut matkan paljain jaloin lumessa, olisin tuntenut itseni yhtä ylpeäksi ja onnelliseksi. Säästin siten jonkun kymmenen frangia, joilla voin ostaa muutamia onnen päiviä lisää. Saapuessani Pariisin tulliportille en ollut mielestäni tuntenut ilkeää tärinää. Yö oli synkkä ja satoi rankasti. Nostin matkalaukun olkapäälleni ja menin koputtamaan kreivi de V:n vaatimattoman huoneiston ovelle.

Hän odotti minua avosylin ja puhui minulle hänestä. En saanut kyllikseni kysymisestä enkä kuuntelemisesta. Vielä samana iltana sain tavata Julien. V. menisi hänelle ilmoittamaan tuloni ja valmistamaan häntä iloon. Kun kaikki olisivat poistuneet Julien vastaanottohuoneesta, lähtisi V. viimeisenä ja tulisi ilmoittamaan minulle, joka odottaisin läheisessä kahvilassa, milloin Julie oli yksin, heittäytyäkseni hänen jalkojensa juureen.

Vasta sitten kun V. oli antanut minulle kaikki nämä tiedot ajattelin vaatteitteni kuivaamista uunin ääressä ja söin hiukan ja asetuin hänen etuhuoneensa hämäänsä vuodekammeroon. Tähän etuhuoneeseen tuli valoa vain pienestä pyöreästä ikkunasta ja lämpöä kamiinasta. Pukeuduin säädyl্লisen siististi, ettei rakastettuni tarvitsisi hävetä minun tähteni ystäviensä edessä.

Yhdentoista aikaan lähdimme liikkeelle jalkaisin. Sivuumme yhdessä sen ikkunan, jonka jo tunsin. Kolmet vau-
nut seisoivat oven edessä. V. lähti portaita ylös, ja minä menin odottamaan sovittuun paikkaan. Kuinka pitkältä tuntuikaan se aika, jonka sain odottaa! Kuinka sadattelinkaan noita yhtäkaikkisia vierailijoita, he kun joutoaikaa viettäessään olivat tahtomattaan ja tietämättään esteenä kahden sydämen yhtymiselle, jotka tykytystensä mukaan

laskivat kidutuksensa pituutta! Lopulta V. tuli. Kiiruhdin hänen jäljestään. Hän erosi minusta ovella, ja minä kiipesin portaita.

60.

Vaikka eläisin tuhannen tuhatta vuotta, en milloinkaan unohtaisi sitä hetkeä ja näkyä. Hän seiso i kirkkaassa valossa nojaten kyynärpäätään uunin valkoiseen marmorii n. Kasvot olivat oveen päi n kääntyneinä, silmät suunnattuina pieneen, huoneen edessä olevaan hämää n kätävää n, pää vähä n taipuneena sivulle, kuten ainakin koetettaessa erottaa lähenevien askelten ääntä. Hänellä oli yllään musta silkkinen surupuku, jossa oli mustaa pitsiä koristuksena kaulassa, vyötäisillä ja liepeessä. Nämä pitsit olivat hieman rypistyneet nojatuolin pieluksia vasten, joihi n raukeus ja sairaus pakottivat hänet turvautumaan, ja muistuttivat syksytuulen raastaman seljapuun mustia marjoja.

Tumma puku jätti näkyviin vain Julien olkapää t, kaulan ja kasvot. Tätä suruasua täydensivät luontevasti hänen mustat hiuksensa. Värien yhtäläisyys lisäsi hänen vartalonsa pituutta ja viehättävää soreutta. Takkavalkean heijastuminen kuvastimesta, uuninreunalle asetetun lampun hohde, joka heittyi hänen poskelleen, odotuksen, malttamattomuuden ja rakkauden kiihoitus levittivät hänen kasvoilleen nuoruuden loisteen ja elämä n väri n, niin että rakkaus näytti hänet kokonaan muuttaneen.

Huudahdin ilosta ja värähdin onnesta nähdessä ni hänet eloisampana, kauniimpana ja kuolemattomampana silmieni edessä kuin minun oli milloinkaan sallittu nähdä Savoijin

lempeässä auringonpaisteessa. Petollisen varmuuden ja ikuinen omistuksen tunne tulvahti sydämeen samalla kuin hänen kuvansa oli silmissäni. Hän koetti sopertaa muutamia sanoja minut nähdessään, mutta ei jaksanut. Liikutus sai hänen huulensa väräjäämään. Heittäydyin hänen jalkojensa juureen. Painoin huuleni mattoon, jota hänen jalkansa koskettivat. Kohotin silmäni katsoakseni häntä vielä ja päästäkseni varmuuteen siitä, ettei hänen läsnäolonsa ollut unelmaa. Hän pani toisen kätensä hiuksilleni ja toisella kädellään tukien itseään uunin marmorikulmaan lankesi samoin polvilleen eteeni. Katselimme toisiamme löytämättä sanoja onnemme runsaudelle. Olimme ääneti, hiljaisuus ja polvistuminen ainoana ilmaisunamme. Minun polvistumiseni oli täynnä ihailua, hänen täynnä onnea. Asentomme sanoi selvästi: »He rakastavat toisiansa, mutta heidän välillään on kuoleman varjo, ja vaikka he huumautuvat toistensa katseista, eivät he milloinkaan sulje toinen toistaan syliinsä.»

61.

En tiedä, kuinka kauan olimme siinä asennossa, kuinka monta tuhatta kysymystä ja vastausta, kyynelvirtaa ja ilonaaltoa vaihdettiin minun ja hänen kasvojensa, minun ja hänen kyynelkosteidensa silmiensä välillä huulten ollessa mykkinä. Onni oli jäykistänyt meidät liikkumattomiksi. Aikaa ei ollut olemassa. Ikuisuus oli silmänräpäyksessä.

Ulko-ovelta kuului koputusta ja askeleita portaista. Nousin seisomaan. Julie palasi horjuen leposohvalle. Istuuduin toiselle puolelle varjoon kätkeäkseni poskieni punaa ja kyy-

neleitteni jäljet. Huoneeseen astui vanha, ryhdikäs, hieno-, ylevä- ja lempeäkasvoinen mies hitain askelin. Hän istahti sanaa sanomatta leposohvalle ja suuteli isällisesti Julien vapisevaa kättä. Hän oli herra de Bonald. Vaikkakin kolktus, joka ilmaisi vieraan tulon, repi rikki haltioitumisen, siunasin sydämessäni kuitenkin herra de Bonaldia siitä, että hän oli tullut keskeyttämään ensimmäisen tapaamisemme, jossa järki olisi voinut hukkua huumaukseen. Tällaisena hetkenä sielu tarvitsee sitä jäätä, jonka viisaan paikalle tulo levittää aistien hehkuun karaistakseen lujan päätöksen pontta.

62.

Julie esitteli minut herra de Bonaldille sinä nuorena miehenä, jonka runoja hän oli saanut lukea. Herra de Bonald ihmetteli nuoruuttani ja oli hyvin suopea. Julien kanssa hän keskusteli kuuluisan ja iäkkään miehen isälliseen, avomieliseen tapaan, hakien nuorelta naiselta kauneuden sädetä silmilleen ja rauhallista puhelutilaisuutta päivän päätyttyä. Hänen äänensä kaikui syvältä kuin sielun pohjasta. Hänen keskustelunsa sujui niin viehättävän ja vakavan huolettomana kuin ainakin sen, joka lepuuttaa mieltään, ja kunnon miehen luonne loisti hänen otsaltaan.

Kellon lähetessä puolta yötä katsoin velvollisuudekseni poistua ensimmäisenä haihduttaakseni tästä minua vanhemmasta ja arvokkaammasta ystävästä sen epäluulon, että olin liian tuttavallinen. Vain katseen ja äänettömyyden sain palkakseni kiihkeästä odotuksesta ja vaivaloisesta matkastani, mutta olinhan sydämeeni saanut hänen ku-

vansa ja varmuuden, että tapaisin hänet tästä lähtien joka päivä. Se oli kylliksi, se oli liikaa.

Kuljeskelin kauan Pariisin rantakatuja pitkin, avaten viittani ja huuleni tuulelle, raitistaakseni rintaani ja alentaakseni onnenkuumetta, joka minua vaivasi.

Kotiin palatessani oli V. jo ollut monta tuntia nukuksissa. Pääsin uneen vasta päivän sarastaessa ja kaupustelijain huudellessa Pariisin kaduilla.

Seuraavat päivät olivat elämäni muuttumattomimmat, koska yksi ainoa ajatus liikkui sielussani ja kuvastui kasvoillani kuin kukan tuoksu, josta pelkää hitusenkaan haihtuvan, jos asettaa maljakon ulkoilmaan.

Nousin makuulta päivänvalon tunkeutuessa sen pienen etuhuoneen hämääseen komeroon, johon ystäväni oli ottanut minut huostaansa kuin kerjäläisen. Aloitin päiväni kirjoittaen Julielle pitkän kirjeen, jossa levähtäneenä jatkoin edellisen päivän keskustelua. Kuvailin ajatuksia, jotka olivat johtuneet mieleeni hänen luotaan lähdettyäni: pieniä laiminlyöntejä, suloista rakkauden katumusta, jolloin syyttää ja moittii itseään, kunnes on parantanut virheensä, rakastetun sydäimestä ja huulilta pudonneita timantteja, jotka saavat rakastajan hengessään palaamaan niitä poimiakseen ja lisätäkseen tunteittensa aarretta. Julie sai herätessään kirjeen jatkoksi edellisen illan keskusteluun ikäänkuin se olisi hiljaa jatkunut hänen nukkuessaan. Sain siihen vastauksen ennen puoltapäivää.

Niin rauhoitettuani sydämeni yöllisestä levottomuudesta koetin hillitä itseäni kärsivällisesti odottamaan iltaista kohtausta. Hankin sentähden silmilleni ja ajatuksilleni, joskaan

en sielulleni, viehättävää ajankulua. Määräsin itselleni moniksi tunteiksi lukemista, opintoja ja työtä saadakseni kulumaan kohtausten välisen ajan. Tahdoin täydentää itseäni hänen varalleen, en muiden, ettei hänen tarvitsisi ainakaan hävetä minun vuokseni, että hänen seurapiirinsä kuuluisat miehet, joita joskus tapasin hänen vastaanottohuoneessaan seisoessani siellä uuninnurkassa kuin vaatimaton sfinksi tai miettivä kuvapatsas, huomaisivat, jos sattuisivat minua puhuttelemaan, että ujon, vaiteliaan ja tuntemattoman nuorukaisen verhoon kätkeytyi sielukas, älykäs, toivorikas mies, jolla oli tulevaisuus edessään. Sitäpaitsi haudoin jonkinlaisia hämäriä unelmia loistavista töistä, toimintarikkaasta kohtalosta, joka minut jonakin päivänä tempaisi mukaansa ylempiin ilmakerroksiin kuten tuulenpyörre lehden isäni vaatimattomasta puutarhasta ja jossa Julie etäällä näkisi ihaillen minun kamppailevan saavuttaakseni onnen, taistelevan ihmisiä vastaan, kohoavan voimassa, suuruudessa ja hyveessä, niin että hänen sopisi minusta ylpeillä, koska hän oli nähnyt kauemmaksi kuin joukko ja rakastanut ennenkuin muu jälkimaailma.

63.

Kaikki tämä ja varsinkin pakollinen joutilaisuus, johon yhden ainoan ajatuksen mieleenpiintyminen, kaiken muun halveksiminen, toisenlaisista ajanvietteistä estävä rahanpuute ja luostarintapainen komeroni minut pakottivat, tuomitsivat minut tarmokkaampiin ja kiihkeämpiin opintoihin kuin mitä milloinkaan olin harjoittanut. Istuin koko

päivän pienen työpöydän ääressä, jolle tuli valoa pyöreästä, Richelieu-hotellin pihalle päin suuntautuvasta ikkunasta. Kaakeliuuni lämmitti huonetta. Pöytäni ja tuolini oli väli-verhon takana, joka suojeli minua ystäväni luona usein vierailevien hienojen nuorukaisten katseilta. Avaralla pihalla rämisivät välillä rattaat, välillä siellä oli hiljaa, ja joskus kisailivat talviauringon kirkkaat säteet Pariisin katujen usvaa vastaan. Tämä kaikki muistutti mieleeni valon leikkiä, tuulen huminaa ja kevyttä usvaa vuoristossa.

Silloin tällöin näin pihalla portinvartijan pienen, suloisen, kahdeksan- tai kymmenvuotiaan pojan leikkimässä. Hänen kärsivän enkelin kaltainen päänsä, hänen kauniit otsakiharansa, hänen älykkäät ja tunteelliset kasvonsa johtivat mieleeni kotiseutuni avokatseiset lapset. Hänen sukunsa olikin todella peräisin kotikyläni naapurista, mutta oli siirtynyt Pariisiin ja joutunut kurjuuteen. Poika kiintyi lopulta minuun nähdessään minut aina äitinsä portinvartijakojun yläpuolella olevassa ikkunassa ja teki minulle vapaaehtoisesti ja ilmaiseksi palveluksia. Hän suoritti kaikki ostokseni. Hän toi minulle palan leipää, vähän juustoa ja hedelmiä aamiaiseksi ja osti joka aamu ruokatarpeita hedelmäkauppiaalta. Söin niukan ateriani työpöytäni ääressä avonaisten kirjojen ja puoleksi kirjoitettujen sivujen keskellä.

Pojalla oli musta koira, jonka joku ulkomaalainen oli tänne unohtanut. Koira ja poika olivat suorastaan eroamattomat. Koira kiintyi minuun samoin kuin poikakin. Kun he kerran olivat kiivenneet ylös pieniä puuportaitani, eivät he enää tahtoneet lähteä alas. Suurimman osan päivää he nukkuivat ja leikkivät yhdessä olkimatolla jalkojeni juuressa pöytäni alla. Myöhemmin otin koiran mukaani Parii-

sista lähtiessäni ja hoidin sitä monta vuotta luonani uskollisena ja rakkaana muistona tältä yksinäisyyden ajalta. Kadotin sen surukseni vuonna 1820 kulkiessani Rooman ja Terracinan välillä pontinilaisten nevain halki.

Köyhä poika on kasvanut suureksi. Hän on ruvennut kaivertajaksi ja harjoittaa ammattiaan hyvin menestyen Lyonissa. Kun hän myöhemmin työpajassaan sai kuulla minusta, tuli hän minua tapaamaan ja itki ilosta nähdessään minut jälleen ja surusta kuullessaan koiran kadonneen. Ihmissydän-parka, jolle kaikki, mitä se on kerran rakastanut, on välttämätöntä ja joka itkee samanlaisia kyyneleitä keisarikunnan tai eläimen menettämisestä...

64.

Niinä monen monina hetkinä, joina istuin uunin, väli-verhon, pienen pyöreän ikkunan, pojan ja koiran keskellä, luin uudelleen kaikki klassikot, lukuunottamatta runoilojoita, joilla meitä oli kiusattu koulussa ja joiden säkeissä väsyneet silmämme eivät erottaneet muuta kuin säekatkot, pitkät ja lyhyet tavut. Se oli liian varhaisen tyrkyttämisen surullista vaikutusta, joka lapsensielussa kiihdyttää ihmisajatuksen värikkäimmän ja tuoksuvimman kukan.

Kaikki filosofit, puhujat ja historioitsijat luin alkukielellä. Ihailin varsinkin niitä, joissa yhtyi kolme älyn lahjaa: sisältö, esitystapa ja arvostelykyky, tosiasiat, kaunopuheisuus ja siveellisyys, Thukydidestä ja Tacitusta ennen kaikkea. Näitä paitsi pidin arvossa Macchiavelliä, hallitusten sairauksien hienoa tuntijaa, ja Ciceroa, heleäsointuista

astiaa, joka sisältää kaikki ihmisen, aviomiehen, isän, ystävän salaisimmista kyynelistä Rooman ja maailman tuhoutumiseen ja oman kohtalon traagilliseen aavistamiseen asti. Cicero on kuin siivilä, johon kaikki vedet laskeutuvat ja jossa ne kirkastuvat filosofian ja jumalallisen selvyyden pohjalla ja joka antaa hänen suuren sielunsa valua kaunopuheisuuden, viisauden, hartauden ja sopusoinnun aaltoina. Olin tähän asti luullut häntä tyhjäksi suunsoittajaksi, jonka pitkissä lausejaksoissa oli vähän mieltä, mutta olen erehtynyt. Hänessä on muinaisajan ihminen ja sana yhtyneinä kuten Platossa, jolla on kaikkien kielten paras tyyli. Häntä luulee kehnoksi, koska hän on ylellisessä puvussa, mutta riisukaa purppuraviitta, niin jää jäljelle sielu, joka on tuntenut, käsittänyt ja sanonut kaikki, mitä oli käsitettävää, tunnettavaa ja sanottavaa hänen aikansa Roomassa.

65.

Mitä tulee Tacitukseen, en edes yrittänyt arvostella ihmisustani häneen. Panin hänet Thukydideenkin, historian Demostheneen, edelle. Thukydides kuvailee enemmän eikä saa henkilöitään elämään ja hengittämään. Tacitus ei ole vain historioitsija, vaan ihmissuvun yhteenveto. Hänen esityksensä on tosiasia- ja vastavaikutusta vapaan, hyveellisen ja tunteellisen ihmisen sydämessä. Väreet, jotka liikkuvat otsalla häntä lukiessa, eivät ole vain ihon väristystä, vaan sielun. Hänen tunnehikkuutensa on enemmän kuin kosta; se on oikeutta. Hänen suuttumuksensa on enemmän kuin vihaa; se on hyvettä. Lukijan sielu yhtyy Tacituksen

sieluun ja tuntee itsensä ylpeäksi sukulaisuudesta. Tahdotteko saada poikanne mahdottomiksi rikoksia tekemään, tahdotteko heidät mielessään intohimoisesti hyvettä rakastamaan? Ravitkaa heitä henkisesti Tacituksella. Jollei heistä tässä koulussa tule sankareita, ovat he syntymästään vetelyksiä tai rikollisia. Kansa, jolla Tacitus olisi valtiollisena evankeliumina, kohoaisi yli kansojen tavallisten mittojen ja näyttelisi Jumalalle ihmissuvun murhenäytelmää kaikessa suuruudessaan ja majesteettisuudessaan. Minä puolestani en ole tälle kirjailijalle kiittolisuuden velassa ainoastaan kaikista ruumiini, vaan myös sieluni metallisäikeistä. Hän on ne karaissut. Jos arkipäiväinen aikamme joskus saisi hänen aikansa suurenmoisen ja traagillisen luonteen ja minusta tulisi arvokas uhri arvokkaan asian puolesta, niin sanoisin kuollessani: »Kunnioittakaa elämästäni ja kuolemastani mestariani alkääkä minua, oppilasta, sillä Tacitus minussa eli ja kuoli.»

66.

Pidin myös intohimoisesti puhujista. Opiskelin niitä kuin olisin aavistanut, että minun kerran oli puhuttava kuuroille joukoille ja siis tutkittava etukäteen kuulijakunnan soittimen näppäimistöä: Demosthenesta, Ciceroa, Mirabeauta, varsinkin lordi Chathamia, joka mielestäni on kaikkea muita uudenaikaisempi ja vaikuttavampi, koska hänen haltioitunut ja lyyrillinen kaunopuheisuutensa on enemmän huutoa kuin ääntä. Tämä kaunopuheisuus kohoaa tilapäisen kuulijakunnan ja ajan intohimojen yli ru-

nouden ylevimmillä siivillä ikuisen totuuden ja tunteen häviämättömiin ilmapiireihin. Chatham ottaa totuuden Jumalan kädestä eikä tee siitä ainoastaan valoa, vaan myöskin tutkistelun salaman. Ikävä kyllä, hänestä on jäljellä vain palasia kuten Pheidiaan Parthenonista. Mutta jos panee yhteen nämä ajatuskatkelmat, niin saa kaunopuheisuuden jumalallisia ihmeitä. Kuvittelin mielessäni aikoja, olosuhteita, intohimoja, kunniantavoittelua ja forumeja, jotka olivat luoneet tällaisia miehiä, ja kuten Demosthenes puhui meren aalloille, puhuin minä itsekseni mielikuvitukseni haaveille.

67.

Nyt luin myös ensi kertaa Foxin ja Pittin puheet. Fox oli mielestäni epärunollinen puhetaituri, rettelöitsijä, joka oli syntynyt vastaan inttämään, mutta ei uutta esittämään, virkapuvuton asianajaja, jolla oli omatunto vain äänessään ja joka ennen kaikkea piti huolta kansanomaisuudestaan. Pittissä tunsin valtiomiehen, jonka sanat olivat toimintaa ja joka Euroopan kuohuessa miltei yksin piti maatansa hyvän maun ja luonteenlujuuden pohjalla. Pitt oli moitteetomampi ja vähemmän haltioitunut Mirabeau. Mirabeausta ja Pittistä tuli nyt eniten ihailemani Uudenajan valtiomiehet, ja sellaisina he ovat pysyneet. Montesquieu tuntui minusta heidän rinnallaan oppineelta, sukkelalta ja järjettelmälliseltä väittelijältä, Fenelon jumalalliselta, mutta haaveelliselta, Rousseau enemmän intohimoiselta kuin haltioituneelta, jolla on parempi vaisto kuin totuudenrakkaus, Bossuet kultasuiselta imartelijalta, joka käytöksessään ja

puheessaan Ludvig XIV:lle yhdisti opettajan vallantavoittelun hovimiehen kohteliaisuuteen.

Näistä historian ja puhetaidon opinnoista siirryin luonnollisesti politiikkaan. Keisarikunnan vasta äsken katkenut ies ja kauhu sotilasvaltaa kohtaan, jossa hiljan olimme kituneet, veivät minua vapautta kohti. Perhemuistot, ystävyyssiteet, valtaistuimelta mestauslavalle ja maanpakoon tai maanpaosta valtaistuimelle siirtyneen kuningasperheen liikuttava kohtalo, esi-isäinsä pölätsiin palaava orpoprinssessa, vanhukset, jotka kruunuistaan saivat kiittää onnettomuutta yhtä paljon kuin esi-isiään, prinssit, joiden nuoruus ja onnettomuuksien antama kasvatusta herättivät parhaita toiveita — kaikki tämä sai toivomaan, että vanha valtaistuin ja nykyinen vapaus voisivat yhtyä esi-isiemme kuningaskunnassa. Hallituksella olisi silloin kaksi lumousvoimaa: vanhuus ja nuoruus, muisto ja toivo. Tämä oli minun ikäiselleni luonnollinen, kaunis unelma.

Joka aamu hajoitti siitä osan mielessäni. Huomasin surukseni, että uudet aatteet sopivat huonosti vanhoihin muotoihin ja ettei yksinvalta ja vapaus milloinkaan sointuneet läheisesti yhteen ilman ikuista hankausta ja että tämä hankaus kulutti valtion voimat loppuun, yksinvallan ollessa ainaisesti epäilyttynä ja vapauden ainaisesti petettynä.

Näistä yleisistä opinnoista siirryin moniksi kuukausiksi tutkimukseen, joka askarrutti minua sitäkin enemmän, kun se luonteeltaan oli kuivinta, karuinta, jäätävintä ja vie-

rainta mielikuvista ja rakkaudesta huumautuneelle nuorukaiselle. Tarkoitin valtiotaloutta tai kansojen rikkautta käsittelevää tiedettä. V. tutki sitä enemmän tiedonjanosta kuin intohimosta. Tätä tiedettä käsittelevät italialaiset, englantilaiset, ranskalaiset teokset peittivät hänen pöytiään ja hyllyjään. Luimme yhdessä näitä kirjoja keskustellen niistä ja merkiten muistiin mietteitä, joita lukeminen aiheutti. Tämä valtiotaloustiede, joka esitti silloin kuten vielä nytkin enemmän selviöitä kuin totuuksia, enemmän ongelmia kuin ratkaisuja, veti meitä puoleensa kuin mysterio. Se antoi meille tämän lisäksi loppumattomasti puheenaihetta, joka salli järjen toimia sielunrauhaa häiritsemättä ja keskustellessakin tuntea salaisen, sydämen syvimpään kätketyn ajatuksen läheisyyden. Se oli kuin arvoitus, jonka ratkaisua etsii erikoisesti haluamatta sitä löytää. Luettuani, keskusteltuani ja merkittyäni muistiin tämän tieteen kaiken oleellisen luulin huomaavani muutamia yleisyydessään tosia teoreettisia periaatteita, jotka sovellettuina kuitenkin olivat epäilyttäviä, kerskailevia, väittäessään olevansa ehdottomia totuuksia, usein tyhjiä ja harhaanjohtavia muodoltaan. En löytänyt oikeaa vastinetta, mutta välitön huomioni ei myöskään ollut täysin tyydytetty. Heitin kirjat syrjään ja odotin selvyyttä. Tätä tiedettä ei ollut vielä kyllin tutkittu. Se oli kokeellista luonteeltaan, mutta ei kyllin kypsynyt varmasti väittämään. Sittemmin se on vanhentunut, se tarjoo valtiomiehille muutamia inhimillisiin olosuhteisiin soveltuvia oppilausemia, muutamia hyvinvoinnin lähteitä, muutamia veljeyden siteitä kansojen välille.

69.

Näiden kuivien tutkimuksien ohella opiskelin muutakin, mikä oli herättänyt minussa harrastusta lapsuudesta alkaen: nimittäin valtiotaitoa eli valtioiden välisiä suhteita. Valtiotaloustiedettä tutkiessani olin kirjoittanut satakunnan sivun laajuisen kirjasen eräältä alalta, joka silloin kiinnitti mieliä. Kirjasen nimi oli: *Mikä asema saattaa Ranskan ytimystöä otta perustustaittisen hattituksen voimassa otiessa?* Käsittelin tätä siihen aikaan hyvin arkaluontoista kysymystä terveellä ymmärryksellä, jonka luonto oli minulle antanut, ja nuoren, vapaan hengen puolueettomuudella, joka vaivatta kohoo ylhäisön turhamaisuuden ja alhaisen kateuden ja ajan ennakkoluulojen yläpuolelle. Puhuin siinä rakkauden sanoilla kansasta, ymmärtäväisesti yhteiskunnallisista laitoksista, kunnioittavasti historiallisista ylimyksistä, joiden nimet yhtyivät läheisesti Ranskan nimeen tais-telukentillä, hallituksessa ja ulkomailla. Johduin vaatimaan aateliston kaikkien etuoikeuksien kumoamista, paitsi niiden, jotka ilman muuta säilyvät kansan muistissa. Vaadin päärikuntaa valittavaksi ja osoitin, ettei vapaassa maassa ollut muuta kuin valitsemisella saatu ylimystö, joka tapa kiihoittaa lakkaamatta palvelemaan maata ja johtaa kansalaisten ansioiden ja kunnokkuuden ajoittaiseen palkitsemiseen.

Julie, jolle olin näyttänyt tämän käsikirjoituksen tehdäk-seni hänet osalliseksi töistäni samoin kuin elämästäni, oli antanut sen lähimmän seurapiirinsä huomattavimmalle miehelle, herra M:lle, jonka arvosteluun hän erikoisesti luotti. Tämä oli perustuslakeja säättävän kansalliskokouksen kuu-

luisan jäsenen kunnianarvoisa poika, keisarin monivuotinen yksityissihteeri, siihen aikaan perustuslaillisen kuningaskunnan kannattaja, yksi niitä henkiä, joilla ei ole nuoruutta, jotka syntyvät kypsinä ja kuolevat nuorina jättäen suuren tyhjyyden jälkeensä. Luettuaan kirjaseini herra M. kysyi Julielta, kuka valtiomies sen oli kirjoittanut. Julie hymyili ja sanoi, että se oli ihan nuoren, maineettoman, kokemattoman, asioita tuntemattoman miehen työtä. Herra M. tahtoi nähdä minut uskoakseen. Minut esiteltiin hänelle. Hän osoitti minulle suopeutta, joka sittemmin muuttui hänen kuolemaansa asti kestäväksi ystävyyydeksi. En painattanut tätä kirjaani, mutta herra M. esitteli minut ystävällensä herra de Raynevalille, teräväjärkiselle, avosydämiselle, miellyttävälle, vakavalle miehelle, joka sitten kuoli lähettälään Madridissa. Herra de Rayneval, joka oli lukenut kirjoitelmani, osoitti minulle rohkaisevaa ystävällisyyttä ja sydämellistä hymyä, joka hävittää arvoerotuksen ja joka heti valtaa nuorukaisen sydämen. Hän oli niitä miehiä, joista ottaa oppia, koska he itse ovat oppivinaan ja herättävät enemmän kuin vaativat kunnioitusta. Muutamien aamukeskustelujen aikana tämän viehättävän miehen kanssa oppi enemmän Eurooppaa tuntemaan kuin diplomaattisessa kirjastossa.

Asioimisen taito oli hänessä synnynnäinen. Hän herätti minussa mieltymyksen suuriin hommiin, jotka hän oli pannut alkuun huomaten niiden tärkeyden, vaikkei näyttänyt tuntevan niiden taakkaa. Hänen voimansa teki kaikki helppoksi, hänen taitavuutensa lainasi sydämellisyyttä ja suloutta eri puuhille. Hän kiihoitti minussa halua antautua diplomaattiselle alalle, vei minut arkistonhoitaja d'Haute-

riven luo ja pyysi häntä minulle näyttämään valtiollisten asiakirjaimme kokoelmia. Herra d'Hauterive, asiakirjain ääressä harmaantunut vanhus, oli diplomatiamme erehtymätön perimätieto ja elävä oppilausekka. Kookkaana var-
taloltaan, kumeaäänisenä, tuuhea tukka puuteroituna ja silmäripset painuneina syvien, himmeiden silmien yli hän oli kuin puhekykyinen vuosisata. Hän otti minut vastaan kuin isä onnellisena saadessaan jakaa minulle tieteensä vanhaa perintöä. Hän antoi minun lukea, tutkia, työskennellä ja tehdä muistiinpanoja omassa työhuoneessaan. Kaksi kertaa viikossa menin hänen luokseen opiskelemaan hänen johdollaan. Tämä reipas ja ihmeellinen vanhus, joka uhrasi aikaansa nuorukaiselle, tietämättä edes nimeä, on minulla rakkaassa muistossa. Herra d'Hauterive kuoli vuoden 1830 heinäkuun taistelujen aikana tykkien jyskyessä, jotka mursersivat Bourbon-suvun politiikan ja vuoden 1815 sopimukset.

70.

Tällaiset ahkerat ja vakavat opinnot täyttivät päiväni. En toivonut mitään muuta. Haluni päästä loistavalle uralle ei pohjaltaan ollut muuta kuin äitiparkani kunnianhimoa ja omaa surua, että olin tuhlanut hänen timanttinsa mitenkään korvaukseksi parantamatta asemaani. Jos minulle tällöin olisi tarjottu lähettilääntoimi, jotta saataisiin minut lähtemään Pariisista, ja palatsi odotushuoneen vuoderähjän asemasta, olisin sulkenut silmäni, etten olisi nähnyt onnea, ja korvani, etten olisi sitä kuullut. Olin liian onnellinen

pimeydessäni siitä minulle näkymättömästä säteestä, joka valaisi ja lämmitti yötäni.

Onneni alkoi, kun päivä meni mailleen. Päivällistä söin tavallisesti yksin komerossani. Leipä, persiljalla maustettu häränlihaviipale ja vähän juurikassalaattia oli aterianani. Join vain vettä säästääkseni viinimenot, vaikka viini olisi ollut niin välttämätöntä parantamaan Pariisin tympäisevää ja usein löyhkäävää vettä. Frangi päivää kohti riitti näin päivälliseeni. Tämä ateria ravitsi vielä paitsi minua koira-paran, jonka olin haltuuni ottanut. Päivällisen jälkeen heittäydyin vuoteelleni päivän työstä ja yksinäisyydestä raukeana. Lyhensin näin nukkumalla yön pitkiä hetkiä, jotka erottivat minut siitä ainoasta hetkestä, jolloin varsinainen aika minulle alkoi, ja jotka ikäiseni nuorukaiset kulluttavat, kuten minäkin olin tehnyt ennen muuttumistani, teattereissa, yleisissä paikoissa ja pääkaupungin tuhlailevissa huvituksissa.

Yhdentoista aikaan heräsin. Pukeuduin vaatimattoman yksinkertaisesti kuin ainakin nuorukainen, jonka vartalo, kasvot ja kammatut, aaltoilevat hiukset riittävät sievistyksiksi. Siistit kengät, puhtaat alusvaatteet, musta, omin käsin harjattu ja kaulaan asti napitettu takki, kuin Keski-ajan teinien vasemmalle olkapäälle suuriin poimuihin heitetty sotilasviitta, joka suojeli minua kadun tomulta — sellainen oli aina yksinkertainen, tumma pukuni, joka asemaani ilmaiseniatta ei tehnyt yllleistä eikä köyhää vaikutusta ja salli minun siirtyä yksinäisyydestäni seurusteluhuoneeseen vetämättä puoleensa, mutta myös loukkaamatta välinpitämättömiä silmiä.

Lähdin jalkaisin, sillä ajurin maksamiseen olisin tuhlan-

nut yhden elämäni päivän rahat, kävelin jalkakäytävällä pitkin seinävieriä ja vältin ajopelejä. Liikuin hitaasti varpaisillani suojellakseni pukuani loasta, joka kynttiläin valaisemassa salissa olisi ilmaissut, että olin halpa jalankulkija. En kiiruhtanut, sillä tiesin, että Julie otti joka ilta vastaan miehensä ystäviä huoneessaan ja salissa. Halusin odottaa viimeisten ajopelien lähtöä, ennenkuin kolkutin ovelle. En ollut näin varovainen vain halusta estää muita huomamasta, että nuori, tuntematon mies kävi niin usein ja niin kauniin naisen kodissa, vaan varsinkin siksi, etten olisi osallisena niistä katseista ja sanoista, joita hän oli tällöin velvollinen jakelemaan pitääkseen yllä ja vilkastuttaakseen keskustelua. Minusta tuntui kuin jokainen vieraista olisi ryöstänyt minulta osan hänen läsnäoloon ja sieluaan. Nähdä hänet ja kuulla häntä, kuitenkin omistamatta häntä yksin, oli minulle toisinaan kamalampaa kuin etten ollenkaan häntä nähnyt.

71.

Aikaa kuluttaakseni astuskelin edestakaisin Seinen yli vievää siltaa, joka oli miltei vastapäätä Julien asuntoa. Kuinka monta tuhatta kertaa olenkaan laskenut tämän sillan palkit, jotka kajahtelivat askeleitteni alla! Kuinka monta kuparilanttia olenkaan pistänyt ohimennessäni lumessa tai sateessa sillan kaiteella istuvan sokean ukon peltilautaselle! Rukoilin, että almuni ilahduttaessaan sokeata raukkaa ja hänen kauttaan Jumalaa korvaukseksi kiirehtisi jonkun viivyttelijän lähtöä, joka vähensi onneani ja yhdessäolon aikaa.

Julie, joka tiesi, etten halunnut tavata vieraita hänen luonaan, oli sopinut kanssani merkistä, joka kaukaa ilmaisi minulle, oliko hänen salissaan vieraita vai ei. Jos siellä oli paljon väkeä, olivat pikku ikkunan molemmat sisemmät luukut kiinni. En nähnyt muuta kuin kynttilöiden heikon valon luukkujen välisestä raosta. Kun yksi tai pari tuttavallisinta oli enää lähtöä tekemässä, oli ainoastaan toinen luukku suljettu. Lopulta, kun kaikki olivat lähteneet, molemmat luukut avautuivat kuin esirippu, ja silloin saatoin toiselta rannalta nähdä pöydälle asetetun lampun valon, jonka ääressä Julie luki tai kirjoitti minua odottaessaan. En päästänyt hetkeksikään silmistäni tätä etäistä valoa, jonka minä yksin näin ja ymmärsin keskellä ikkunain, lyhtyjen, myymäläin, vaunujen, kahviloiden ja katujen tuhansia liikkuvia ja liikkumattomia tulia, jotka valaisivat Pariisin yötä, taloja ja taivasta. Kaikki muut valot katosivat silmistäni. Ei ollut muuta valoa maan päällä, ei muuta tähteä taivaalla kuin tuo pieni ikkuna, joka oli kuin minua katseleva ja pimeydestä etsivä silmä ja jota kohti silmäni, ajatukseni, sieluni olivat lakkaamatta ja yksinomaan kiinnitettyinä. Oi äärettömän ihmisluonnon käsittämätöntä voimaa, joka voi täyttää tuhansien avaruuksien tilan ja pitää sitä vielä liian ahtaana kaikkeudelleen tai osaa keskittää kaikkensa yhteen ainoaan pieneen, joen usvan läpi valtavan kaupungin tulimeren keskellä loistavaan valopilkkuun ja löytää halujen, tunteiden, järjen ja rakkauden äärettömyyden tässä ainoassa valontuikkeessa, vaikka se tuskin oli kesäyön kiiltomadon himmeän hohteen veroinen!

Kuinka usein toistinkaan tätä itselleni astuskellessani silmiin asti vaippaan kääriytyneenä pimeällä sillalla! Kuin-

ka monesti huudahdinkaan katsellessani kaukaa loistavaa pikku ikkunaa: »Hyvä Jumala, puhalla pois kaikki maan valot, sammuta kaikki loistavat taivaankappaleet, mutta anna tuon pienen valon, kahden elämän salaperäisen tähden ikuisesti loistaa. Sen hohde valaisee kyllin koko maailmaa ja riittää minulle iankaikkisuudessakin!»

Oi, sitten sain kuitenkin nähdä tämän nuoruuteni tähden, silmieni ja sydämeni lieden sammuvan! Olen nähnyt ikkunaluukkujen monta pitkää vuotta olevan kiinni ja pienen kamarin jääneen pimeäksi kuin se olisi hauta. Sitten vuosien kuluttua näin eräänä päivänä ikkunan jälleen avautuvan ja uskalsin mennä katsomaan, kuka kehtasi asua siellä, missä hän oli asunut. Eräänä kesäpäivänä saatoin nähdä auringon valaisemassa, kukkamaljakoiden koristamassa ikkunassa nuoren tuntemattoman naisen hymyillen leikkimässä vastasyntyneen lapsen kanssa, ollenkaan aavistamatta, että hän leikki haudalla, että hänen hymynsä nostatti kyöneleet ohikulkijan silmään ja että tämä elämä oli kuoleman ivaa... Myöhemmin palasin sinne vielä usein yöllä ja vielä nytkin käyn siellä joka vuosi pelokkain askelin koskemassa ovea, istumassa kivipenkillä, katselemassa valoja, kuulemassa ääniä ylhäältä ja kuvittelemassa hetkeä, jolloin näen hänen lamppunsa hohteen, kuulen hänen äänensä soinnin, menen ovelle kolkuttamaan, hän odottaa minua ja minä kiipeän ylös portaita!... Oi, muisto, oletko sinä taivaan hyvätyö vai helvetin kidutus?...

— — — — —

Mutta suo anteeksi, ystäväni, palaan kertomukseen, koska niin haluat.

72.

Pariisiin tuloani seuranneena päivänä Julie oli esitellyt minut vanhukselle, joka oli hänelle isänä ja jonka viime päiviä hän valaisi sielunsa, hellyytensä ja kauneutensa säteilyllä. Vanhus oli ottanut minut vastaan kuin oman poikansa. Julie oli kertonut hänelle kohtauksestamme Savojissa, sisaren ja veljen tapaisesta kiintymyksestä toisiimme, joka päiväisestä kirjeenvaihdostamme, sielujemme sukulaisuudesta, joka perustui vaistojemme, ikämme ja tunteittemme yhtäläisyyteen. Hän tiesi kiintymyksemme yliaistillisen puhtauden, jota luonto ja hyvä tapa kielsi milloinkaan saastuttamasta. Hänen ainoana huolenaan oli suojattinsa onni, hyvä maine ja elämä. Hän pelkäsi vain, että Julien oli viekoitellut ja pettänyt vain ensi katse, joka toisinaan voi olla oikea paljastus, toisinaan vain kuvitelma, ja että hän oli antanut sydämensä mielikuvituksensa luomalle miehelle. Lukuisat otteet kirjeistäni, joita Julie oli lukenut vanhukselle, olivat kuitenkin rauhoittaneet häntä. Kasvoni yksin saattoivat ilmaista, olivatko kirjeissäni lausutut tunteet todellisia vai teeskenneltyjä, sillä kirjoitustapa voi valehdella, kasvot eivät milloinkaan.

Vanhus silmäili minua miltei rauhattoman tarkkaavasti ja tutkivasti. Sitä mukaa kuin hän minua tarkasteli ja minulta kyseli, näin hänen kasvonsa muuttuvan avomielisemmiksi ja kirkastuvan sisäisestä tyytyväisyydestä, heltyvän ystävälliseksi ja luottavaisiksi ja hänen katseensa suuntautuvan minuun varmana ja kuin hyväillen silmillä, ja se vaikutti paremmin kuin ensi keskustelun parhaimmatkaan sanat. Kiihkeä halu miellyttää vanhusta, nuorukaisen luonnollinen

ujous, kun tietää sydämensä kohtalon riippuvan pian annettavasta arvostelusta, pelko, että tämä vaikutelma olisi epäedullinen, Julien läsnäolo, joka sekä hämmensi että rohkaisi minua, kaikki nämä ajatusteni vivahdukset, jotka ilmenivät vaatimattomassa esiintymisessäni ja punastumisessani, puhuivat kaiketi paremmin puolestani kuin itse olisin osannutkaan. Vanhus tarttui isällisesti käteeni ja sanoi:

»Olkaa levollinen, teillä ei ole yksi, vaan kaksi ystävää tässä talossa. Julie ei olisi voinut valita itselleen parempaa veljeä enkä minä parempaa poikaa.»

Hän syleili minua ja puheli minulle kuin olisi nähnyt minut jo lapsena, kunnes vanha palvelija tuli säännöllisesti joka ilta kellon lyödessä kymmentä, tarjosi käsivartensa hänelle tueksi portaissa ja johti hänet hänen omiin huoneisiinsa.

73.

Tällainen vanhuus oli kaunis ja viehättävä. Sille ei toivonut muuta kuin jatkuvaa elinaikaa. Se oli epäitsekästä ja täysin isällistä vanhuutta, joka ei vaikuttanut mitenkään häiritsevästi tämän nuoren naisen rinnalla. Se oli vain illan varjo heittyneenä aamun sarastukseen. Tuntui siltä kuin se olisi ollut suojeleva ja vaalinut kaikkea, ollenkaan lakastuttamatta nuoruutta, viattomuutta ja kauneutta.

Tämän kuuluisan miehen piirteet olivat säännölliset kuin muinaisajan veistokuvilla, joita ikä hieman kuluttaa, mutta ei turmele. Hänen sinisissä silmissään oli lempeä, mutta läpitunkeva katse, ikäänkuin sen, joka on tottunut katso-

maan kevyen sumun läpi. Hänen suunsa oli hieno kuin puoleksi lausuttu sana ja hilpeä kuin isän hymy pikku lapsille. Hänen iän ja pitkällisten opintojen harventamat hiuksensa olivat pehmeät ja aaltoilevat kuin joutsenen untuvat. Hänen kätensä olivat kapeat ja valkoiset kuin Paulinalle hyvästiä jättävän, kuolevan Senecan marmoripatsaassa. Hänen laihossa, yhtämittaisen henkisen työn kalventamissa kasvoissaan ei ollut ryppyjä, koska niissä ei ollut milloinkaan ollut lihaa. Muutamia sinisiä ja vähäverisiä suoniamutkitteli hänen litteillä ohimoillaan. Hänen kirkas otsansa, se elin, jota ajatukset muovailevat ja valaisevat, heijasti tulen hohdetta. Poskien hipiä oli hieno ja läpikuultava kuin sen, joka on vanhentunut seinien varjossa ja johon ei tuuli eikä aurinko ole milloinkaan koskenut. Sellaisen naisellisen ihonvärin saavat vanhukset usein elämänsä lopulla, ja se antaa heille jotakin ilmavaa, haihtuvaa, sanoin kuvaamatonta, kuin varjon, jonka vähänkään voimakkaampi tuulenhenkäys lennättäisi näkyvistä. Hänen ~~kypsyt~~^{ky}~~neet~~^{ps}~~neet~~^{neet}, ~~harkit~~^{hark}~~sevat~~^{it} ja lyhyiksi, sieviksi ja selviksi lauseiksi laaditut puheensa olivat täsmällisiä kuten ainakin sen, joka sanellessaan tai itse kirjoittaessaan on tottunut valitsemaan ajatuksen ilmaisumuotoja. Hänen lauseittensa välillä oli aina pitkä tauko, jotta niillä olisi aikaa tunkeutua kuulijan korvaan ja mieleen. Hän liitti niihin aina miellyttävää iloa eikä milloinkaan ivaa. Hänen leikinlaskunsa olivat kuin keveät siivet, joilla hän aika ajoin kohotti keskustelua, ettei ajatusrikkaus tekisi sitä liian raskaaksi.

74.

Muutamissa päivissä opin ihailemaan tätä viisasta ja miellyttävää vanhusta. Jos saisin elää vanhaksi, toivoin tulevani hänen kaltaisekseen. Yksi ainoa asia huoletti minua häntä katsellessani, että hän läheni tyynin askelin kuolemaa uskomatta kuolematomuuteen. Luonnontieteet, joita hän oli paljon opiskellut, olivat totuttaneet häntä luottamaan yksinomaan aisteihinsa. Käsittämätön ei ollut hänelle olemassa, numeroin laskematon ei ollut varmaa hänen silmissään. Aine ja luvut muodostivat hänen kaikkeutensa. Luvut olivat hänen jumalansa, luonnonilmiöt tämän ilmestyksiä, luonto hänen raamattunsa ja evankeliuminsa, hyve hänen vaistonsa. Hän ei huomannut, että luvut, luonnonilmiöt, luonto ja hyve olivat vain temppelin esirippuun kirjoitetuja hieroglyfejä, joiden yhteinen merkitys on jumaluus. Hän oli niitä yleviä, mutta itsepintaisia henkilöitä, jotka ihmeellisesti nousevat askel askelelta tieteen portaita, milloinkaan haluamatta astua viimeiselle, joka johtaa Jumalan luo.

75.

Hyvin pian tämä toinen isäni kiintyi minuun niin, että tahtoi joskus kirjastossaan opettaa minulle samoja syviä tieteitä, jotka olivat tehneet hänet kuuluisaksi ja nyt olivat hänen ajanvietteenään. Silloin tällöin aamuisin menin kirjastoon, ja Julie oli siellä usein samaan aikaan. Harvinaisen liikuttavaa oli nähdä vanhus istumassa kirjojensa keskellä, koko elämänikänsä tutkimansa inhimillisen tiedon ja viisau-

den muistomerkkinä selittämässä luonnon ja ajattelun salaisuuksia takanaan seisovalle nuorukaiselle, samaan aikaan kun nainen, nuori ja kaunis kuin Firenzen runoilijan Beatrice, ihanteellinen filosofia ja rakastava viisaus personoituna, oli vanhuksen ensimmäisenä oppilaana ja nuoren veljen opintotoverina. Julie toi kirjat, etsi esille sivut, merkitsi kaunein, ruusunhohteisin sormin kappaleet, kulki karttapallojen, koneiden ja kirjakasojen välillä ihmistiedon tomussa kuin maailman sielu, joka oli vapaa aineesta, mutta sytytti sen, sai rakastamaan ja hehkumaan.

Muutamissa päivissä olin oppinut ja päässyt käsittämään enemmän kuin monina vuosina yksin opiskellessani. Opettajan vanhuudenheikkous keskeytti vain liian usein näitä aamukeskusteluja ja tunteja.

76.

Joka ilta saavuin viettämään osan yötä sen kanssa, joka yksin oli minulle yö ja päivä, aika ja iäisyys. Kuten sanottu, menin sinne, kun viivyttelevät vieraat olivat sieltä lähteneet. Toisinaan sain olla pitkät ajat sillalla tai rantakadulla astuskellen ja pysähdellen vuoron perään ja odottaen turhaan, että sisäluukku avautuisi täysin tai puoleksi, kutsuen minua äänettömästi, kuten olimme sopineet. Kuinka monia Seinen hitaita aaltoja, joissa sillan alla heijastuivat kuun säteet ja kaupungin ikkunain valot, olenkaan näin seurannut niiden eteenpäin lipuessa! Kuinka monia täysi- ja puolitunteja olenkaan laskenut kaikuvan läheisistä ja kaukaisista kirkontorneista, kiroten niiden hitautta tai syyttäen niiden

nopeutta! Lopulta tunsin Pariisin kaikkien tornien malmi-
äänet.

Sattui onnen ja myös onnettomuuden päiviä. Joskus kiipesin portaita ylös hetkeäkään odottamatta. Tapasin Julien luona vain hänen miehensä, joka hauskein tarinoin ja miellyttävin keskusteluin kulutti aikaa ennen maatamenoa. Joskus tapasin siellä vain pari perheystävää, jotka tulivat vähäksi aikaa kertomaan jonkun uutisen tai huomattavan tapahtuman. He omistivat illan alun ystävyydelle ja päättivät sen valtiollisissa kerhoissa. He olivat tavallisesti parlamentin miehiä, kummankin kamarin, etevimpiä puhujia, Suard, Bonald, Mounier, Rayneval, Lally-Tollendal, sielultaan nuori vanhus, Lainé, muinaisajan kaunopuheisuuden ja kunnokkuuden puhtain nykyaikainen kuva, mitä milloinkaan olen kunnioittanut, roomalainen sydämeltään, kieleltään ja ulkonäöltään, jolta puuttui vain tooga ollakseen aikamme Cicero tai Cato. Kiinnyin mitä ihailevimmin ja kunnioittavimmin tähän suuren kansalaisen ruumiillistumaan. Lainé itse osoitti minulle muutamin katsein ja sanoin erikoista suopeuttaan. Hänestä tuli sittemmin opettajani. Jos minun olisi kerran palveltava isänmaatani ja noustava puhujalavalle, niin hänen isänmaanrakkautensa ja kaunopuheisuutensa olisivat verrattomana, kaukaa jäljiteltävänä esikuvana.

Nämä miehet tulivat toinen toisensa jälkeen pienen työpöydän ääreen. Julie oli puolittain makuulla leposohvalla. Minä pysyttelin kunnioittaen ja äänettömänä huoneen nurkassa kuunnellen, miettien, ihaillen tai paheksuen, mutta harvoin avasin huuliani, ellei minulta kysytty, liittäen keskusteluun jonkun ujon ja varovaisen, puoliääneen lausutun

sanan. Vaikka minulla oli varma vakaumus asiastani, oli minun aina tavattoman vaikea lausua sitä näille miehille. He olivat mielestäni sekä iältään että arvoltaan niin tavattomasti yläpuolella minua. Kunnioitus ikää, neroa ja mainetta kohtaan on osa luontoani. Maineeseen säde häikäisee minut. Valkeat hiukset tekevät valtavan vaikutuksen. Kuuluisan nimen edessä nöyryyn itsestäni. Usein olen tämän ujouden vuoksi menettänyt todellista arvoani, milloinkaan en ole sitä kuitenkaan katunut. Tämä toisten ylemmyyden tunne on hyvä nuorena ollessa ja kaikkina ikäkausina. Se luo korkeita ihanteita, joihin voi pyrkiä. Itseensäluottamus on loukkaus luontoa ja aikaa kohtaan. Vaikkakin toisten ylemmyys on harhakuva, niin se on ihmisyyttä suurentava luulottelu ja parempi kuin jos sitä vähentää. Oi, se supistuu kyllä pian oikeisiin, surullisiin rajoihinsa.

Nämä miehet kiinnittivät aluksi perin vähän huomiota minuun. Näin heidän joskus kumartuvan Julien puoleen ja kysyvän häneltä hiljaa, kuka olin. Miettivät kasvoni ja aina vaatimaton käytökseni näytti heitä ihmetyttävän ja miellyttävän. Huomaamatta he lähestyivät minua ja suuntasivat hyväntahtoisina joskus kysymyksen minullekin. Ne olivat kuin epäsuoria kehoituksia minulle yhtyä keskusteluun. Lausuin jonkun sanan ilmaistakseni heille kiittolisuuttani. Mutta pian palasin nurkkaani ja olin vaiti pelosta, että pitkittäisin keskustelua vilkastuttamalla sitä. Pidin heitä vain pöydän koristuksena. Ainoa todellinen harastukseni oli sen olennon kasvot, sanat ja sielu, jonka heidän läsnäolonsa minulta riisti.

77.

Mikä sisäinen ilo minut valtasikaan, kuinka sydämeni löikää, kun kuulin porttiholvista vaunujen jyrinää, jotka veivät viimeisen heistä pois! Olimme kahden. Yö oli pitkälle kulunut. Yksinäiset hetkemme kävivät varmemmiksi joka nykäykseltä, jonka kellontaulun minuuttiosoitin lähenei kahtatoista. Silloin tällöin kuulin joidenkuiden yksinäisten vaunujen jyrisevän kadun kivityksellä tai vanhan ovenvartijan kuorsauksen hänen nukkuessaan käytävän penkillä portaiden alapäässä.

Aluksi katselimme sanattomina toinen toistamme kuin ihmetellen onneamme. Lähestyin pöytää, jonka ääressä Julie lampun valossa neuloi jotakin käsityötä. Työ liukui huomaamatta hänen käsistään. Katseemme yhtyivät. Huulemme avautuivat. Sydämemme olivat tulvillaan. Puheemme luisti aluksi epävarmasti, kuin sen pääsy olisi liian ahdas. Vain pisaroittain purkautui ajatustemme virta. Ajatusten tulvassa, joka meidän oli toisillemme annettava, emme osanneet kyllin nopeasti valita sitä, mikä olisi ollut kaikkein tärkeintä toisillemme ilmaista.

Toisinaan syntyi pitkä äänettömyyskin tästä sanojen tulvasta, joka kasaantui sydämiimme pääsemättä ulos. Sitten ne alkoivat taas putoilla kuin ensimmäiset pisarat pilvestä, joka kohta valuu vuolain virroin. Ensi sanat aiheuttivat toisia vastaukseksi. Toisen äänen sointu otti mukaansa toisen kuten lapsi vetää kaatuessaan vieressäolevan muasaan. Sanamme sekaantuivat hetkeksi ilman järjestystä, vastausta ja jatkoa, kumpikaan ei tahtonut suoda toiselle onnea lausua yhteistä tunnetta. Kumpikin luuli kokeneensa

sen, mitä lausui, ensinnä edellisen illan keskustelun tai aamullisen kirjeen jälkeen. Tämä sekava tulvillaanolo, joka sai meidät sekä punastumaan että nauramaan, asettui lopulta ja antoi sijaa kummankin rauhalliselle puheenvirrälle, jotka yhdessä tai vuorottain ilmaisivat tunteitamme. Se oli yhtämittaista ja kuohuvaa kahden sielun yhteen valautumista, hillitöntä vaihtamista, täydellistä hänen muuttumistaan minuksi ja minun häneksi, kummankin toiselle ilmaistessa mikä hänessä eli ja paloi, mitä tunsu ja ajatteli. Varmasti milloinkaan ei ole kaksi katseiltaan ja ajatuksiltaan moitteetonta olentoa paljastanut sydäntään niin täydellisesti toisilleen ja aineettomammin ilmaissut tunteitensa salaperäisintä pohjaa. Tämä sielujemme viaton alastomuus pysyi siveänä, vaikka se olikin verhoton. Se oli kuin valo, joka näyttää kaikki eikä likaa mitään. Meidän oli ilmaistava toisillemme vain tahraton rakkaus, joka puhdisti meitä meidät vallatessaan.

Puhtautensa vuoksi tämä rakkaus uudistui lakkaamatta, synnyttäen saman hohteen sieluun ja saman kosteuden silmiimme, saman neitseellisen tunteen kuin ensi kertaa puhjetessaan. Kaikki päivät olivat ensimmäisen kaltaisia. Jokainen hetki oli sen kielin kertomattoman hetken veroinen, jolloin tuntee rakkauden heräävän itsessään ja kertautuvan toisen sydämessä ja katseessa, kukkien, tuoksuten ja huumaten, koska sen hedelmää ei milloinkaan poimittu.

78.

Ilmautuessaan tämä rakkaus otti kaikki lukemattomat muodot, joiden avulla Jumala on suonut sielun seurustella toisen sielun kanssa aistien läpinäkyvän seinän läpi: katseesta alkaen, joka sisältää eniten itseämme aineettomassa säteessään, suljettuihin silmäluomiin asti, jotka koettavat ikäänkuin pidättää sitä haihtumasta, riutumuksesta hurmioon, huokauksesta huutoon, pitkästä vaitiolosta ehtymättömään sanatulvaan, joka virtaa huulilta keskeytymättä, joka hengästyttää, väsyttää kieltä, jota lausuilee itsekään ymmärtämättä ja joka pohjaltaan ei osoitakaan muuta kuin voimattomia ponnistuksia sanoa ja toistaa sitä, mitä ei milloinkaan voida kyllin sanoa.

Niin puhuimme usein tuntikausia puoliääneen kyynärpäästä pöytään nojautuen, kasvot kasvojen vieressä, katseet miltei toisiinsa sulamassa, huomaamatta, että keskustelu oli kestänyt kauemmin kuin hengenvedon ajan. Ihmettelimme, että minuutit olivat kuluneet yhtä nopeasti kuin puheemme ja että kello löi armottomasti eronhetken.

Ajatustemme ja luonteittemme pienimmätkin vivahdukset antoivat aihetta kysymyksiin ja vastauksiin. Keskustelumme olivat hiljaisia, tuskin kuultavia, pikemmin äänneiltyä hengitystä kuin käsitettäviä sanoja, salaisimpien, syvimpien sisäisten huokauksiemme punastuvaa tunnustamista, onnen ihmetteleviä huudahduksia, keksiessämme toisissamme tunteita, jotka muistuttivat toisiaan kuin valo heijastustaan, lyönti vastalyöntiään, kasvot kuvaansa. Huudahdimme molemmat yhtä aikaa pystyyn hypähtäen:

»Me emme olekaan kaksi eri olentoa, vaan yksi ainoa kah-

nessa muodossa, jotka meitä pettävät. Kuka voi sanoa *te*, kuka *minä*? Ei ole *minua*, ei *teitä*, vaan *mel . . .*»

Vaivuimme takaisin istumaan hämmästyksen vallassa tästä ihmeellisestä yhdenmuotoisuudesta, itkien ilosta, että olimme yksi olento, vaikka tunsimme itsemme kahdeksi, ja että olimme kaksinkertaistaneet olemuksemme antautuessamme toisillemme.

79.

Toisinaan ja tavallisemminkin oli keskustelumme yksityiskohtaisimman tarkkaa palaamista kaikkiin paikkoihin ja olosuhteisiin, kaikkiin hetkiin, jotka olivat nähneet rakautemme syntyvän, samoin kuin nuori tyttö, joka kulkiesaan on huolimattomasti antanut kaulanauhansa kalliiden helmien pudota, palaa hitaasti silmät tiehen luotuina löytääkseen ja ottaakseen ne haltuunsa joka ainoan. Emme tahtoneet menettää ainoankaan paikan, ainoankaan hetken muistoa pelosta, että niiden mukana menettäisimme yhdenkään onnentunteemme muiston tai täyden nautinnon. Savoijin vuoret, Chambéryn laakso, kosket, purot, järvi, sammaleiset nurmikot, mustat tai suurien kastanjain oksien heittämät juovikkaat varjot, lehväin läpi tunkeutuvat säteet, taivas nähtynä päittemme yläpuolella olevan lehti-holvin raoista, sininen järvenpinta ja valkoiset purjeet allamme, ensimmäiset satunnaiset tapaamisemme vuoripoluilla, arvelut toinen toisistamme, tavatessamme toisemme veneissä järvellä, kun emme vielä tunteneet toisiamme, Julien mustat hiukset hulmuamassa tuulessa, välinpitämä-

tön käytökseni, ihmisistä pois päin kääntynyt katseeni, arvoitus, jona me olimme ainaisesti toinen toisellemme ja jonka ratkaisu kummallekin oli ikuinen rakkaus, sitten kohtalokas myrsky- ja pyörtymispäivä, yö rukouksissa, kuolemantuskassa ja kyynelissä, herääminen taivaassa, paluu yhdessä poppelikäytävää pitkin kuutamossa käsi kädessä, hänen kuumat, pyyhityt kyyneleensä, ensimmäiset sanat, joissa sielumme ilmenivät, onni, ero . . . kaikki, kaikki!

Emme voineet kylliksemme muistella näitä yksityiskohtia. Kerroimme ikäänkuin tarinaa, joka ei ollut meidän. Mutta mitä olikaan kaikkeudessa tästä lähtien meidän ulkopuolellamme? Oi, rakkauden pohjaton uteliaisuus, et ole hetken lapsellista ajankulua, vaan itse rakkaus, joka ei väsy ihailunsa kohdetta katsellessaan, joka ei tahdo antaa vaikutelman hivenen, väräyksen, punastumisen, kalpenemisen, huokauksenkaan hukkaa siitä, jota rakastaa, jotta olisi syytä rakastaa vielä enemmän ja antaa jokaisen muiston ahjoon lisää polttoainetta, jonka palamisesta rinnassaan nauttiil . . .

80.

Joskus Julie alkoi äkkiä itkeä omituisesta surusta: hän näki minut tuomitukseksi, vielä kätketyn, mutta välillämmme aina uhkaavan kuoleman johdosta, näkemään hänessä lopulta vain onnen varjon, joka haihtuisi heti yrittäessäni painaa sitä rintaani vasten. Hän huokasi, hän syytti itseänsä siitä, että oli herättänyt minussa rakkauden, joka ei milloinkaan voinut tehdä minua onnelliseksi.

»Oi, haluaisin kuolla, kuolla heti, kuolla nuorena ja ra-

kastettuna», virkkoi hän minulle. »Niin, kuolla, koska voin sinulle olla ainoastaan haaveiltu lemmitty, rakkauden ja onnen katkera harhakuva, huumauksesi ja tuskasi samalla kertaa. Oi, siinä on jumalallisin onni ja julmin kirous yhtyneinä samaan kohtaloon! Oi, jospa rakkaus päättäisi päivän! Oi, jospa sinä eläisit minua kauemmin rakastaaksesi minua jälkeenpäin luonteesi ja sydämesi mukaan! Olisin vähemmän onneton kuollessani kuin nähdessäni sinun tuskiasi ja vihkiessäni lakkaamatta osan onneasi ja nuoruuttasi kuolemalle!»

»Voi sellaista ylevimmän onnen häpäisyä!» huudahdin hänelle pannen vapisevan käteni hänen silmäinsä alle, jotta kyyneleet putoisivat sormilleni. »Kuinka alhainen käsitys teillä onkaan siitä olennosta, jota Jumala on pitänyt kyllin arvokkaana teidät kohtaamaan, teitä ymmärtämään ja rakastamaan? Eikö ole suurempi hellyyden ja onnen tulva siinä kyynelessä, joka putoaa kuumana sydämestänne kädelleni ja jonka juon veripisarana sielujemme teloituksesta, kuin tuhansissa tyydytetyissä haluissa ja rikollisissa himoissa, joiksi alhaiset rakkaussuhteet muuttuvat ja joiden menetyksestä minua säälitte? Olenko milloinkaan näyttänyt haluavan muuta kuin yhteistä kärsimystämme? Emmekö ole molemmat puhtaita, vapaaehtoisia uhreja? Eikö tämä ole rakkauden ikuinen uhri, jonka vertaista Heloisen ajoista meidän aikoihimme asti ei ole tarjottu enkeleille? Olenko kertaakaan moittinut kohtaloa edes yksinäisten hetkieni hulluudessa, että se teidän välityksellänne ja teitä varten on kohottanut minut tavallisten ihmisten yläpuolelle? Se ei ole teissä antanut minulle naista, jonka voin sulkea kuolevaiseen syliini, vaan aineettoman kauneuden sa-

noin kuvaamattoman ja pyhitetyn ruumiillistuman. Eikö taivaallinen tuli, joka suloisesti palaa minussa, kuluta kokonaan alhaisten halujen mustaa hiiltä? Eikö se muuta minua kokonaan liekiksi? Eikö se liekki ole yhtä puhdas ja yhtä suloinen kuin teidän sielunne säteet, jotka ovat sen sytyttäneet ja pitävät sitä yllä ikuisesti silmienne välityksellä? Oi, Julie, ajatelkaa arvokkaammin itsestänne alkääkö itkekö vaivoja, joita luulette minulle tuottavanne. En kärsi tuskaa. Elämäni on yhtämittaista onnen tulvehimista, teidän täyttämäanne rauhaa, unta, jossa te olette unelmana. Te olette muuttanut minut toiseksi olennoiksi. Minäkö kärsisin? Oi, tahtoisin todella kerran kärsiä, jotta minulla olisi jotakin tarjottavana vastalahjaksi kohtalolle siitä, mitä se on minulle teissä antanut, vaikkapa vain että saisin tuntea kieltäymystä ja kyynelten katkeruutta, sillä kärsimys teidän vuoksenne olisi ehkä ainoa, mikä voisi lisätä pisaran onneni tulvivaan maljaan! Onko sellainen kärsiminen kärsimistä vai nauttimista? Ei, niin eläminen on kyllä kuolemista, mutta se on kuolemista muutamia vuosia varhemmin tästä kurjasta elämästä elääkseen sitä ennen taivaallista elämää!»

81.

Hän uskoi sanani. Uskoin ne itsekin hänelle lausuessani. Panin käteni ristiin hänen edessään. Näin puheltuamme lopulta erosimme säilyttäen kumpikin viimeisen katseen vaikutuksen, viimeisen sanan kaiun, tyydyttääksemme niillä itseämme eron aikana seuraavaan päivään asti.

Näin hänen avaavan ikkunan, kun olin lähtenyt kynnykseltä, ja nojautuvan kukkien keskellä parvekkeen rautakaidetta vasten niin kauan kuin Seinen sumusta erotti haamuni sillalla. Joka kahdeksan tai kymmenen askeleen päästä käännyn taakseni lähettääkseni katseir ja huokauksin hänelle sieluni, joka ei voinut hänestä erota. Tuntui kuin olentoni olisi jakautunut kahtia; ajatukseni lensi oleskelemaan hänen vieressään ja ruumiini yksin kulki koneellisesti hitain askelin autioiden katujen synkkyudessa sitä taloa kohti, jonne minun oli mentävä nukkumaan.

82.

Näin kuluivat ilman muuta vaihtelua kuin opinnoita ja vaikutelmia talven suloiset kuukaudet. Ne olivat nyt loppumaisillaan. Kevään ensimmäinen hohde loisti kattojen harjoilla, Pariisin katujen hämärissä, kosteissa sokkeloissa. Ystäväni V. oli lähtenyt äitinsä kutsusta. Jäin yksin pienen huoneeseen, johon hän oli minut ottanut. V. aikoi palata syksyllä. Hän oli maksanut asunnon vuokran koko vuodelta ja tarjosi minulle siten poissaolevanakin veljellistä vieraanvaraisuutta. Näin murheekseni hänen lähtevän. Minulla ei ollut enää ketään, kenelle olisin puhunut Juliesta. Tunteeni painoivat sydäntäni sitä raskaammin, kun ei mikään muu sydän auttanut minua niitä kantamaan. Mutta se oli vielä onnenkuormaa, jota jaksoin kantaa. Pian sain kuitenkin kestää tuskan kuormaa, jota en voinut uskoa kenellekään, vielä vähemmän sille, jota rakastin.

Äitini kirjoitti minulle, että odottamattomat taloudellij-

set onnettomuudet ja kotoinen hätä olivat saattaneet isäni aseman perin huonoksi; kotitalo, joka ennen oli ollut niin suuri ja vieraanvarainen kaikille, oli joutunut sellaiseen puutteeseen, että isäni oli supistettava kuukausirahani puoleen, jotta voisi edes jotenkuten elättää ja kasvattaa kuutta muuta lastansa. Minun oli siis, kuten hän sanoi, pikimmiten keksittävä keinoja kunniallisesti toimeen tullakseni Pariisissa omilla ansioillani tai palattava maalle elämään kotitalossa vaatimatonta ja alistuvaista elämää. Äitini lempeys lohdutti minua etukäteen tässä surullisessa välttämättömyydessä. Hän kuvaili minulle onnea, jota hän tuntisi minut nähdessään, ja esitteli minulle viehättävästi maalaiselämän töitä ja yksinkertaisia huveja. Toiselta puolen muuttamat ensimmäisten hurjisteluvuosieni peli- ja ilotoverit, jotka olivat joutuneet kurjuuteen, muistuttivat minulle tavatessamme toisemme Pariisissa pieniä velvollisuuksia, joita minulla oli heitä kohtaan, ja pyysivät minua auttamaan. Niin he riistivät minulta vähitellen suurimman osan niistä varoja, jotka olin koonnut voidakseni mahdollisimman kauan elää Pariisissa. Rahakukkaroni oli miltei tyhjä. Aioin vihdoinakin koettaa onneani runoilijana.

Eräänä aamuna, ujouden taisteltua rakkautta vastaan, voitti jälkimäinen. Pistin povitaskuuni vihreisiin kansiin sidotun pienen käsikirjoituksen, joka sisälsi viimeisen toivoni, eräät runoni. Lähdin epäröiden erään kuuluisan kustantajan, herra D:n luo, jonka nimi liittyy läheisesti Ranskan kirjallisuuden ja kirjakaupan maineeseen. Tämä nimi veti minua ensinnä puoleensa, koska paitsi sitä, että D. oli kuuluisa kustantaja, hän oli varsin arvossapidetty kirjailija. Hän oli julkaistessaan omat runonsa saavuttanut loistoa

ja menestystä kuten ainakin runoilija, joka tietää, mikä herättää vastakaikua.

Saavuttuani Jacob-kadulle, D:n kunniakkaalle portille, minun oli ensin rohkaistava itseäni astuakseni kynnyksen yli, sitten kiivetäkseni portaita ylös ja vielä enemmän ponnisteltava soittaakseni hänen työhuoneensa ovelle. Takanani näin Julien ihanat kasvot, ja hänen kätensä työnsivät minua eteenpäin — uskalsin vaikka mitä.

Herra D., keski-ikäinen mies, ilmeiltään täsmällinen liike-mies, puheeltaan selvä ja lyhyt, kuten ainakin se, joka tuntee minuuttien arvon, otti minut kohteliaasti vastaan. Hän kysyi, mitä asiaa minulla oli. Sopertelin kauan aikaa. Sekaannuin sanoihin ja lausekäänteisiin, joihin kätkeytyy vaikeasti tosiasioiden pääsevä ajatus. Luulin tulevani aikaa voittaen rohkeammaksi. Lopulta avasin takkini ja vedin esiin pikku käärön. Ojensin sen nöyränä vapisevin käsin herra D:lle. Sanoin kirjoittaneeni runot ja toivovani, että ne painettaisiin, jotta herättäisin vaikutusvaltaisten kirjallisuuden ystävien huomiota ja suosiota, vaikkain saisikaan mainetta, jota olisi minun naurettavaa odottaa, edelleen, ettei köyhyyteni sallinut minun niitä itse painattaa ja että toin teokseni hänen tarkastettavakseen ja julkaistavakseen, jos hän luettuaan piti sitä kirjallisuuden ystävien suosion arvoisena.

Herra D. hymyili hyväntahtoisen ivallisesti, pudisti päätään, otti käsikirjoitukseni hyppysiinsä, jotka olivat tottuneet halveksien rypistämään paperia, pani sen pöydälle ja kutsui minua viikon perästä vastausta kuulemaan. Lähdin ulos.

Nuo seitsemän päivää tuntuivat minusta seitsemältä vuo-

sisadalta. Tulevaisuuteni, onneni, maineeni, äitini lohdutus tai epätoivo, lopuksi elämäni ja kuolemani olivat herra D:n käsissä. Toisinaan kuvittelin hänen lukevan runojani yhtä hurmautuneena kuin itse olin niitä kirjoittanut koti-seutuni vuoristoissa tai purojen rannoilla, hänen huomaa-van niissä sieluni kasteen, silmiäni kyynelä ja nuorten suonien verä, kutsuvan luokseen kirjailija-ystäviään niitä kuulemaan, ja istuessani makuukomeroni nurkassa luulin kuulevani heidän suosiohuutonsa. Toisin ajoin häpesin punastuen, että olin antanut tuntemattoman silmäiläväksi niin päivänvaloa ansaitsemattoman tekeleer, että olin pal-jastanut heikkouteni ja alastomuuteni turhaan toivoessani menestystä, joka muuttuisi nöyryydykseksi, sen sijaan että se vaihtuisi iloksi tai kullaksi käsissäni. Yhtä varma toivo kuin hädänalainen tilani sai kuitenkin ylivalan unelmissani ja johti minua hetki hetkeltä herra D:n määräämään päivään asti.

83

Kun viikon kuluttua kiipesin herra D:n rappusia, haihtui rohkeuteni. Jäin pitkäksi aikaa seisomaan portaiden tasan-teelle uskaltamatta kolkuttaa. Joku tuli ulos. Ovi jäi auki. Nyt oli mentävä sisään. Herra D:n kasvot olivat ilmeettömät ja kaksimieliset kuin oraakkelin. Hän pyysi minua istumaan ja etsi käsikirjoitukseni esille paperikasojen alta.

»Olen lukenut runonne», sanoi hän minulle. »Niissä ilmeenee kyllä lahjakkuutta, mutta ei kyllin tottumusta. Ne eivät muistuta ollenkaan runoilijaimme tavallisia ja suosittuja runoja. Kysytään, mistä olette saanut runojenne

kielen, ajatukset ja aatteet. Ne eivät kuulu mihinkään määrättyyn lajiin. Se on vahinko, sillä ne ovat soinnukkaita. Jättäkää nuo uudet muodot, jotka väärentäisivät ranskalaisen hengen. Lukekaa mestareitamme Delilleä, Parnyta, Michaudia, Raynouardia, Luce de Lancivalia, Fontanesia, joista yleisö pitää. Olkaa sellainen kuin joku muu, jos haluatte, että teidät tunnettaisiin ja teitä luettaisiin. Antaisin teille huonon neuvon, jos kehoittaisin teitä julkaisemaan tämän niteen, ja tekisin huonon palveluksen painattaessani sen kustannuksellani.»

Näin puhuen hän nousi ja antoi minulle takaisin käsi-
kirjoituksen. En koettanut mitenkään vastustaa kohtaloa, joka näin puhui minulle tämän oraakkelin suun kautta. Pistin käärön takaisin poveeni. Kiitin herra D:tä. Pyysin anteeksi, että olin kuluttanut hänen aikaansa, ja astuin alas portaita horjuvin jaloin ja kostein silmin.

Oi, jospa kunnon herra D., kirjallisuuden vaalija, olisi osannut lukea sydämeni syvimmat tunteet ja käsittää, ettei tuntematon nuorukainen kerjännyt rahaa eikä kunniaa, vaan pyysi rakkautta ja elämää, olen varma, että hän olisi painattanut kirjani. Taivas ainakin olisi palkinnut hänelle sen kustannukset.

84.

Palasin epätoivoissani huoneeseeni. Ensi kertaa saivat talonmiehen poika ja koira ihmetellä synkkiä kasvojani ja itsepäistä vaitioloani. Sytytin tulen uuniin. Heitin käsi-
kirjoituksen liuska liuskalta tuleen säästämättä ainoata-
kaan.

»Koska et ole kyllin hyvä ostamaan minulle yhtä elämän ja rakkauden päivää», huudahdin synkkänä nähdessäni sen palavan, »mitä kuuluu minuun haihtuukonimeni kuolematomuus kanssanne. Kuolemattomuuttani en etsi kunniasta, vaan rakkaudesta.»

Samana iltana myöhään menin ulos ja myin äitiparkani timantin. Olin säilyttänyt sitä tähän asti toivossa, että ansaitsisin sen arvon runoillani ja että voisin palauttaa hänelle sormuksen koskemattomana. Salaa suutelin timanttia ja kastelin sitä kyynelilläni jättäessäni sen jalokivikaupiaalle. Kauppiaskin näkyi heltyvän. Hän näytti ymmärtävän hyvin, etten ollut varastanut timanttia, koska en voinut peittää tuskaani siitä luopuessani. Laskiessani kuutta sataa frangia, jotka hän antoi minulle sormuksesta, putoivat kultakolikot kourastani niinkuin ne olisivat olleet jonkun häväistyksen hinta. Oi, kuinka monta kymmentä kertaa kalliimpaa timanttia olisinkaan antanut usein myöhemmin saadakseni ostaa takaisin tämän, joka oli minulle vertaa vailla, pala äitini sydäntä, hänen silmiensä viimeisiä kyyneleitä, hänen rakkautensa valo! . . . Kenen sormessa se nyt lieneekään?

Kevät oli tullut. Tuileriet tarjosivat aamuisin huvikävelijöille vihreiden lehtien varjoa ja hevoskastanjain tuoksuvaa lumivalkeutta. Silloilta näin taivaanrannalla Chailotin ja Passyn kalliit ja Fleury'n, Meudonin ja Saint-Cloudin kukkuloiden pitkät, aaltoilevat ja vihreät ääri-
viivat. Nämä kukkulat näyttivät kohoavan ikäänkuin yk-

sinäiset, vihannat saaret liidunvärisestä valtamerestä. Ne ikäänkuin lähettivät sydämeeni kirveleviä syytöksiä ja moitteita. Ne muistuttivat luonnosta, jonka olin unohtanut kuutena kuukautena. Iltaisin ui kuunvalo loistavin läikin joen hiljaisilla laineilla. Seinen uoman syvyydessä unelmoiva tähti avasi hohtavia sädeteitä ja haaveellisia näköaloja, joissa silmä katosi usvan ja varjon valtakuntaan. Sielu seurasi vaistomaisesti silmiä.

Myymlöiden julkisivut, kadunpuoliset parvekkeet ja ikkunat olivat täynnä kukkamaljakoita. Ne levittivät tuoksuaan ohikulkevien päiden yli. Katujen kulmissa ja siltojen päissä kukkaverhon takana istuvat myyjättäret heiluttelivat sireeninoksia ikäänkuin olisivat tahtoneet koko kaupungin tuoksumaan. Julien huoneessa olivat sammalkuopaksi muutettu takka, pylväät ja pöydät täynnä orvokki-, kielo-, ruusu- ja esikko-ruukkuja. Maasta revityt kukkaparat olivat kuin vahingosta huoneeseen joutuneita pääskysii, jotka rikkovat siipensä seiniä vastaan ilmoittaessaan ullakkojen köyhille asukkaille kauniiden huhtikuun päivien tuloa.

Kukkien tuoksu tunkeutui sydämeemme asti. Kevään kuvien ja tuoksujen vaikutus vei meidät luonnollisesti sen luonnon helmaan, jossa olimme olleet niin kahden kesken ja niin onnellisia. Se oli ollut meiltä unohduksissa niin kauan kuin päivät olivat olleet synkät, taivas kolkko ja taivaanranta usvassa. Sulkeutuneina ahtaaseen huoneeseen olimme toisillemme kaikkeus kokonaisuudessaan emmekä ajatelleet, että on olemassa muuta taivasta, aurinkoa tai luontoa ulkopuolellamme. Nämä suunnattoman kaupungin kattojen välitse nähdyt kauniit päivät toivat sen mie-

leemme. Ne saattoivat meidät hämille ja murheellisiksi, mutta vetivät meitä vastustamattoman vaiston voimalla katselemaan, nauttimaan niistä Pariisin ympäristöjen yksinäisyydessä ja metsissä. Meistä tuntui tämän vastustamattoman halun saadessa meissä vallan ja suunnitellessamme pitkiä, yhteisiä kävelymatkoja Fontainebleaun, Vincennesin, Saint-Germainin ja Versaillesin metsiin, että olimme matkalla alppilaaksojemme metsiin ja järville. Me näimme siellä ainakin saman auringon ja samat varjot ja kuulinme samojen tuulien sointuisan huminan oksissa.

Kevät, joka saattoi taivaan kirkkaaksi ja mahlan puihin, täytti Julienkin sydämen kiihkeimmällä nuoruudella. Hänen poskiensa väri oli kirkkaampi, hänen silmiensä säteet sinisemmät ja läpitunkevammat. Hänen äänensä oli tuntehikkaampi, hänen riutumuksensa huokailevampi, hänen käyntinsä joustavampi ja käytöksensä nuorekkaampi. Hän oli elämän kuumeen vallassa, ollessaan huoneessaan liikkumattakin. Tämä lempeä kuume kiirehti sanoja hänen huuliltaan ja liikutti nopeammin hänen jalkaansa parkettilattialla. Iltaisin jätti Julie verhot auki ja meni tavantakaa nojaamaan kyynärpäillä ikkunaa vasten, hengittääksensä raitista ilmaa, kuun säteitä ja kukkien tuoksua, joka pitkin Meudonin laaksoa tulvi rantakadun huoneisiin asti joskin laimeana.

»Oi», huudahdin hänelle, »valmistakaamme sieluillemme oikeita juhlia näiden onnenpäiviemme keskellä. Me, herkimmät ja kiitollisimmat kaikista olennoista, joita varten Jumala herättää maansa ja taivaansa uudelleen eloon, alkäämme olko ainoat, joita varten hän sen turhaan herättää. Sukeltakaamme yhdessä tähän ilmaan, hohteeseen, ruo-

hoon, lehvistöön, tähän kasvillisuuden ja eläimistön mereen, joka maan päällä tulvailee. Menkäämme katsomaan, eikä mikään luomistöistä ole tullut päivää vanhemmaksi, eikä mikään ole alentanut innostuksen aaltoja ja säveleitä, jotka lauloivat, huokasivat, rakastivat ja kaikuivat meissä kulkiessamme Savoijin vuoristossa ja aalloilla.»

»Niin, menkäämme», virkkoi hän, »mutta me emme siellä tunne toisin, emme rakasta toisin, emme siunaa toisin, vaan olemme saattaneet yhden maan ja taivaan kolkan lisää kahden olentoparan onnen todistajaksi. Rakkautemme temppeli, joka oli vain niin rakkailla vuorilla, on edelleen kaikkialla, missä kuljen ja hengitän kanssasi.»

Vanhus kehoitti myös meitä kävelyretkille Pariisin ympärillä oleviin kauniisiin metsikköihin. Hän toivoi kuten lääkäritkin, että metsäilma, kaikkia vahvistavat auringonsäteet, kohtuullinen liikunto vapaassa luonnossa vahvistaisivat Julien hermojen sairaloista herkkyyttä ja edistäisivät sydämen kimmoisuutta. Jokaisena aurinkoisena päivänä kevään viiden viikon kuluessa tulin puolenpäivän aikaan häntä noutamaan. Astuimme suljettuihin vaunuihin välttääksemme katseita ja kevytmielisiä huomautuksia, joita tutut tai tuntemattomat ohikulkevat olisivat voineet tehdä nähdessään niin ihastuttavan nuoren naisen yksin minun ikäiseni miehen seurassa. En ollut tarpeeksi hänen näköisensä, jotta minua olisi voitu luulla hänen veljekseen.

Me laskeuduimme vaunuista tullessamme kukkulain juurella oleviin suuriin metsiin Pariisin ympäristöjen puistojen porteilla. Etsimme pisimmät, yksinäisimmät, ruohou ja kukkien verhoamat, Fleuryhin, Meudoniin, Sèvresiin, Satoryhin ja Vincennesiin johtavat polut, joita hevosten

kaviot eivät koske muulloin kuin kuninkaan metsästäessä. Tapasimme siellä vain jonkun lapsen tai köyhän vaimon, joka kaiveli veitsellään maasta sikurinjuuria. Silloin tällöin vilahti pelästynyt naarashirvi lehväin välitse, hypäten polun yli ja kadoten meidät nähtyään jälleen tikeikköön. Astuskelimme äänettöminä milloin perättäin, milloin vie-rekkäin, hänen kätensä kainalossani. Puhuimme tulevaisuudesta ja onnesta omistaa yksi auranala tuhansista asumatomista auranaloista ja pieni vahtitupa vanhan tammen juurella. Uneksimme ääneen ja poimimme orvokkeja ja talvikkeja, joista sovittelimme arvoituksia toisillemme. Pärskäjuuren sileiden lehtien väliin pantuina merkitsivät nämä kukkakirjeet meille sitä tai sitä ajatusta, muistoa, katsetta, huokausta tai rukousta, ja me päätimme lukea niitä, kun olisimme erossa. Niiden tuli meille ikuisesti muistuttaa sitä, mitä emme tahtoneet milloinkaan hukata su-loisista keskusteluistamme.

Me istuuduimme varjoon puistokujan varrelle. Avasimme kirjan, koetimme lukea sitä, mutta emme koskaan päässeet sivun loppuun. Meistä oli hauskenpaa lukea itseksemme omien tunteittemme tyhjentyvät sivuja. Menin hakemaan maitoa ja ruisleipää jostakin läheisestä maalaistalosta. Söimme istuen nuimikolla, antaen maidon jätteet muurahaisille ja leivänmurusia pikku linnuille.

Auringon laskiessa palasimme Pariisiin vilinä: melu ja ihmisjoukko kouristivat sydäntämme. Erosin Juliesta ovella päivän huumaamana. Onnesta väsyneenä palasin tyhjiin huoneeseeni ja iskin seiniä, jotta ne luhistuessaan palauttaisivat minulle valon, luonnon ja rakkauden, jonka ne nyt minulta riistivät. Söin haluttomasti, luin ymmärtä-

mättä. Sytytin lamppuni. Odotin hetkiä laskien, että ilta kuluisi kyllin pitkälle uskaltaakseni palata hänen ovelleensa ja pyytää häntä yöllä jatkamaan aamupäivän keskusteluja.

86.

Seuraavana päivänä teimme samat kävelyt. Oi, kuinka monet puunrungot näissä metsissä ovatkaan veitselläni juureen tai kuoreen merkityt, jotta ne aina tunnen! Ne ovat niitä, jotka soivat hänelle varjoa, joiden juurella hän hengitti elämän henkäyksiä, auringonsäteitä tai metsäntuoksua. Ohikulkija näkee nämä puut aavistamatta, että ne jollekulle ovat pyhäkön pylviäitä, jonka palvoja on maan päällä ja jumaluus taivaassa. Joka kevät käyn kerran tai pari niitä katsomassa kävelymatkojemme vuosipäivinä. Kun kirves ne kaataa, tuntuu minusta, että se osuu itseeni ja vie paltan sydäntäni.

87.

Saint-Cloudin puiston korkeimmalla ja tavallisesti yksinäisellä kummulla, siinä, missä harjanne pyöristyy kahdeksi vastakkaisiin suuntiin kulkevaksi rinteeksi, toinen Sèvresin laaksoon päin, toinen linnan rotkoa kohti, on kolmen pitkän puistokäytävän risteys. Yhtymiskohdassa on laaja aukea nurmikko. Silmä näkee siitä jo kaukaa, jos joku kulkija aamulla sattumalta tulisi rauhaa häirtsemään. Tämän kukkulan laelta näkee Issyn tasangon, Seinen virran ja Versaillesin tien yli. Kolmen metsänkielekkeen saartamana,

jotka pistävät puistokujain väliin, ympäröivien puiden varjossa se muistuttaa ympyriäistä järveä, jonka laineina ovat puut ja lehdet. Jos katsoo Sèvresin laaksoa kohti, on edessä laaja pitkä nurmikkorinne. Se laskeutuu jyrkästi vettä kohti kuten vihreä, aaltoileva koski. Tämä nurmikko loppuu laakson perällä siintävään metsään, jossa vuorikauriit asustavat, ja metsän yli toiselta puolen Seineä näkyy sinertäviä liuskakivikattoja ja Meudonin valtaviin puistojen ääri-
vii-
vat, jotka piirtyvät kesän taivaalle. Tällä kukkulalla nauttii samalla kertaa huipun ylevyydestä, laakson hiljaisuudesta ja suojasta ja erämaan yksinäisyydestä. Siksi tulimme sinne usein istumaan. Rinta hengittää siellä keveämmin, korva kuulee tarkemmin, sielu lentää korkeammalle elämän taivaanrannan yli.

Eräänä toukokuun ensi aamuista nousimme sinne. Silloin ovat suunnattomassa metsässä ainoina vieraina kuusi-
peurat, jotka juoksevat pitkin autioita käytäviä. Jotkut metsänvartijat kulkevat pieninä pisteinä näköpiirin rajalla. Istuuduimme vastapäätä Sèvresin nurmikoita, tienristeystä ympäröivän, puoliympyränmuotoisen puurivin seitsemännen puun alle. Vuosisadat ovat kulkeneet tämän tammen rungon ja oksaverkon yli. Sen juuret ovat turvonneet mahlasta ravitessaan runkoa ja kannattaessaan sitä, työntäneet maan syrjään ja ovat kokonaan sammaleiden peittämiä. Tämä sammal on luonnollinen penkki, tammi itse on selkänö-
ja
ja alemmat lehdet ovat katoksena.

Aamu oli yhtä kuulas kuin merivesi jonkun vihreän niemekkeen suojassa auringon noustessa. Kesän jo kuumat säteet heittyivät pilvettömältä taivaalta metsäkukkulalle. Metsän läpi tullessaan ne tuntuivat viileämmiltä kuten

auringon lämmittämät aallot, jotka tulevat varjossa seisovan kylpijän jalkoja huuhtelevaan. Ei kuulunut muita ääniä kuin edellisen talven kuivien lehtien kahahduksia niiden pudotessa. Ne rapsahtivat puun juurelle nuoren mahlan irroittamina antaakseen tilaa uusille pienille lehdenaluille. Lennellessään pesiensä ympärillä räpyttelivät linnut siipiaan oksia vasten, ja valosta virkistyneiden hyönteisten epämääräinen ja alituinen surina häilähteli edestakaisin kuin pöly kukkivan heinän pienimpäinkin liikahdusten mukaan.

88.

Meidän, vuoden ja päivän nuoruuden välillä oli täysi yhtäläisyys, todella eheä sopusointu luonnon, valon, lämmön hohteen, hiljaisuuden, vienon huminan, mieltiväisen hurmion ja tunteittemme välillä; me tunsimme suloisesti sulautuvamme ja siirtyvämme tähän ilmaan, taivaaseen, elämään, rauhaan, tähän ympärillämme olevaan Jumalan luomakunnan muuttumattomuuteen; olimme niin täydellisesti toistemme omat tässä yksinäisyydessä, että ajatuksemme ja tulvivat tunteemme saivat tyydytyksensä. Niiden ei tarvinnut väsyttää itseään ilmaisumuotoa etsiessään. Me olimme kuin täydet maljakot, joissa juuri täysinäisyys saa nesteen liikkumattomaksi. Sydämemme eivät pystyneet enempää vastaan ottamaan, vaikkakin olivat kyllin suuret kaikki käsittämään. Mikään ei jäänyt huomaamatta. Me usalsimme tuskin hengittäääkään.

En tiedä, kuinka pitkän aikaa istuimme niin vaiti ja liikkumatta vierekkäin tammen juurella, kädet kasvoilla, päät

käsien varassa, jalat auringossa ruoholla, kasvot varjossa. Kun kohotin päästäni, oli varjo kokonaan siirtynyt Julien hameelta ruoholle.

K Katsoin häntä. Hän kohotti päätään ikäänkuin samasta sysäyksestä kuin minäkin. Hän katsoi minuun ja voimatta sanaa sanoa purskahti itkuun.

»Miksi itkette?» kysyin häneltä liikutettuna hiljaa pelosta, että häiritsisin ja johtaisin toiselle tolalle hänen äänettömät ajatuksensa.

»Onnesta», vastasi hän. Hänen huulensa hymyilivät, samalla kun suuret kyynelät vierivät ja hohtivat kuin kevään kaste hänen poskilleen. »Niin, onnesta», toisti hän. »Tämä päivä, hetki, taivas, paikka, rauha, hiljaisuus, kahdenolo teidän kanssanne, tämä kahden sielun täydellinen yhteen-sulautuminen, jotka eivät kaipaa sanoja toisiaan ymmärtääkseen ja jotka hengittävät kahden puolesta yhdessä henkäyksessä, ovat liikaa. Se on liikaa kuolevaiselle, jonka ilon ylenpalttisuus voi tukahduttaa yhtä hyvin kuin tuskan ylenpalttisuus ja joka, voimatta enää huutaa, ei saata huokailla kyllyiksi, vaan itkee, kun ei voi kyllyiksi kiittää! . . .»

Hän pysähtyi hetkeksi. Hänen poskensa saivat väriä. Pelkäsin, että kuolema tempaisi hänet onnenhuumassa, mutta hänen äänensä rauhoitti minut pian.

»Raphael, Raphael», huudahti hän niin juhlallisesti, että hämmästyin, ikäänkuin hänellä olisi minulle ilmaistavana suuri, kauan ja tuskaisesti odotettu uutinen: »Raphael, on olemassa Jumala! . . .»

»Mikä on sen vihdoin tänään teille paremmin ilmaissut kuin ennen?» kysyin häneltä.

»Rakkaus! . . .» vastasi hän kohottaen kosteat kauniit

silmäteränsä taivasta kohti, »niin, rakkaus, jonka virran tunnen sydämessäni kohisevan niin täytenä kuohuten, etten ole sitä ennen tajunnut niin voimakkaan rauhallisesti. En vähääkään epäile», sanoi hän äänellä, jossa varmuus yhtyi iloon, »että lähde, josta voi virrata sellainen autuus sieluun, ei ole maan pinnalla, ettei se voi siihen hukkaa kerran esiin pulpahdettuaan. Jumala on olemassa ja ikuinen rakkaus, josta meidän rakkautemme on vain pisara. Me annamme sen palata taivaalliseen valtamereen, josta se on saanut alkunsa. Se valtameri on Jumala. Olen nähnyt Hänet, olen tuntenut Hänet, olen käsittänyt Hänet tällä hetkellä tunteeni avulla. Raphael, en rakasta enää vain teitä ettekä te enää vain minua, vaan me palvelemme tästä lähin Jumalaa kumpikin, te minun välitykselläni ja minä teidän, te ja minä niiden onnenkyynelien avulla, jotka sytyttävät tai sammuttavat meiltä samalla kertaa sydämiemme kuolemattoman lieden. Kadotkoot», lisäsi hän hehkuvammin katsein ja äänensävyin, »kadotkoot turhat nimet, joita tähän asti olemme käyttäneet molemminpuolisesta kiintymyksestämmme. Yksi ainoa voi sen vain lausua, se, joka juuri on ilmestynyt silmieni eteen. Jumala, Jumala, Jumala!» huudahti hän yhä uudelleen ikäänkuin opetellen jotakin uutta kieltä. »Sinä olet Jumala, minä olen sinulle Jumala, me olemme yhdessä Jumala, ja se tunne, joka meidät vei yhteen, ei ole enää rakkautta, vaan pyhää, ihanaa jumalointia! Ymmärrättekö minua, Raphael? Te ette ole enää Raphael, vaan jumalanpalvelukseni.»

Me nousimme hurmautuneina. Syleilimme puun runkoa ja siunasimme sitä ilmoituksesta, jonka olimme saaneet sen oksien alla. Annoimme sille nimen »jumaloinnin puu».

Laskeuduimme hitain askelin Saint-Cloudin rinnettä palataksemme Pariisiin hälinään, mutta Julie toi sinne mukanaan uskon Jumalaan ja Hänen tuntemuksensa, jonka vihdoinkin oli löytänyt sydämeästään, ja minä ilon tietäessäni hänen sydämessään pulppuavan lohdutuksen, toivon ja rauhan kirkkaan lähteen.

89.

Rahamenot, joita minun oli ollut pakko tehdä saatellessani Julieta miltei joka päivä maaseudulle ja jotka salasin häneltä, olivat siihen määrin lopettaneet äitini viimeisestä timantista saamani rahat, ettei minulla ollut enää kuin pari sataa frangia. Jouduin epätoivon valtaan laskiessani illalla ne muutamat päivät, jotka tällä pikku summalla tulisin toimeen. Olisin hävennyt rakastetulleni tunnustaa suurta köyhyyttäni. Vaikkei hänkään ollut rikas, olisi hän tahtonut luovuttaa minulle koko omaisuutensa, mutta siten olisi suhteeni häneen alentunut silmissäni. Rakkauteni oli minulle enemmän kuin elämä, mutta ennen olisin kuollut kuin nähnyt rakkauteni alentuvan.

Hiljainen elämä, jota olin viettänyt koko talven asuin-
komeroni hämärässä, ankarat opintoni päivisin, yhden ainoan ajatuksen hautominen, unettomat yöni ja lisäksi koko henkinen jännitys, jonka pitkäaikainen sielunvoimien ponnistaminen oli aiheuttanut sydämelleni, se kun oli liian heikko kestäämään kymmenkuukautista hurmiotilaa, olivat murtaneet terveyteni. Kalpeana ja laihtuneena olin kuin polttoaineeton liekki, joka uhkasi lopulta tuhota oman lieten-

sa. Julie kehoitti minua hartaasti palaamaan kotiseutuni ilmaa hengittämään ja säilyttämään elämäni vaikka hänen onnensa kustannuksella. Hän lähetti luokseni lääkärintsä lisätäkseen tieteen arvovaltaa rakkauden pyyntöihin.

Tämä lääkäri tai pikemminkin ystävä, tohtori Alain, oli niitä siunattuja ihmisiä, joiden kasvot tuovat taivaan heijastuksen köyhien majoihin, joissa he käyvät. Sairastaen itse sydäntautia, joka johtui salaisesta ja ylevästä rakkaudesta erästä kaunista pariisitarta kohtaan, ja omistaen pienen, vaatimattomaan elämäänsä ja hyväntekeväisyyteensä riittävän omaisuuden hän hoiti vain muutamia ystäviään ja köyhiä. Hän oli harras, toimielias ja suvaitsevainen. Hänen parannuskeinonsa olivat toimivaa ystävyyttä ja hyväntekeväisyyttä. Lääkäriammatti on kaunis, kun sitä ei harjoita ansaitakseen; se kehittää niin paljon inhimillistä herkkätunteisuutta, että se, vaikkakin olisi alkanut ammattimaisesti, päättyy usein hyveeseen. Lääketiede oli muuttunut tohtori Alain-paralle enemmäksikin kuin hyveeksi; siitä oli tullut intohimo huojentaa sielun ja ruumiin tuskia. Nehän ovat usein niin läheistä sukua toisilleen. Alain vei mukanaan Jumalan sinne, mihin elämäkin, ja varman luotamuksen kuolemattomuuteen loppuun saakka.

Näin hänen kuolevan muutamia vuosia myöhemmin hyvän ja rehellisen miehen kuoleman, johon hän oli niin monia kuolevia valmistanut. Maaten kuusi kuukautta liikumatta kuolemankielissä vuoteellaan hän laski silmillään hetket, jotka erottivat hänet iäisyydestä. Pieni kello riipui hänen vuoteensa jalkopäässä. Hän piteli rinnalleen ristiä käsissään ristiinnaulitun kuvaa, kärsimyksen verstausta. Hänen silmänsä eivät luopuneet enää taivaallisesta

ystävästä, ikäänkuin hänen ainoa voimansa olisi ollut ristin juurella. Kun tuskat kävivät yli voimien, pyysi hän, että ristiinnaulitun kuva vietäisiin hänen suulleen, ja hänen valituksensa sekautuivat hänen siunauksiinsa. Hän nukahti vihdoin sen suomassa toivossa ja hyvydessä. Hän oli teke-mällä hyvää köyhille ja sairaille kerännyt ansiokseen tavat-toman aarteiden hyviätöitä armon Jumalan luo. Hän kuoli perintöä jättämättä pienen ullakkokamarin vuodepaha-sella. Rakkaudesta kantoivat köyhät hänen ruumiinsa yh-teiseen hautausmaahan. Hurskas sielu, jonka näen vielä hymyilevän muistaessani hyvydestä ja sisäisestä riemusta loistavia kasvoja! Eikö sellainen hyvyys ole vain harhakuva? Sammuiko kuin lamppuni loiste kuvastasi, kun vedän syrjään valon, jonka avulla olen sinua katsellut? Ei, ei, Jumala on uskollinen! Kuinka hän olisi voinut pettää sinua, joka et olisi tahtonut edes lasta pettää!

90.

Lääkäri osoitti minua kohtaan mitä hellintä huolenpitoa, ikäänkuin Julie olisi siirtänyt hänelle osan hellyttään. Hän ymmärsi hyvin sairauteni, osoittamatta minulle, että hän sen ymmärsi. Hän tunsu liian hyvin oman henkisen sairau-tensa, jotta sen oireet meissä olisivat voineet jäädä häneltä huomaamatta. Hän määräsi minut lähtemään kuoleman uhalla ja saattoi sen tietooni Julien välityksellä. Hän oli Julielle ilmaissut pelkonsa tilani johdosta ja käytti rakkau-den lempeää valtaa irroittaakseen minut rakkauden hel-masta. Hän lievensi eron tuskaa antamalla toiveita. Hän

määräsi minut ensin joksikin ajaksi vanhempieni luo ja sitten johonkin Savoijin kylpylaitokseen, johon Julien piti tulla hänen määräyksestään syksyn alussa. Hänen uskonnollisuutensa ei näyttänyt ollenkaan paheksuvan sen molemminpuolisen rakkauden merkkejä, jonka hän varmasti huomasi Julien ja minun välilläni. Tämä hehku oli hänen mielestään kyllä väärä, mutta puhdistava. Hänen kasvonsa ilmaisivat meille vain inhimillistä suvaitsevaisuutta ja jumalallista sääliä. Pelastaakseen meidät molemmat hän ratkaisi pulman, joka uhkasi viedä meidät molemmat kuolemaan. Lopulta suostuin lähtemään ensinnä. Julie vakuutti seuraavansa minua pian jäljestä. Oi, hänen kyynelensä, hänen kalpeutensa, hänen vapisevat huulensa vakuuttivat minulle paremmin kuin hänen valansa. Päätimme, että lähtisin Pariisista heti kun voimani sen sallisivat. Toukokuun 18:s määrättiin lähtöpäiväksi.

Kun eron päivä oli kerran määrätty niin läheiseksi, lasimme minuutit tunneiksi ja tunnit päiviksi. Olisimme tahtoneet kasata ja keskittää vuodet sekuntiin temmataksemme ajalta etukäteen onnea, josta meidän oli luovuttava niin moneksi kuukaudeksi. Ne olivat ihanuuden, mutta myös hädän ja kuolemantuskan päiviä. Tunsimme joka kohtauksessa, joka katseessa, joka sanassa, joka kädenpuristuksessa lähestyvän eronpäivän kylmyyden. Sellainen onni ei ole enää onnea, se on sydämen ja rakkauden kidutusta.

Hyvästijätölle pyhitimme koko lähtöpäivän aaton. Emme tahtoneet sanoa hyvästi seinien suojassa, jotka tukehduttavat sielua, ja syrjäisten läsnäollessa, jotka häiritsevät sydäntä, vaan taivaan alla vapaassa ilmassa, valossa, yksinäisyydessä ja hiljaisuudessa. Luonto sopii kaikkiin inhi-

millisiin tunteisiin. Se ymmärtää niitä, näyttää ottavan niihin osaa kuin näkymätön uskottu. Se kohottaa ne taivaalle tehdäkseen ne voimakkaammiksi ja jumalallisemmiksi.

91.

Sen päivän aamuna nousimme vaunuihin, jotka olin vuokrannut iltaan asti. Ikkunat olivat kiinni ja verhot edessä. Ajoimme Pariisin ylävien kaupunginosien miltei autioita katuja, jotka päättyivät Monceaun korkeiden muurien ympäröimään puistoon. Tähän puutarhaan, joka silloin oli yksinomaan varattu sitä omistavien prinssien kävelyretkiä varten, pääsi näyttämällä erikoisen suosituskirjeen, jollainen annettiin vain hyvin harvoin joillekuille vieraille tai matkailijoille, kun he halusivat nähdä puutarhanhoidon ihmettä. Olin saanut tällaisen lupakortin eräältä äitini nuoruudenystävältä, joka kuului prinssien seurueeseen, ja valinnut tämän yksinäisen paikan, koska tiesin, että omistajat olivat poissa, että sinne oli pääsy kielletty ja että puutarhuritkin olivat poissa juhla- ja lomapäivää viettämässä.

Tämä lehdoksi muutettu suurenmoinen metsä nurmikkoinen, puroineen ja lammikkoinen, muistomerkkien, pylväiden, raunioiden, antiikkisten tai jäljiteltujen patsaiden runollistamana, joiden halkeamia köynnöskasvit peittivät, oli siis sinä päivänä vailla muita vieraita kuin auringonsäteet, hyönteiset, linnut ja me. Oi, milloinkaan ei sen nurmikoiden ja lehtiä tule suurempi kyyneltulva kastelemaan.

Mitä lempeämpi ja loistavampi taivas oli, miltä suloisemmin valot ja varjot kisailivat nurmikolla kesätuulen leyh-

kiessä kuten toisiaan takaa ajavien lintujen siipien varjot, mitä enemmän satakielet lauloivat kuulaaseen ilmaan onnentäysisiä liveryksiään, mitä selvemmin vedet kuvastelivat kirkkaassa kalvossaan kieloja, päivänkukkia ja sinisiä talvikkeja, jotka verhosivat niiden rantoja, sitä surullisempi tämä iloisuus oli meille, sitä räikeämmässä ristiriidassa tämä kevätaamun kuulas kirkkaus oli sen mustan pilven kanssa, joka ahdisti sydämiämme. Turhaan koetimme aluksi pettää itseämme huudahduksin ihaillen seudun kauneutta, kukkien loistoa, ilman tuoksua, varjojen tummuutta, ympäristön rauhaa, joka olisi riittänyt koko maailman rakkauten onnelle. Kohteliaisuudesta katselimme niitä hajamielisinä, mutta katse painui pian maahan. Äänemme ilmaisivat, vastatessaan iloisin tai ihailevin lauseparsin, sanojen tyhjyyttä ja ajatusten poissaoloa — ne olivat muualla.

Turhaan myöskin vuoron perään istuuduimme tuoksuviimpien orvokkien keskeen, kauniimpien seetripuiden vihreiden oksien alle, köynnöskasvien verhoamain pylväiden nojaan, vihreäin nurmikoiden ympäröimäin altaiden reunoille viettääksemme siellä viimeisen yhdessäolon pitkät hetket. Tuskin olimme valinneet yhden paikan, kun epä määräinen rauhattomuus pakotti meidät lähtemään siitä uutta etsimään. Tässä liiallinen varjo, tuolla liiallinen aurinko, sitten vesiputouksen häiritsevä kohina tai satakielen keskeytymätön laulu päittemme yläpuolella teki meille tämän nautinnon katkeraksi ja näköalan kiusalliseksi. Kun sydän on murheellinen rinnassa, tuottaa koko luonto meille vain tuskaa. Paratiisikin olisi kidutus, jos siellä tapahtuisi kahden rakastavaisen ero.

Väsyneinä siitä, että olimme kaksi tuntia turhaan etsineet

suoja itseämme vastaan, päätimme lopulta istuutua erään puron pienen sillan ääreen vähän etäämmälle toisistamme, ikäänkuin hiljainen hengityskin olisi häirinnyt meitä tai olisimme vaistomaisesti tahtoneet salata toisiltamme sisäisten huokaustemme synkän kohinan, jonka tunsimme olevan puhkeamaisillaan rinnassamme. Katselimme kauan hajamielisinä vihertävää, öljymäistä vettä, joka solui hitaasti sillankaaren alle. Virta kuljetti mukanaan milloin rannalta pudonnutta kielonkukkaa, milloin tyhjää, untuvaista linnunpesää, jonka tuuli oli lennättänyt puista.

Äkkiä näimme pienen kevätkyyhkysparan ruumiin kulkevan virran mukana avoimin, liikkumattomin siivin. Se oli varmaankin hukunut juodessaan purosta, ennenkuin siivet olivat kyllin vahvat kannattamaan. Se johti mieleemme pääskysen, joka järven rannalla oli pudonnut jalkoihimme linnantornin raunioista ja joka meistä oli surullinen enne. Kuollut lintu liukui hitaasti ohitsemme ja väreetön vedenkalvo vei sen vänitellen sillan varjoon. Kun linnun ruumis oli kadonnut, näimme toisen pääskysen satoja kertoja lentävän sillankaaren alle ja sieltä takaisin visertäen surullisesti ja räpyttäen siipiään sillan kaiteeseen. Katsoimme vaistomaisesti toisiimme. En tiedä, mitä katseemme ilmaisivat toisensa kohdatessaan, mutta tämä lintuparan epätoivo tapasi silmäluomemme niin täysin ja sydämemme niin valmiina murtumaan, että käänsimme yhtä aikaa kasvomme pois päin ja purskahdimme kasvot maata vasten itkuun. Kyynel herätti kyynelen, ajatus ajatuksen, ennustus ennustuksen ja itku itkun. Koetimme välillä puhua, mutta toisen murtunut ääni mursi toisenkin. Lopulta annoimme luonnollemme vallan ja itkimme ääneti pitkän

ajan, jonka vain varjot mittasivat, purkaen sisäisten lähteittemme kyyneleet. Nurmikko imi ne, maa joi, tuuli pyyhki pois, auringonsäteet kuivasivat, ja Jumala yksin on ne laskenut. Ei tuskan pisaraa jäänyt enää sieluihimme, kun nousimme seisaalle miltei näkemättä toisiamme kyyneleiden sumentamin silmin.

Sellainen oli hyvästijättömme: surullinen näky, valta-meri kyyneliä, ikuinen hiljaisuus. Niin erosimme katsomatta enää toisiimme pelosta, että vaipuisimme maahan silmäyksestäkin. Puutarha, jossa hyvästit sanoimme, ei milloinkaan enää näe askeleitani.

92.

Seuraavana päivänä jyryytin tavallisissa, tungokseen asti täysissä matkavaunuissa metsättömien kukkuloiden harjojen yli eteläänpäin kulkevaa maantietä. Istuin masentuneena ja vaiteliana pää viittaan käärittynä viiden kuuden tuntemattoman joukossa, jotka iloisesti keskustelivat viinilajeista ja ravintola-ateriain hinnoista. Er avannut suutani kertaakaan tämän pitkän ja synkän matkan kuluessa.

Äitini otti minut vastaan iloisen ja alistuvan hellästi, mikä teki onnettomuudenkin hänen luonaan miltei onneksi. Toin hänelle vain saiaa ruumiin, pettyneet toiveet, tiedon hänen turhaar kulutetusta timantistaar, alakuloisuuden, jonka hän luuli johtuvan joutilaasta nuoruudesta ja mielikuvitukseni sammumattomasta janosta, mutta jonka todellisen syyn häneltä huolellisesti salasin pelosta, että tuottaisin hänelle yhden lohduttoman huolen lisää.

Vietin kesän yksin alastomien vuorien välisessä autiossa laaksossa, jossa isälläni oli pieni vuokratila erään työmiehperheen viljelemänä. Äitini oli lähettänyt minut sinne ja uskonut näiden kunnan ihmisten hoitoon saadakseni raitista ilmaa ja maitoa. Ainoana työnäni oli laskea kuinka monta päivää oli aikaa siihen, kunnes saisin lähteä odottamaan Julieta rakkaaseen alppilaaksoomme. Kirjeet, joita sain ja joihin vastasin joka päivä, ylläpitivät toivoani. Ne haihduttivat iloisuudellaan ja hyväilevillä sanoillaan synkkien aavistusten pilven, jonka jäähyväiset olivat nostaneet sieluuni. Silloin tällöin joku masentunut ja surullinen lause, joka tahtoen tai tahtomatta oli joutunut onnen haaveilujen sekaan kuin kellastunut lehti kevään vihreiden lehtien keskelle, tuntui olevan vähän ristiriidassa sen terveen rauhan ja kukkeuden kanssa, joista kirje kertoi. Ajattelin näiden muutamien epäsointujen johtuvan jostakin synkästä muistosta tai kyllästymisestä päivien hitauteen, ikäänkuin varjo olisi kulkenut paperin yli hänen kirjoittaessaan.

Voimakas vuoristo-ilma, hyvä uni öisin, ruumiillinen työ puutarhassa ja isäni maatalon niityillä, ennenkaikkea kuitenkin syksyn läheneminen ja varma toivo, että pian näkisin sen, jolla oli elämäni katseessaan, olivat parantaneet minut nopeasti. Kärsimyksistäni ei näkynyt muita jälkiä kuin kasvoilleni levinnyt hiljainer ja miettivä alakuloisuus, kuin kesäaamun sumu, vaiteliaisuus, joka näytti hautovan salaisuutta, ja halu yksinäisyyteen, jotka kaikki saivat vuoriston ennakkoluuloiset asukkaat epäilemään, että olin tekemisissä metsänhenkien kanssa.

Rakkaus oli hävittänyt minusta kaiken kunnianhimon. Olin koko elämäni ajaksi alistunut köyntyneeni ja vähä-

pätöisyyteeni. Äitini uskonnollinen ja iloinen alistuminen oli siirtynyt minuun hänen hartaista ja lempeistä puheistaan. Uneksin vain saavani tehdä työtä kymmenen tai yksitoista kuukautta vuodessa käsin tai kynällä ja koota siten kylliksi varoja viettääkseni joka vuosi kuukauden pari Julien luona ja sitten, jos vanhus kuolisi, antautuakseni orjana häntä palvelemaan kuin Rousseau rouva de Warensia, asuakseni jossakin syrjäisessä vuoristomajassa tai savoijlaisessa paimenmökissä, elääkseni siellä hänestä kuin hän minusta, milloinkaan kaivaten muistelematta tyhjää maailmaa ja pyytämättä muuta palkkaa rakkaudesta kuin onnen saada rakastaa! . . .

93.

Ainoa seikka, joka joskus tylästi kutsui minua pois unelmieni maailmasta, oli tavaton kurjuus, johon kotitaloni oli joutunut minun vuokseni tehtyjen turhien menojen johdosta. Monien perättäisten vuosien huonot sadot ja taloudelliset vahingot olivat muuttaneet vanhempieni vaatimattoman varallisuustilan suorastaan hädänalaiseksi. Joka kerta, kun sunnuntaisin menin äitiäni tapaamaan, hän kertoi minulle vaikeuksista ja vuodatti kyyneleitä, jotka salasi isältäni ja sisariltani. Olin joutunut itsekin äärimmäiseen puutteeseen. Vuokratilalla oli ainoana ruokanani ruisleipä, maito ja munat. Salaa ja vähitellen myin kaupungissa Pariisista tuomani vaatteet ja kirjat voidakseni maksaa Julien kirjeiden postimaksut. Tätä varten olisin myynyt vaikka vereni pisaroittain.

Näin kului syyskuu lopulleen. Julie kirjoitti minulle, että huolehtiminen hänen miehensä terveydestä, joka heikkeni päivä päivältä (rakkauden hurskasta petosta kätkeäkseen oman sairauden ja säästääkseen surun minulta!), pidätti häntä kauemmin Pariisissa kuin hän oli aavistanutkaan. Hän pyysi kuitenkin hartaasti minua viipymättä lähtemään ja odottamaan itseään Savoiijissa, jonne lupasi tulla varmasti lokakuun lopulla. Tämä kirje oli täynnä neuvoja, kuten hellin sisar antaisi rakkaimmalle veljelleen. Hän rukoili ja määräsi rakkautensa yksinvallalla minut hoitamaan sairauttani, joka usein piili nuoruuden kukkeimman pinnan alla ja joka kuivasi ja mursi sen äkkiä hetkellä, jolloin taudista jo luuli päässeensä. Tämä kirje sisälsi lohdutusta ja hänen ja minun lääkärimini, helläsydämisen tohtori Alainin määräyksen. Se käski mirua mitä päättävimmän ja huolestuttavimmän uhkauksin lähtemään pitkäksi aikaa Aixin kylpypaikkaan.

Näytin tohtori Alainin määräyksen äidilleni perustellakseni lähtöäni. Se saattoi äitini sydämen niin huolestuneeksi, että hän lakkaamatta pyysi samaa kuin lääkärikin oli määrännyt, saadakseen minut lähtemään. Mutta turhaan käännyin muutamien ystävien, yhtä köyhien kuin itsekkin olin, ja häikäilemättömien koronkiskurien puoleen saadakseni parin kolmen sadan suuruisen summan, joka oli tarpeen matkalleni. Isäni oli ollut jo puoli vuotta poissa kotoa. Äitini ei tahtonut millään ehdolla lisätä hänen vaikeuksiaan rahaa pyytämällä eikä voinut mistään lainata paljastamatta puutetta, joka oli jo liiaksikin nöyryyttänyt häntä. Valmistelin lähtöä viisi-, kuusikymmentä frangia taskussani toivoen saavani lainata loput chambérylaisen ystäväni L:n

kukkarosta. Mutta muutamia päiviä ennen lähtöäni äitini keksi miettiessään asiaa yöllä erään apukeinon, jonka vain äidinsydän voi keksiä.

94.

Kotitaloa kahdelta puolelta ympäröivän pienen puutarhan nurkassa oli vähäinen metsikkö, pari kolme lehmusta, vihreä tammi, seitsemän tai kahdeksan ryhmystä saarnipyökkiä jätteenä vuosisatoja sitten istutetusta metsästä, jotka kunnioittaen oli säilytetty seudun »haltioina», kun kumpu oli raivattu, talo rakennettu ja puutarha ympäröity muureilla. Nämä kauniit puut olivat kesäpäivinä perheen ulkoilma-salina. Niiden silmut keväisin, niiden väivivahdukset syksyisin, varisseiden lehtien sijasta talvisin kuura, joka verhosi niiden vanhoja oksia kuin haimaa tukka, ilmoittivat meille vuodenajat. Niiden varjot, jotka heittyivät jälkoihimme tai ympärillä olevalle nurmikolle, osoittivat meille tunteja paremmin kuin kello. Äitimme oli imettänyt, tuudittanut, opettanut meitä kävelemään niiden lehtien alla. Niiden varjossa lepäili isäni kirja kädessä metsästysmatkoilta palatessaan, mainio pyssynsä ripustettuna oksaan ja huohottavat koirat penkin vieressä makaamassa. Siellä olin viettänyt nuoruuteni suloisimmat hetket Home-ros tai Telemakhos avoinna edessäni ruohikolla. Minusta oli niin hauskaa loikoilla lämpimällä nurmikolla kyynärpäihin nojaten ja kirjaa lukien, jonka yli joskus hyönteinen tai sisilisko vilisti. Satakielet lauloivat sieltä meille, mutta emme milloinkaan voineet keksiä niiden pesää emmekä oksaa, jolta ääni kuului.

Metsikköön kiintyivät kaikkien ylpeys, muistot ja ajatukset. Ajatus muuttaa se pieneksi rahamääräksi, joka ei antaisi muistoa sydämelle, ei iloa, ei varjoa milloinkaan kenellekään, ei olisi johtunut kenenkään mieleenkään, ellei äidin, joka on kuolemantuskassa ainoan poikansa elämästä.

Tämä tuuma juuri pälkähti äitini päähän. Vaiston hoptuttamana ja luonnostaan päättäväisenä, ehkä myös peläten, että katumus saisi vallan tai hellä vastusteluni pysädyttäisi hänet, jos hän kysyisi neuvoani, hän kutsui heti herättyään puunkaatajat paikalle. Hän näki kirveen iskevän tyveen ja kääntyi itkien pois, ettei hänen tarvitsisi kuulla näiden vanhojen nuoruutensa suojelushenkien kaatumista ja jymähtämistä puutarhan surevalle ja paljaalle maalle.

95.

Palatessani seuraavana sunnuntaina M:ään, etsin vuorenhuipulta silmilläni puuryhmää, joka verhosi niin viehättävästi kukkulaa ja varjosti osan talon harmaata seinää. Luulin uneksivani huomattessani sen paikalla vain kaadettujen puiden runkoja ja katkottuja oksia törröttämässä maassa ja kaatomiesten kidutuskajetta muistuttavan sahauspukin, joissa sahanhampaat kirskuivat puita katkoen. Juoksin kädet levällään ympärysmuurille. Avasin vapisten puutarhan pikku portin . . . Voi, pystyssä ei ollut enää kuin vihreä tammi, yksi lehmus ja vanhin saarnipyökki, jonka alle penkki oli asetettul

»Riittää jo», virkkoi äitini tullessaan minua vastaan kätkien kyyneleitään ja heittäytyen syliini. »Yhden puun varjo

on yhtä hyvä kuin koko metsän ja mikä varjo olisikaan minulle sinun vertaisesi? Älä syytä minua mistään. Olen kirjoittanut isällesi, että puiden latvat olivat kuivuneet ja haittasivat vihannesmaatamme. Älkäämme puhuko asiasta enempää! . . .»

Vietyään minut mukanaan sisään hän avasi kirjoituskaappinsa ja otti esille rahapussin, joka oli puolillaan kultakolikoita.

»Ota», sanoi hän, »ja matkusta! Puut ovat minusta kyllin maksetut, jos palaat terveenä ja onnellisena.»

Otin rahapussin punastuen ja nyyhkyttäen. Siinä oli kuusisataa frangia. Itsekseni päätin tuoda ne äidilleni koskemattomina takaisin.

Läksin jalkaisin matkaan kuin metsästäjä, nahkasäärykset jalassa ja pyssy olkapäällä. En ottanut mukaani kuin sata frangia lisäksi siihen, mitä minulla oli ja mitä olin saanut viimeksi myymistäni tavaroista, säästääkseni äitini rahoja. Puiden hinta tukehdutti minua. Jätin sen salaa asuntooni, palauttaakseni takaisin tullessani rahat sille, joka oli temmannut ne niin sankarillisesti sydämestään. Söin ja nukuin kylien halvimmissa majataloissa. Minua pidettiin köyhänä sveitsiläisenä ylioppilaana, joka oli matkalla Strassburgin yliopistoon. Minulta pyydettiin vain alhaisin hinta syömästani leivästä, polttamastani kynttilästä ja käyttämästäni vuoteesta. Minulla oli vain yksi kirja, jota iltaisin luin oven ulkopuolella olevalla penkillä istuen. Se oli saksankielinen Werther. Sen vieras kieli sai maja-
paikkojen isännät uskomaan, että olin ulkomaalainen matkailija.

Näin kuljin Bugeyn pitkien kauniiden solien läpi. Pierre-

Chatel-vuoren juurella menin Rhône'n poikki. Ahdas virta huuftoo siinä vuolaana alituisesti kallionjuurta kuin myllynratasta ja terävänä kuin veitsi, ikäänkuin tahtoi saada sortumaan vankilan, joka heittää varjonsa sen uomaan. Hittain askelin kiipesin ylös Kissavuorta kauriinnetsästäjien polkuja pitkin. Huipulle päästyäni näin kaukana alapuolella Aixin, Chambéry'n, Annecyn laaksot ja ilta-auringon ruusunpuraisissa säteissä hohtavan järven. Minusta tuntui kuin yksi ainoa olento olisi täyttänyt koko näköpiirin äärettömyyden. Se kohosi metsiköistä, joissa olimme toisemme tavanneet, vanhan lääkärin puutarhasta — hänen suipon liuskakivikattonsa tunsin kaupungin savun keskeltä — vastakkaisella puolella olevan Bon-Portin linnan viikunapuista, Tresservesin kukkulan kastanjapuista, Saint-Innocentin metsistä, Châtillonin saaresta, veneistä, jotka palasivat satamaan, koko maasta, koko taivaasta, kaikista laineista.

Vaivuin polvilleni tuon yhden olennon täyttämän näköpiirin edessä, levitin käteni ja puristin ne yhteen, kuin olisin syleillyt hänen sieluaan syleillessäni ilmaa, joka oli levännyt onnemme asunnoissa, kaikilla hänen askeleillaan. Istuin sitten kiven taakse puksipuiden suojaan, niin etteivät vuohipaimenet edes polkua kulkiessaan voineet nähdä minua.

Jäin siihen miettimään ja muistelemaan, kunnes aurinko oli ehtinyt Nivolexin lumihuipulle asti. En tahtonut päivän aikaan liikkua järvellä enkä saapua kaupunkiin. Talonpoikamainen pukuni, laiha kukkaroni, säästäväinen elämäntapani, johon välttämättömyys oli minut pakottanut, olisivat heti pistäneet vanhan lääkärin talon asukkaiden silmään. Kaikki tämä oli liian räikeässä ristiriidassa sen vaatteiden ja elämäntapojen hienouden kanssa, jota edellisellä kerralla

olin osoittanut. Olisin ehkä tuottanut Julielle häpeää näyttäytyessäni nuorukaisena, jolla ei ollut varaa asua edes vaatimattomassa hotellissa tässä ylellisessä paikassa. Olin päättänyt yöllä pujahtaa olkikattoiseen esikaupunkiin, joka on puron toisella puolella kaupungin alapuolen viinitarhojen keskellä.

Tuusin siellä erään köyhän nuoren palvelijattaren, nimeltä Fanchette. Hän oli edellisenä vuonna mennyt naimisiin laivurin kanssa. Hänellä oli mökkinsä ullakkokamarissa pari vuodetta. Siellä hän voi antaa parille varattomalle potilaalle asunnon ja ruuan puolellatoista frangilla. Vuokrasin vuoteen sekä paikan tämän palvelijattaren köyhässä pöydässä, pyytäen häntä pitämään asian tarkoin salassa. Chambérylainen ystäväni L., jolle olin maininnut kirjeessäni, milloin aioin saapua kylpypaikkaan, oli tullut itse muutamia päiviä aikaisemmin varatakseen minulle asunnon Fanchetten luona. Olin pyytänyt häntä sitäpaitsi ottamaan Chambéryssä nimellään vastaan kirjeet, joita minulle tuli Pariisista. Hänen piti lähettää ne minulle vaunujen kuljettajan mukana, joka säännöllisesti liikkui näiden kaupunkien välillä. Minun täytyi Aixissa ollessani pysytellä esikaupungin mökissä tai läheisessä viinitarhassa, niin kauan kuin päivää kesti. Vasta pimeän tullen aioin lähteä ulos, mennä hiljaa vanhan lääkärin talolle ja pujahtaa sisään maaseudulle päin olevasta portista. Viettäisin illan yksinäiset hetket miellyttävässä keskustelussa. Olisin onnellinen saadessani kärsiä tätä häpeää ja nöyryytystä, jonka rakkauden hetket minulle tuhat kertaa korvaisivat. Siten ajattelin sovittaa parhaiten yhteen kunnioituksen äitini tekemää uhrausta kohtaan ja jumaloimani olennon palvonnan.

96.

Rakkauden hurskasta ennakkoluuloa noudattaen olin sovittanut askeleeni pitkällä jalkamatkalla niin, että saavuin Kissavuoren toiselle puolelle Haute-Comben luostarin luo ensimmäisen ihmeellisen tapaamisemme vuosipäivänä, jolloin myös löysimme toistemme sydämet köyhässä kalastajamökissä järven rannalla. Minusta tuntui päivillä olevan kohtalo kuten muillakin inhimillisillä asioilla ja saavuttaesani saman auringonaseman, saman kuun, saman päivän, saman paikan, toivoin jälleen saavani osan siitä, mitä kaipa-sin. Se oli minulle ainakin läheisen ja pitkän yhdessäolomme enne.

97.

Kissavuoren huipulta äkkijyrkästi järveen laskevilta rin-teiltä näin jo vasemmalla luostarin vanhat rauniot ja pitkät varjot, jotka heittyivät synkkinä kauas veteen. Muutamien minuuttien perästä olin perillä. Aurinko vaipui alppien taakse. Syksyn pitkä hämärä verhosi vuoret, rannan ja lai-neet. En pysähtynyt raunioille. Kuljin nopeasti viinitar-han läpi, jossa olimme istuneet heinäsuovan juurella mehi-läispesäin vieressä. Mehiläispesät ja heinäsuovat olivat vielä paikallaan, mutta pienen mökin ikkunasta ei näkynyt tulta, katolta ei savua, puutarhan aidalta ei kuivamaan levitet-tyjä verkkoja.

Koputin — ei vastausta. Ravistin säppiä, ovi aukeni itsestään. Astuin sisään pieneen, savusta mustaan tupaan. Takka oli hajonnut. Pöytä ja huonekalut oli viety pois. Ki-

visellä lattialla oli olkia ja untuvia viidestä kuudesta tyhjästä pääskysenpesästä, jotka olivat kuin koristuksina mustuneilla kattoparruilla. Kiipesin rautapulteilla seinään kiinnitettyjä puutarharappusia ylös. Ne veivät ylähuoneeseen, jossa Julie oli herännyt tainnoksista käsi otsallani. Astuin sinne kuin pyhäkköön tai hautakammioon ja katselin ympärilleni. Puusängyt, kaapit, jakkarat olivat kadonneet. Yölintu räpytti askeleeni kuullessaan raskaasti siipiään seinää vasten ja pujahti visertäen aukosta puutarhaan. Saatoin tuskin tuntea paikkaa samaksi, missä silloin kauheana ja suloisena yönä olin polvistunut kuolleeksi luullun nuoren naisen leposijan ääreen. Suutelin lattiaa. Istuin kauan aikaa ikkunan ääressä koettaen muistiini palauttaa kaikki, huonekalut, vuoteen, lampun, jotka mielessäni olivat jääneet paikoilleen, vaikka ne vuoden poissaolon aikana oli siirretty toisalle.

Mökin asumattomassa ympäristössä ei ollut ketään, joka olisi voinut minulle ilmoittaa, mikä oli syynä asunnon hylkäämiseen. Risukimpusta, jotka olivat jääneet pihalle, kanoista ja kyyhkysistä, jotka itsestään tulivat huoneeseen tai katolle kuhertamaan, puutarhan koskemattomista heinätai olkiruoista näin, että perhe oli mennyt myöhäiseen heinäntekoon ylös vuoristoon ja ettei se ollut vielä sieltä palannut.

Tämä autio paikka, johon olin joutunut, saattoi minut surulliseksi, vähemmän surulliseksi kuitenkin kuin syrjäisten askeleet tässä minulle pyhässä paikassa. Minun olisi täytynyt heidän läsnäollessaan hillitä katseitani, ääntäni, liikkeitäni ja vaikutelmiani, joiden valtaan jouduin. Päätin siellä viettää yöni. Kannoin sinne uuden olkikuvon, heit-

täydyin lattialle samalle kohdalle, missä Julie oli maannut kuin kuollut. Asetin pyssyni seinää vasten. Otin repustani palan leipää ja vähän vuohenjuustoa, jotka olin ostanut Seysselistä matkaevääksi. Menin syömään illallista lähteen reunalle, joka pulpahtelee ja pysähtyy vuoroin kuten vuoriston henkäily ja soluu vihreälle luostarin raunioiden yläpuolella leviävälle niitylle.

98.

Tämän ylängön reunalta ja vanhan luostarin sortuneilta pengermiltä on iltaisin ihanin näköala, mistä erakon, mietiskelijän tai rakastuneen silmä voi nauttia: vuoriston vihreät ja vehmaat varjot, lähteen solina ja puiden humina takana, köynnöskasvien peittämät seinät ja rauniot, synkät ja salaperäiset holvikot, järvi ja sen mainingit, jotka vierittävät hitaasti pieniä valkopäitä kuin laskoksia vuodevaatteissa, rauetakseen hienoon hietaan kallion juurella. Vastakkaisella rannalla siinsivät vuoret kuulakkain varjoin, ja äärimmäisinä oikealla näköpiirin rajalla loisti juova, jonka hehkussaan laskeva aurinko jätti taivaalle ja järven pintaan.

Sukelsin tähän hämyyn ja valoon, näihin pilviin ja näihin aaltoihin, sulauduin tähän luontoon ja uskoin siten sulautuvani yhteen sen olennon kanssa, joka oli minulle luonto kokonaisuudessaan. Sanoin itselleni: »Olen nähnyt hänet tässä. Tuolla on se matka, joka erotti minut hänen veneestään, kun huomasin sen kamppailevan myrskyn käsissä. Tuolla on ranta, johon hän laski. Tuolla viinitarha, jossa puhelin tuttavallisesti hänen kanssaan koko aurinkoisen

päivän ja jossa hän virkosi elämään antaakseen minulle kaksi elämää. Tuolla etäällä poppelien latvat pitkän puistokujan varrella, kohoamassa kuin vihreät käärmeet merestä. Tuolla alppimajat, nurmikot, kastanjametsiköt, äärimmäisten vuoristoylänköjen rotkotiet, joiden varsilla poimin kukkia, marsikoita ja kastanjoita hänen syliinsä. Tässä hän sanoi minulle niin. Tuolla uskoin hänelle sen sieluni salaisuuden, ja toisen kerran istuimme koko illan äänettöminä auringonlaskua katsellen, sydän hurmautuneena, suu sanattomana. Tuolla ulapalla hän tahtoi kuolla. Tuolla rannalla hän vakuutti minulle elävänsä. Noiden silloin lehdettömien pähkinäpuiden alla hän sanoi minulle hyvästi ja lupasi, että saisin nähdä hänet, ennenkuin uudet lehdet ovat kellastuneet. Ne ovat kellastumassa, mutta rakkaus on yhtä uskollinen kuin luonto. Muutamien päivien kuluttua saan hänet nähdä. Näen jo hänet, sillä olenhan jo häntä odottamassa, ja näin odottaminen on jo jälleennäkemistä.

99.

Edelleen kuvittelin hetkeä, jolloin kävellessäni pähkinäpuiden verhoamain viinitarhain takana kulkevalla tiellä, joka laskeutui vanhan lääkärin talon takaiselta vuorelta, näkisin häntä varten tilatun huoneen suljetun ikkunan avautuvan ensi kertaa ja naisen, pitkät mustat hiukset levällään, kurkottavan verhojen välistä ja uneksivan veljestä, etsien häntä silmillään luonnosta, jossa hänkään ei nähnyt muuta kuin rakastettunsa... Sydämeni sykki näin kuvitellessani niin hillittömästi rinnassani, että minun täytyi hetken ajatella muuta voidakseni hengittää.

Tällä välillä oli tullut miltei pilkkopimeä vuoristossa ja järvellä. Järvi näkyi vain hämärästi sumuisen valohämyn läpi. Pimeäntuloa edeltävästä yleisestä hiljaisuudesta kuului korviini airoparin säännöllinen kohahtelu, joka tuntui lähenevän rantaa. Näin pian pienen liikkuvan pisteen suurenevan ja liukuvan, vähäinen kuuhu kummallakin puolella keulaa, kalastajamökin viereiseen lahteen. Luullen, että kalastaja itse ehkä palasi Savoijin puolelta autioon asuntoonsa, laskeuduin nopeasti raunioilta rannalle ollakseni venettä vastaanottamassa. Odotin hiekalla, kunnes kalastaja pääsisi rantaan.

100.

Huomattuaan minut huusi kalastaja: »Oletteko se nuori ranskalainen, jota Fanchettella odotetaan ja jolle minun on määrä antaa tämä paperi?»

Näin sanoen hän hyppäsi veteen puolisääreen asti ja ojensi minulle isokokoisen kiije. Tunsin painosta, että se sisälsi useita kirjeitä. Avasin kiireesti päällimmäisen kuoren ja luin kuunvalossa ystäväni L:n Chambéryssa aamulla päivämäärän viestin. L. ilmoitti, että huone oli tilattu ja varattu minulle esikaupungissa asuvan köyhän palvelijattaren luona, ettei kukaan vielä ollut saapunut Pariisista ystävämmme vanhan lääkärin luo, että hän, saatuaan minulta itseltäni tietää, että sinä iltana aioin saapua Haute-Combeen ja viettää siellä yön ja osan seuraavaa päivää, käytti erästä luostarin ohi kulkevaa, luotettavaa soutajaa hyväkseen lähettääkseen minulle joukon pari päivää sitten osoitteellani saapuneita, hartaasti odotettuja kirjeitä. Hän lupasi itse

saapua seuraavana iltana Haute-Combeen, jotta yhdessä kulkisimme järven yli ja yön pimeydessä saapuisimme kylpypaikkaan.

101.

Näitä tietoja lukiessani pitelin vapisevin käsin kirjekääröä. Se tuntui raskaalta kuin kohtaloni. Maksoin kiireesti palkkion soutajalle, joka tahtoi ehtiä ennen täyttä pimeää järveltä Rhôneelle. Pyysin häneltä vain kynttilänpätkän nähdäkseni lukea kirjeet. Hän antoi sen. Kuulin hänen airojensa kohahtelun tyyneen veteen. Palasin ilosta hypähdellen ylähuoneeseen, jonne olin levittänyt olkia makuusijaksi. Sain siis nähdä enkelin pyhät kirjaimet samalla paikalla, jossa hän oli ilmaissut itsensä minulle loistossaan ja rakkauksessaan. Olin varma, että joku kirjeistä ilmoitti minulle hänen lähteneen Pariisista ja olevan jo lähellä.

Istuuduin oljille. Sytytin kynttilän pyssyni nallihatulla ja avasin käärön. Vasta nyt näin, että ensimmäisen kuoren sinetti oli musta ja osoite tohtori Alainin käsialaa. Tämä suru sen ilon sijaan, jota odotin, pani minut vapisemaan. Muut toiseen kuoreen suljetut kirjeet luisuivat kädestä polvilleni. En uskaltanut enää lukea sanaakaan pelosta, että tapaisin sen, mitä ei käsi, eivät silmät, ei veri, eivät kyyneleet, ei maa eikä taivas voineet pyyhkiä pois — — kuoleman! Sitten kuitenkin näin sydämeni väristessä niin, että tavut hyppivät paperilla, seuraavat sanat:

»Olkaa mies! Alistukaa sen tahtoon, jonka suunnitelmat eivät ole samat kuin meidän: alkää enää odottako ketään! . . .

Älkää etsikö häntä enää maan päältä! Hän on kohonnut taivaaseen Teidän nimeänne toistaen . . . torstaina, auringon noustessa . . . Hän on kertonut minulle kaikki ennen kuolemaansa . . . Hän antoi tehtäväkseni lähettää teille viimeiset ajatuksensa, joita hän kirjoitti, kunnes hänen kätensä kangistui nimenne kohdalla . . . Rakastakaa häntä siinä Kristuksessa, joka on rakastanut meitä kuolemaan asti, ja eläkää äitinne vuoksi.

ALAIN.»

102.

Vaivuin tainnoksiin oljille. Virkosin vasta keskiyön jäätävän tuulen henkaillessä otsalleni. Kynttilä paloi vielä. Lääkärin kirje oli kouristuksentapaisesti rypistyneenä sormieni välissä. Avaamaton käärö oli vierinyt rinnaltani lattialle. Avasin sen huulillani, kuin olisin pelännyt häpäiseväni sitä murtamalla sormillani taivaallisen sanoman sinetin. Useita pitkiä, Julien käsialalla kirjoitettuja kirjeitä vierähti polvilleni. Ne olivat aikajärjestyksessä.

Ensi kirjeessä Julie puhui näin: »Raphael, oi Raphaelini, veljeni, antakaa anteeksi sisarelleenne, joka on Teitä niin kauan pettänyt! . . . En ole milloinkaan voinut toivoa tapaavani Teitä Savojissa . . . Tiesin, että päiväni olivat luetut ja etten eläisi siihen onneen saakka . . . Sanoessani Teille: näkemiin, Raphael, Monceaun puutarhan portilla, ette minua ymmärtänyt, mutta Jumala kyllä ymmärsi. Tahdoin sanoa: näkemiin, rakastaaksemme toisiamme ikuisesti taivaassa . . . Lapsukainen, käskin myös Alainia pettämään Teitä ja auttamaan itseäni saadakseni Teidät lähte-

mään Pariisista. Halusin ja olin velvollinen säästämään Teitä siltä tuskalta, joka olisi temmannut osan sydämeistäne ja kaikista voimistanne . . . Ja sitten — suokaa minulle anteeksi, että sanon Teille kaikki — en tahtonut, että näkisitte minun kuolevan . . . Halusin verhon välillemme joksikin ajaksi ennen kuolemaa . . . Oi, kuolema on niin kylmä . . . Tunnen, näen sen, kauhistun itseäni . . . Raphael, tahdoin jättää silmiinne kauniin kuvan, jota voisitte aina katsella ja ihailia . . . Mutta nyt, alkää lähtekö, alkää matkustako Savoijiin minua odottamaan. Vielä muutama päivä . . . kaksi tai kolme ehkä . . . Teidän ei tarvitse minua missään odottaa . . . Olen kaikkialla ja lakkaamatta kanssanne, Raphael! . . .»

Tätä kirjettä olivat suuret kyynelhelmiä kasteleet, niin että paperi oli kiillotonta ja kovettunutta. Toinen, päivää myöhemmin kirjoitettu kirje sisälsi seuraavaa:

»Raphael, teidän rukouksenne ovat tuottaneet minulle armon taivaasta. Eilen ajattelin Saint-Cloudissa olevaa jumaloinnin puuta, jonka juurella olen nähnyt Jumalan sielunne läpi. Mutta on olemassa vielä jumalallisempikin puu, ristinpuu . . . Syleilin sitä . . . enkä siitä enää eroa. Oi, kuinka suloista onkaan sen veren ja niiden kyynelien ääressä, jotka pesevät ja puhdistavat . . . Eilen kutsutin pyhän rippi-isän, josta Alain oli minulle puhunut. Hän on vanhus, joka tietää kaikki ja antaa anteeksi kaikki . . . Avasin hänelle sydämeni, hän levitti siihen Jumalan valoa ja elämää . . . Oi, kuinka hyvä Jumala onkaan, kuinka armahtavainen ja lempeä! Kuinka vähän tunnemmekaan Häntä! Hän sallii minun Teitä rakastaa ja Teidän olla veljeni ja minun olla Teidän sisarenne maan päällä, niin kauan

kuin elän, ja Teidän enkelinne tuolla ylhäällä, kun kuolen . . .
 Oi, Raphael, rakastakaamme Häntä, koska hän tahtoo,
 että toisiamme rakastaisimme, niinkuin rakastammekin! . . .»

Alla oli pieni risti ja ikäänkuin suudelmien jälkiä sen ympärillä.

103.

Kolmas kirje, joka oli muuttanut käsialaa ja jonka kirjaimet olivat sekaisin sivulla kuten pimeässä kirjoitetut, kuului:

»Raphael, tahdon sanoa Teille vielä sanan, sillä huomenna en ehkä jaksa. Kun olen kuollut, alkää Te sentään kuolko. Minä valvon puolestanne siellä ylhäällä. Tahdon olla hyvä ja voimakas, kuten Jumala, jonka luo olen lähdössä . . . Rakastakaa vielä minun kuoltuani . . . Jumala lähettää Teille toisen sisaren, josta tulee uskollinen elintoverinne . . . Minä pyydän sitä itse Häneltä . . . Älkää pelätkö saattavanne sydäntäni surulliseksi, Raphael . . . Minäkö taivaassa kadehtisin onneanne?

Voin paremmin sanottuani tämän teille. Alain toimittaa Teille nämä ajatukseni ja hiussuortuvan. Pian saan nukkua . . .»

Eräässä kirjeessä, jota oli miltei mahdoton lukea, ei ollut muuta kuin seuraavat murtuneet rivit:

»Raphael, Raphael, missä Te olette? Tunsin itseni kyllin voimakkaaksi vuoteesta noustakseni. Sanoin vieressäni valvovalle naiselle, että halusin maata yksin. Lampunvalossa horjuin huonekalulta toiselle kirjoituspöytäni kohti . . .

mutta en näe enää . . . yö verhoo silmäni . . . Näen mustia läikkiä paperilla . . . Raphael, en voi enää kirjoittaa . . . Oi, edes tämä sana vielä . . . »

Tämän jälkeen oli suurin koko alarivin täyttävin kirjaimin niinkuin lapsen, joka ensi kertaa pitelee kynää, piirretty seuraavat kaksi sanaa: »Raphael, hyvästil»

104.

Kaikki kirjeet luisuivat käsistäni. Nyyhkytin kyyneliä virtaamatta, kun huomasin vielä erään pienen, Julien vanhan puolison käsialalla kirjoitetun kirjeen, joka toista kuorta avatessani oli solunut sivujen väliin. Se kuului näin:

»Hän sammui käsi minun kädessäni muutamia tunteja myöhemmin kuin oli Teille kirjoittanut viimeiset jäähyväiset. Olen kadottanut tyttäreni . . . Olkaa Te minun poikani sinä lyhyenä aikana, joka vielä on elettävänäni. Hän lepää tuossa vuoteellaan kuin nukahtanut, kasvoillaan ilme kuin olisi meidän piirimme ulkopuolella nähnyt jotakin, mikä sulostutti hänen viine ajatustaan. En ole milloinkaan nähnyt häntä niin kauniina. Häntä katsellessani tunnen tarvetta uskoa kuolemattomuuteen. Olen pitänyt Teistä hänen vuoksensa. Pitäkää Tekin minusta hänen tähtensä.»

105.

Ihmislunnon harvinainen ja onnellinen ominaisuus on kyvyttömyys heti uskoa rakastetun olennon täydelliseen katoamiseen. Vaikkakin hänen kuolemansa todistukset

olivat hajallaan ympärilläni, en saattanut vielä uskoa olevani kokonaan hänestä erotettu. Hänen ajatuksensa, hänen kuvansa, hänen piirteensä, hänen äänensä, hänen sanojensa erikoinen henkevyys, hänen kasvojensa sulous olivat niin läsnä, niin lakkaamatta mieleeni painuneet, että hän oli lähempänä kuin milloinkaan, että hän kosketti minua, keskusteli kanssani, kutsui minua nimeltäni ja että voin mennä häntä katsomaan ja tapaamaan. Tämän väliajan panee Jumala menettämisen varmuuden ja todellisuuden tuntemisen välille, niinkuin näemme kaukana kirveen osuvan puunrunkoon ja vasta pitkän aikaa jälkeenpäin kuulemme iskun kajahtavan korvissamme. Tämä pettävä väliaika vähentää tuskan ylenmääräisyyttä. Jonkun aikaa senjälkeen, kun on kadottanut rakkaimpansa, ei ole vielä kokonaan häntä kadottanut: tällöin kokee vielä itsessään tuon elämän jatkumista ja saa tuntea samaa kuin silmä, joka on kauan tuijottanut laskevaan aurinkoon. Vaikkakin auringon kehrä on kadonnut näkyvistämme, eivät sen säteet ole sammuneet silmistämme, vaan loistavat vielä kauan sielussa. Vasta vähitellen ja sitä mukaa kuin vaikutukset sammuvat ja täsmällistyvät kylmetessään, joutuu tuntemaan täydellisen eron ja voi sanoa itselleen: »Hän on kuollut minussa», sillä oikea kuolema ei ole kuolleena olemista, vaan unohtumista.

Sinä yönä tunsin tämän tuskan ilmiön sydämessäni kaikessa voimassaan. Jumala ei tahtonut antaa minun tyhjentää tuskan maljaa yhdellä siemauksella pelosta, että sydämeni siihen hukkuisi. Hän herätti ja vaali minussa kauan kuvittelua ja vakaumusta, että Julie oli läsnä rinnassani, ympärilläni ja vieressäni, tuo taivaallinen olento, jota hän oli näyttänyt minulle vain vuoden, varmastikin

kääntääkseen silmäni ja katseeni koko elämäni ajaksi taivasta kohti ja jonka hän oli kutsunut sinne nuorena ja kesken rakkautta.

Köyhän soutajan kynttilän sammuttua puristin kirjeitä rintaani vastaan. Suutelin tuhat kertaa huoneen lattiaa, joka oli ollut rakkautemme kehto ja josta oli tullut sen häuta. Otin pyssyni ja syöksyin koneellisesti kuin hullu pitkin vuoriston rotkoja. Yö oli synkkä. Tuuli oli herännyt. Järven laineet loiskivat kallion juurta vasten niin huokailevin ja inhimillisin äänin, että pysähdyin monta kertaa henkeä pidättäen ja käännysin ympäri, kuin minua olisi kutsuttu nimeltä. Niin, minua kutsuttiin, en erehtynytäkään, mutta taivaasta.

106.

Sinä tiedät, ystäväni, kuka minut tapasi seuraavan päivän aamuna harhailemassa erään rotkon pohjalla, keskellä Rhône-nen sumuja. Tiedät, kuka korjasi minut, auttoi minua ja vei minut takaisin äitini luo . . .

— — —

Kymmenen vuotta on senjälkeen vierinyt voimatta haihduttaa ainoatakaan tämän nuoruuteni suuren vuoden muistoista. Julie lupasi lähettää minulle jonkun ylhäältä lohduttamaan. Jumala on vaihtanut hänen lahjansa toiseksi: hän el ole kokonaan ottanut minulta Julieta. Usein palaan sen kanssa, joka tekee toivoni kärsivälliseksi ja onneni suloiseksi, katsomaan Chambéryn laaksoa ja Aixin järveä. Istuessani Tresservesin kukkulan huipulla kastanjapuiden juurella, jotka ovat tunteneet hänen sydämensä sykkivän

runkoaan vasten, nähdessäni järven, vuoret, lumen, niityt, puut, kallioiden huiput lämmön ympäröiminä, joka tuntuu verhoavan koko maan puhtaaseen ambrantuoksuun, kuullessani lehtien lepattavan, hyönteisten surisevan, tuulenhenkäysten huokailevan ja järven aaltojen kohahtelevan kuin silkkikankaan laskokset hiljaa rantaan, nähdessäni sen olennon varjon, jonka Jumala on tehnyt seuralaisekseni elämäni loppuun, piirtyvän viereeni hiekalle tai ruoholle, tuntiessani sielussani täydellisen tyytyväisyyden, joka ei ennen kuolemaa kaipaa mitään, ja rauhan, joka ei synnytä huokauksia — silloin luulen näkeväni sen olennon onnellisen sielun, joka säteilevänä ja kuolemattomana näkyi kerran täällä kohoavan näköpiiriin kaikista kohdista. Se näyttää yksin täyttävän taivaan ja järven, loistavan kirkkaudessa, henkivän eetterissä, hehkuvan tulella, tunkeutuvan aaltoihin, huokaavan huminassa, rukoilevan, ylistävän, laulavan tässä elämän hymnissä, joka virtaa jäätiköiden purojen mukana näihin järviin ja levittää tähän laaksoon ja niihin, jotka täällä häntä muistavat, kuin siunauksen, jonka näkee silmillään, kuulee korvillaan ja tuntee sydämellään.

(Tähän loppui Raphaelin käsikirjoitus.)

ARVI A. KARISTO OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINO 1925

HINTA 17 MK., SID. 27 MK.

KARISTON KLASSILLINEN KIRJASTO 25